

3 2044 004 464 772

Philol 436

✓

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

LA FRONTERA CATALANO-ARAGONESA

BIBLIOTECA FILOLÒGICA

DE L'INSTITUT DE LA LLENGUA CATALANA

IV

LA FRONTERA
CATALANO-ARAGONESA

ESTUDI GEOGRÀFICO-LINGÜÍSTIC

PER

ANTONI GRIERA I GAJA

MEMORIA DOCTORAL

PRESENTADA A LA SECCIÓ 1ª DE L'ALTA FACULTAT DE FILOSOFIA
DE L'UNIVERSITAT DE ZÜRICH

I

BARCELONA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

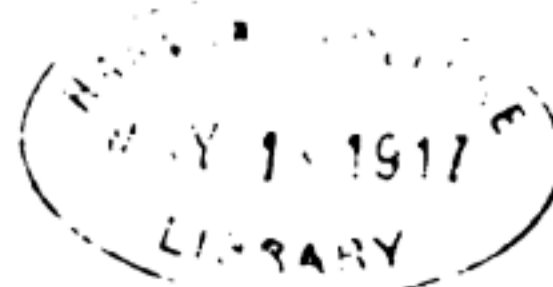
PALAU DE LA DIPUTACIÓ

MCMXIV

7271.1.110

22.02.425

19

Harvard
(I)

TIPOGRAFIA L'AVENÇ : MASSÓ, CASAS & C^a : RAMBLA DE CATALUNYA, 24

1-12
4-3

BIBLIOGRAFÍA

A

Collectio maxima omnium conciliorum Hispaniae et novi orbis cura et studio, Josephi Saenz de Aguirre. Romae 1693.

Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum ex libris manuscriptis ediderunt, G. Parthey et M. Pinder. Berolini, 1848.

Geronymo Blancas : *Inscripciones latinas a los retratos de los reyes de Sobrarbe. Zaragoza, 1610.*

C. Julii Caesaris Commentarii cum supplementis. Lipsiae, 1847.

F. Carreras y Candi : *Miscelánea histórica catalana, serie I. Barcelona, 1905.*

Colección de documentos para el estudio de la historia de Aragón : I. Documentos correspondientes al reinado del rey Ramiro I. Zaragoza, 1907; III. Documentos correspondientes al reinado de Sancio Ramírez, t. I. Zaragoza, 1907; IV. Ordinaciones de la ciudad de Zaragoza, t. I. Zaragoza, 1908.

R. Dozy : *Geschichte der Mauern in Spanien. Leipzig, 1874. España Sagrada, XLVI, XLVII, XLVIII.*

H. Finke : *Acta Aragonensia. Leipzig, 1908.*

Hübner : *Inscriptiones Hispaniae Christianae. 1871.*

M. Lafuente : *Historia general de España desde los tiempos más remotos hasta nuestros días. Madrid, 1888.*

P. Marca : *Marca Hispanica. Paris, 1688.*

Histoire générale de Languedoc. Toulouse, 1872.

Pomponii Melae de Chorographia libri tres. Berolini, 1867.

Investigación histórica sobre el Vizcondado de Castellbó, por J. Miret y Sans. Barcelona, 1900.

Noticia històrica del Monestir d'Alguayre, per J. Miret y Sans. Barcelona, 1899.

Ordinaciones y paramientos de la ciudad de Barbastro, publicados por M. de Pano. Zaragoza, 1905.

Géographie de Strabon traduite du grec en français. Paris, 1814.

Titi Livii Historiarum romanarum libri qui supersunt. Haulle, 1861.

Ch. de Tourtoulon. *Jacme Ier, le Conquérant, roi d'Aragon*. Montpellier, 1863.

Traggia : *Memoria sobre el origen del condado de Ribagorza*. (*Memorias de la Real Academia de la Historia*, t. V. Madrid, 1817.)

Traggia : *Aparato á la historia eclesiástica de Aragón*, Madrid, 1791.

J. Villanueva : *Viaje literario á las iglesias de España*, VIII, IX (1821), XI, XII (1850), XVI, XVII (1851).

Zurita : *Anales de la Corona de Aragón*. 1860.

B

Ars Grammaticae dispositiva intellectus ad sciencias..., ms. del segle XII, existent a la biblioteca de Munic (espanyol 63), escrit, segons sembla, a Montçó (v. Saroïhandy, *Mélanges Chabancou*) i nomenat vulgarment *Gloses catalanes de Munic*.

Llibre de la Confraria de Sant Nicholau de Graus, ms. del segle XVI, de l'església parroquial de Graus.

Copia de documents (a. 1594, 1615) de l'arxiu parroquial de Gessa (Vall d'Aràn), escrits per un notari d'Unyà de procedencia aranesa.

J. Miret y Sans : *Documents en langue catalane* (Haute Vallée du Segre, XIe-XIIe siècles). (*Revue Hispanique*, 1908.)

J. Miret y Sans : *Documents dels sigles XI, XII, XIII*. (*Revista de Bibliografia Catalana*, IV, 1907.)

Homilies d'Organyà : *El text literari català més antic* (derrera del segle XI), publicades per J. Miret y Sans en *Revista de Bibliografia Catalana*, IV, 1907.

J. Miret y Sans : *Patrius sermo. Documents en català vulgar*

del temps del rey En Jaume I. (Congrés de la Llengua Catalana, 522-529.)

V. Oliva : *Documents sobre 'l català parlat a Sopena* (Aragó) (*Congrés de la Llengua Catalana*, 421-431 : document A) 1206; B) 1231; C) 1249.)

Traducció dels Usatges, les més antigues constitucions de Catalunya y les Costums de Pere Albert, per Mn. Josep Gudiol (Tiratge apart de l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1907.)

Ceremonial statuit per los honorables pahers de la insigne vila de Cervera per raó de la festa e professó del Cors de Jhu X pt ē lany MCCCCXXVI. Barcelona, 1906.

Alart : *Documents en langue catalane.* (*Revue de Langues Romanes*, II.)

P. J. Nonell : *Anàlisi morfològich de la llengua catalana antiga comparada ab la moderna.* Manresa, 1895.

Colección de documentos para el estudio de la historia de Aragón:
t. I : *Documentos correspondientes al reinado de Ramiro I* (1904).
t. III : *Documentos correspondientes al reinado de Sancio Ramírez* (1907).

Ordinaciones de la ciudad de Zaragoza, t. I : *Ordinaciones del senyor rey Don Jayme II en Xativa; del senyor Don Jayme II en Çaragoça; del senyor Don Joan I en Çaragoça.*

Ordinaciones y Paramientos de la Ciudad de Barbastro, publicados por D. Mariano de Pano. Zaragoza, 1905. (*Revista de Huesca.*)

Noticiario de Pedro Villacampa, 1350-1563. (*Revista de Huesca*, I, 185-200.)

C

	Abreviatures
<i>Atlas linguistique de la France</i>	ALF.
<i>Annuaire de l'École des Hautes Études</i>	An. école h. ét.
<i>Archives des Missions Scientifiques</i>	Arch. d. Mis. Scient.
<i>Archivio Glottologico Italiano</i>	Arch. Glott.
<i>Archiv für lateinische Lexicographie</i>	Arch. lat. Lex.
<i>Archiv für das Studium der neuen Sprachen</i>	Arch. neu. Spr.
<i>Bulletin de Dialectologie Romane</i>	BDR.

	Abreviatures
<i>Boletín de la Institución Libre de Enseñanza</i>	<i>Bol. Instit.</i>
<i>Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana</i>	<i>Boll. Dicc.</i>
<i>Bulletin du Glossaire des Patois de la Suisse Romande.</i>	<i>Bull. Gloss.</i>
<i>Colección de documentos para el estudio de la historia de Aragón.</i>	<i>Col. Docs.</i>
<i>Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana.</i> Barcelona, 1908.	<i>Congrès</i>
<i>Discursos leídos ante la Real Academia Española en la recepción del Excmo. Sr. D. Francisco Codera.</i> Madrid, 1910.	<i>Discursos</i>
W. Meyer-Lübke: <i>Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft.</i> Heidelberg, 1909.	<i>Einf.</i>
W. Meyer-Lübke: <i>Romanisches etymologisches Wörterbuch.</i> Heidelberg, 1911 s.	<i>Etym. Wörterbuch</i>
W. Meyer-Lübke: <i>Grammatik der romanischen Sprachen,</i> Leipzig, 1890.	<i>Gram. rom. Spr.</i>
G. Gröber: <i>Grundriss der romanischen Philologie.</i> Strassburg, 1904 s.	<i>Gr. rom. Phil.</i>
<i>Revue de Dialectologie Romane</i>	<i>RDR.</i>
<i>Revista de Bibliografia Catalana</i>	<i>Rev. Bibl. Cat.</i>
<i>Revue de Patois gallo-romans</i>	<i>Rev. pat.</i>
<i>Revue de Langues Romanes</i>	<i>Rev. l. r.</i>
<i>Revue Hispanique</i>	<i>R. Hi.</i>
<i>Romania</i>	<i>Rom.</i>
<i>Zeitschrift für romanische Philologie</i>	<i>Zf'rph.</i>

En la llista precedent no consignem sinó les obres que se citen més sovint; les altres s'aduiràn en el lloc corresponent.

TRANSCRIPCIÓ

A. Consonants

	Explosives		Fricatives		Líquides	Nasals	Africades	
	sordes	sonores	sordes	sonores	sonores	sonores	sordes	sonores
Bilabials	<i>p</i>	<i>b</i>		<i>ɸ</i>		<i>m</i>		
Labio-dentals			<i>f</i>	<i>v</i>				
Linguo-dentals	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>s</i>	<i>ð, z</i>				
Interdentals			<i>ʃ</i>	<i>ʒ</i>				
Prepalatals			<i>ç</i>	<i>j</i>	<i>r, ɾ, l</i>	<i>n</i>	<i>ɛ</i>	<i>ʃ</i>
Medipalatals				<i>y</i>	<i>ʎ</i>	<i>ɲ</i>		
Velars	<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	<i>g</i>		<i>ŋ</i>		
Bilabio-velars				<i>w</i>				

h és un sò aspirat semblant a la *h* alemanya de *haben*.

B. *Vocals*

Els diacrítics que usem en el present treball tenen el valor següent : un punt (.) indica que la vocal és tancada; un ganxet (,) indica que la vocal és oberta; l'accent agut (') és el signe de l'accent d'intensitat; el diacrític (~) indica que la vocal és nasal. Les vocals nasals en l'aranès són tancades; el grau de nasalització és el mateix que en els dialectes del mig-dia de França : inferior a la del francès del nord i superior a la lleugera que notem en català davant de tota consonant nasal.

ü és el sò de la *u* francesa de *lune*.

ç és el sò neutre del català.

INTRODUCCIÓ

Es genügt für mich betont zu haben dass die Sprachentwicklung mit der Landesgeschichte unzertrennbar verbunden ist, und dass eine der wichtigsten Aufgaben des Sprachforschers darin besteht, diesen Zusammenhang aufzudecken.

L. GAUCHAT

En el present estudi ens proposem assenyalar la frontera lingüística catalano-aragonesa i catalano-aranesa a base dels materials recollits en l'excursió dialectal que férem pels mesos de juliol i agost de l'any 1910. Per a millor orientació remetem al lector al mapa I. Acompanyem el treball d'una breu disquisició sobre la topografia i l'història de l'encontrada per explicar millor els factors que condicionen la diferencia dels parlars actuals i determinar més fàcilment l'extensió geogràfica de les particularitats dialectals que els caracteritzen.

*

Un dels problemes que durant una serie d'anys han estat més discutits en la Filologia romànica és el dels *dialectes*. S'ha negat la llur existencia i el llur valor, i la gramàtica històrica s'ha alçat sobre una base falsa, fent necessaria tota una revisió reservada a les generacions futures. Els elements que ens proporciona una llengua literaria en les seves diverses èpoques, sovint no poden resoldre un problema lingüístic que ens pot solventar l'estudi comparatiu dels dialectes d'avui. Per això ha estat necessari per al perfeccionament dels estudis de la lingüística, utilitzar els dialectes, procurar que ocupin el lloc que els correspon.

G. Paris, en son famós discurs *Les Parlers de France* (*Rev. pat.*, 1888, 161 ss.) fa un elogi gran dels dialectes, i en teoria nega la llur existencia : *dans une masse linguistique de même origine que la nôtre il n'y a pas réellement de dialectes ; il n'y a que des traits linguistiques qui entrent respectivement dans des combinaisons diverses, de sorte que le parler d'un certain endroit contiendra un certain nombre de traits qui lui seront communs, par exemple, avec le parler de chacun des quatre endroits les plus voisins, et un certain nombre de traits qui différeront de chacun d'eux. Chaque trait linguistique occupe d'ailleurs une certaine étendue de terrain dont on peut reconnaître les limites, mais ces limites, ne coïncident que très rarement avec celles d'un autre ou plusieurs autres traits.* Si vol negar-se l'existencia de límits dialectals, s'ha de negar l'existencia dels dialectes : per això de fet se negava l'existencia dels dialectes, perquè no volia admetre's la de les fronteres dialectals. Després d'aquest discurs de G. Paris sobre *Les Parlers de France* ja ningú creia en l'existencia dels dialectes. El treball de Tournouon i Bringuier esdevenia en descrèdit, i la polèmica sobre'l franco-provençal sostinguda per Ascoli i P. Meyer se resolía a favor del darrer.

Horning vingué alguns anys més tard amb un article *Über die Dialektgrenzen im Romanischen* (*Zfph.*, XVII) posant certes reserves a les observacions de G. Paris, basant-se en els dialectes lorenesos, encara que va continuar-se admetent la no-existencia dels dialectes.

L'existencia de dialectes i de fronteres dialectals no podia definir-se amb soles teories; eren necessaris els fets; abans d'admetre o negar l'existencia de fronteres dialectals era necessari estudiar-les, convenia haver fet la prova sobre'l terreny mateix.

Es un mèrit de L. Gauchat l'haver donat el cop decisiu en aquesta llarga discussió. En un article *Gibt es Mundartengrenzen* (*Arch. neu. Spr.* CXI, 365-403), estudia metòdicament tota la qüestió de les fronteres dialectals i en treu un resultat definitiu. En el cantó de Fribourg (Suïssa) hi ha els dos petits llocs Rossens i Avry. La distancia és petita, i una gran serie de fenòmens fonètics i morfològics els separen : formen una frontera dialectal. L'història d'aquests dos llocs és diferent : l'unitat lingüística de cada un d'ells depèn de l'antiga unitat política. Aquesta dependencia entre

l'evolució de la llengua i l'història local és granment interessant. En el Jura bernès, en el cantó de Neuchâtel, hi ha els dos llocs La Ferrière i Les Bois, els quals separa una munió de criteris distintius; no hi ha impediments que privin les relacions entre ells, i, no obstant, la frontera és ben marcada. Aquí tenim altra vegada coincidència d'una frontera dialectal i un factor històric que sembla haver-la condicionada : els dos pobles són colonitzats relativament en una època moderna i cada un presenta encara els fenòmens pertanyents a la regió d'on procedeix. G. Paris no tenia pas tota la raó quan deia, en el citat discurs : *elles ne coïncident pas surtout, comme on se l' imagine souvent encore, avec des limites politiques anciennes et modernes.*

Les fronteres dialectals no són arbitràries ni fortuïtes : si existeixen, existeix una raó intrínseca que explica la llur naixença, com en les evolucions fonètiques i en l'història dels mots hi ha una explicació, que quasi sempre romàn desconeguda, de per què tal evolució s'ha produït necessàriament d'aquesta manera i no d'una altra, de per què ha desaparegut tal mot rellevat per tal altre, o se n'ha format un de nou.

L'origen de les fronteres lingüístiques podem comparar-lo a l'origen del llit d'un riu al mig d'una plana. A causa d'escórrer-se sempre pel mateix lloc l'aigua de les pluges, el llit s'enfondeix amb el decurs del temps : ço que abans formava una sola plana en forma dues ben separades; l'una és conreada per una gent, l'altra per una altra que no hi té comunicació, per procedir d'una banda oposada; les plantacions són diferents, la vida és diversa. Ningú es preocupa si les dues planes abans sols ne formaven una sola. Ve el geòleg i ens diu en sec que les dues planes primitivament en formaven una, i té tota la raó. Ve el que fa la geografia i diu que la causa que explica la diversitat de producció de les dues planes és l'origen del riu.

Una frontera lingüística s'observa cop en sec al passar d'una llengua a l'altra : en les llengües romàniques se n'han observades tot una serie. El qui faci la geografia lingüística, els criteris que formen una frontera podrà descobrir-los en la part oposada, i, si vol, deduirà que de fet no existeixen fronteres lingüístiques, com el geòleg que a l'una i l'altra part de plana troba les mateixes capes de terra i per això pot negar l'existència de les dues planes sota el punt de vista geològic.

Les fronteres dialectals existeixen amb tot i comparèixer els fenòmens *característics* d'una frontera a la part oposada. La raó intrínseca que explica per què un conjunt de línies (*Lincenbündel*) o criteris distintius segueix una ratlla determinada és l'explicació de l'existència de les fronteres dialectals : ha d'haver-hi un factor històric o topogràfic o de relacions econòmiques (*Verkehrsbeziehungen*) que les condiciona. Sovint l'historiador ha d'ajudar el filòleg. Altres vegades són les disposicions topogràfiques les que expliquen l'origen d'una frontera : aquestes són les que han condicionat la formació de la que separa el català del gascò.

Els fets històrics són els que decideixen la frontera catalano-aragonesa en els aspectes més variats. L'enorme massiu de les Muntanyes Malcides que separa l'Aràn dels pobles del Ribagorçana i de l'Éssera és un factor, i l'història de la reconquesta des de l'alt Ribagorça fins a l'Ebre n'és un altre.

Abans de cloure aquesta nota preliminar sigui'm permès expressar la meua gratitut a tantes persones com m'han ajudat a dur a terme aquest treball prodigant-me consells, donant-me orientacions i facilitant-me la tasca d'omplir els *Qüestionaris*. Fondament agraït, me plau consignar particularment aquí els noms de Mn. Antoni M.ª Alcover, Mn. Pere Pujol, Mn. Josep Condó, Mn. Josep Tedó, Mn. Ferràn Esteve, D. Joaquim Miret i Sans, D. Benet Coll, D. Ignasi Azcón, els Srs. Laplana, de Graus, el Sr. Andreu, d'Areny, i D. Adolf Carrera (†). Les més corals mercès als amics P. Fabrà i P. Barnils per la bondat d'ajudar-me en la revisió del treball i correcció de proves.

D'una manera especial estic obligat i reconegut envers mos mestres els professors H. Suchier, L. Gauchat, J. Jud, J. Gilliéron, per la bona acollida que em dispensaren i les atencions que em tingueren solventant-me continuament dubtes i guiant-me zelosos en els meus estudis.

*

Deixant apart els tractadistes de la llengua catalana, els primers que fixaren l'atenció sobre la frontera catalana foren Tourtoulon i Bringuier (*Rapport sur la limite géographique de la langue d'oc et de la langue d'oïl. — Arch. d. mis. scient., IIIe série. t. III. 548. 1876*), escrivint : *l'un de nous, que préoccupent depuis longtemps, les questions relatives à la géographie linguistique, avait remarqué qu'en Espagne, sur les confins de la Catalogne et l'Aragon, le catalan, qui peut être considéré comme un dialecte de la langue d'oc, faisait place brusquement à l'aragonais, dialecte de la langue espagnole*. Aquesta observació, que més tard repetia Tourtoulon (*Rev. l. r., XXXIV. 147 s.*) precisant els pobles d'Almacelles per la regió catalana i Binèfar per l'aragonesa, l'un ben català, l'altre ben aragonès, és completament exacta. A aquest passatge es refereix Horning (*Zfrrph., XVII. 134*) a l'estudiar els límits dialectals de les llengües romanes. Menéndez Pidal (*Sobre los límites del Valenciano, Congrès, 343*) diu que hi ha un català de transició que negava Tourtoulon, referint-se a Almacelles i Binèfar. Per ço que es refereix als dos pobles, tenia tota la raó Toutoulon; aquí el català fa pas de sobte a l'aragonès.

Sobre'l dialecte d'aquesta nostra regió va escriure un treball en Joaquim Costa, de Graus, en 1879 (*Bol. inst., n.º 46*), publicant en 1902 un altre treball, *Dialectos Aragoneses (Revista de Aragón, III)*, on vol provar que el ribagorçà és una barreja del català i l'aragonès.

Saroïhandy féu tres excursions estudiant els dialectes pirenenics, des de la frontera basca fins a les riberes del Segre, i publicà un estudi del dialecte de Graus (*An. école h. ét., 1898*), una ressenya sobre'ls dialectes de les valls d'Hecho, Ansó, Bielsa, Benasc (*ib., 1901. 106 ss.*), moltes notes del ribagorçà en son article *Catalanisch (Gr. rom. Phil.)* i un resum dels fenòmens més curiosos que surten en el ribagorçà en son treball *El Català del Pireneu a la ratlla d'Aragó (Congrès, 331 ss.)*. Els treballs de Saroïhandy, el primer que ens ha fet conèixer els dialectes pirenenics, són molt interessants, sols que el principi d'estudiar la parla sense qüestionaris fa molt difícil aconseguir recollir la majoria dels fenòmens de la gramàtica històrica.

Dos altres treballs tenim encara : *El Català en el Ribagorça (Congrès, 222 ss.)*, de Mn. Antoni Navarro, fill del mateix

Ribagorça, que dóna a conèixer una serie de criteris interessants i especials del ribagorçà sense partir d'una base històrica; i el de Víctor Oliva : *Documents sobre el català parlat a Sopeira* (Congrés, 421 ss.), consistent en uns centenars de mots notats a Sopeira, una llista de noms de lloc i tres documents del segle XIII, procedents d'Alaó. També han parlat d'aquesta frontera Mn. J. Aguiló : *Fronteras de la Lengua Catalana y Estadística dels que parlen en català* (Congrés, 638 ss.), B. Schädel, *Die katalanischen Pirinäendialekte* (RDR., I. 29 s.) i Mn. Alcover en l'article *Una mica de Dialectologia catalana* (Boll. Dicc., IV. 209).

El respectable arabista Codera (*Discursos*, 7) ens diu que el ribagorçà no va ésser cap tributari del català en la seva formació, com pretenen els catalans *siguiendo lo que podríamos llamar ilógica tradicional*, sinó que va evolucionar espontàniament, i abans diu que millor es pot nomenar nord-aragonès. No precisa Codera, al parlar del ribagorçà, els pobles que el parlen; sembla referir-se, sobretot, a Fonz.

Si hem de considerar el ribagorçà nascut espontàniament al Ribagorça, no podem posar en segon lloc els factors històrics, eclesiàstics i polítics que fins al segle XI mantingueren el Ribagorça amb una compenetració amb Catalunya, així com els pobles conquerits després de l'unió de Ribagorça a la casa d'Aragó prengueren un caràcter aragonès; als quals pertany Fonz, el poble al qual vol referir-se segurament el Sr. Codera. En canvi, els conquerits pels comtes de Barcelona, Urgell i Ager, que arribaven fins a Peralta de la Sal, encara són avui ben catalans.

El nom que Codera vol donar al ribagorçà (alto aragonés), escau molt millor als parlars de Benasc, Gistau, vall de Torla, Hecho, ço que forma la part alta de la Serra d'Arve, ço que formà el primitiu comtat d'Aragó, que no pas al dialecte parlat a la major part del Llitera, Benavarre, riberes de l'Isàbana i Ribagorçana.

*

La Vall d'Aràn és l'única regió d'Espanya on es parla gascó. Està constituïda per la ribera alta del Garona, que fressós baixa del Pla de Baret:

*Garona per Aràn
tot rondinant*

diu un adagi. La volten els massiços que la separen de Sant Gaudens, per la banda de llevant, de la regió pirenenca catalana per la banda de mig-dia i de Bagnères de Luchon per la banda de ponent. La vall, d'uns 35 kms., és de les més esplèndides del Pireneu. Les muntanyes no són escabrosos pedregams, ni munts de carreus; estàn cobertes de boscos on crien els óssos i de verdes rampants on pasturen milers d'ovelles. La cria de bestiar i les herbes són la riquesa d'aquesta vall, que avui va despoblant-se perquè la gent va a establir-se a la plana de Tolosa. La dependència política d'Espanya i la falta de vies de comunicació amb aquesta, fa difícil la vida als aranesos. A l'hivern sols queden en la Vall les persones benestants, que són poques, els vells i els necessaris per a cuidar el bestiar. Els altres van a treballar a la Gascunya. L'element castellà hi està molt ben arrelat, degut a la presència dels carrabiners establerts a cada poble per vigilar el contrabàn. L'alt Aràn té continuades relacions amb Catalunya pel port de Bonaigua, que pot passar-se durant nou mesos. El port de Viella i el de Benasc són molt poc transitats. El camí de Boscot a Bagnères és molt freqüentat, com també el que porta a Sant Beat i a la plana de Tolosa.

L'alta conca del Ribagorçana forma la Vall de Barravés. De la banda de llevant, de les superbes Maleïdes, s'escorre el Ribagorçana, que troba l'Hospital de Viella, Senet, Aneto fins al Forcat, on l'imponent serralada s'acaba per donar pas lliure al riu cap a la petita plana de Vilaller. Per la ribera del Ribagorçana té aquesta vall l'única comunicació amb la Vall d'Aràn pel port de Viella, transitat sols durant tres mesos i principalment per mercaders i excursionistes. Les comunicacions d'Espanya amb la Vall d'Aràn se fan totes per Sort-Esterri i el port de Bonaigua. A l'alta Vall del Ribagorçana tenim un impediment en les relacions i tràfic amb la Vall d'Aràn, que assenyala una frontera lingüística. Cf. B. Schädel : *La Frontière entre le gascon et le catalan* (Rom. XXXVII. 140-156). El fet de parlar-se gascó a l'Hospital de Viella no deu atribuir-se a les relacions d'aquest amb Viella, sinó a la circumstància d'ésser aranesa la família que l'habita; com la circums-

tancia d'ésser propietat dels aranesos els pasturatges de Montgarri, fa que s'hi parli l'aranès i no el català.

La Vall de Barravés té el seu centre a Vilaller : de la muntanya hi baixen els pobles d'Aneto, Senet, Boneu, Forcat, Castanesa, Llesp, a cada mercat. Aquests pobles viuen gaire-bé solament del bestiar.

A la vora del Ribagorçana, dues hores més avall, tenim el Pont de Suert, un altre centre bastant important per on passen els camins que porten a Caldes de Bohí. Anant-se abaixant les ramificacions de la serralada pirenenca, a mà dreta van a formar els massiços de la Serra de Sis, que separa les riberes del Isàbana i Ribagorçana; unes cinc hores avall a mà esquerra i mà dreta trobem uns quants poblets que arrapats a la falda d'una o altra serra, tenen llur centre al Pont. Són aquests : Calvera, Bonansa, Cirés, Buirà, Aguiró, Adons, Erill-Castell, Esperàn, Gotarta, Malpàs, Manyanet, Mesull, Nahens, Cadella, Perbes, Iglesies, Pinyana, Conrroncuy, Sentés, Viu, etc. El Ribagorçana va baixant formant biots o redols des de son començament, tancats per les dues serres i que s'obren pel curs del riu amb un petit senderó al costat. Sembla que aquesta ribera fou, en una època, una cadena d'estanys, com poden trobar-se encara sovint avui al començament de les riberes pirenenques. Els massiços espadats de Sopeira, que no deixaven ni un senderó vora del riu per passar, semblen haver sigut el portell per on s'escorregué aqueixa cadena d'estanys.

Sopeira, edificat sota espadades roques, havia d'ésser un centre de resistència per la seva posició topogràfica : els records que tenim d'Alaó de principis de la reconquesta en són una prova. A Sopeira les serres s'abaixen, la plana s'eixampla i el riu s'escorre suaument, regant la plana. Les oliveres poblen la serra, i els ceps s'arrapen per les feixes i marges : és tot un altre terror.

S'arriba a Areny, planejant el riu i les serres abaixant-se per anar-se a embrancar amb el formidable Montsec, forta barrera a l'una i l'altra part del riu. La vida hi és completament agrícola; cap indústria no hi ha pres peu. Aquí tenim una continuada relació amb els pobles de l'esquerra del Ribagorçana, sobretot amb Tremp, malgrat no haver-hi més que camins de ferradura; les comunicacions del Pont de Muntanyana, límit del comtat de Ribagorça, d'Areny i Muntanyana, són continuades constantment amb

Tremp i el Pont de Suert. En aquesta regió la vida és encara ben catalana. Viacamp i Llitera ja tenen totes les llurs relacions amb Benavarre d'on disten tres hores, amb tot i anar a mercat a Areny.

L'Isàbana neix al llevant del formidable Turbó, escorrent-s'hi les aigües d'aquest vessant i les de ponent de la serra de Sis. Al cap-damunt tenim Les Paüls, que cap relació té amb els pobles de la ribera com no sigui amb Alins i Torre la Ribera; les comunicacions de Les Paüls, part se fan amb Vilaller i Pont de Suert, part amb Castelló de Sos, a tramontana del massiç del Turbó. Entre'l Turbó i el pic Gallinero hi ha un pas a la Vall de Benasc. Es curiós que ni els comtes de Ribagorça ni els bisbes de Roda parlen mai d'aquesta Vall en llurs donacions. Més avall de Les Paüls trobem un nucli de petits pobles prop els uns dels altres: Calvera, Beranuy, Ballabriga, Ovarra, Serradui, pobles de la ribera de l'Isàbana que encara avui travessen la Serra de Sis i van al Pont de Suert. Aquests són els mateixos que surten en els primers documents que ens parlen dels comtes del Ribagorça junt amb Alaó. Vorejant l'Isàbana, de Serradui cap avall, ja trobem vinyes i oliveres; el riu s'eixampla entre les dues serres, la Pobla de Roda i Roda, de tan gloriosa historia, centre de tota la ribera de l'Isàbana fins a mitjàn segle XIX. Si faltava l'unitat jurídica del comtat de Ribagorça, l'església de Roda amb les seves propietats per tota la ribera l'havia conservada. A l'esquerra de l'Isàbana, a tres quarts d'hora, hi ha Sant Esteve del Mall; i baixant riu avall, a mà dreta, el Güell sense nucli de cases, amb sols masies espargides per sota la serra del mateix nom.

El camí de ferradura posa en comunicació tots aquests pobles de l'Isàbana. A mida que el riu va baixant, la plana s'eixampla, i així tenim Lascuarre, a tres quarts a l'esquerra del riu, que guarda encara avui moltes relacions amb Benavarre, d'on dista quatre hores; igual ocorre amb Laguarres, situat una hora més avall. Els pobles baixos de la ribera de l'Isàbana, Capella, Benavente, estan en continua comunicació amb Graus, que és el llur centre i d'on disten un parell d'hores. Aquesta plana baixa és sumament agrícola i no té cap relació amb els pobles de la ribera alta.

La Vall de Benasc és interessantíssima. Voltada pels massiços de les Maleïdes i Posets al nord (més de 3,000 m.), a llevant el

Gallinero (2,700 m.), a ponent la serra de Chia (2,500 m.) i a migdia tancada pels espadats del Run i Turbó, sembla haver sigut un gran estany, avui eixut. Per la nomenclatura topogràfica no podem pas arribar-ho a deduir. La vegetació és aquí exuberant, i la riquesa consisteix en ramats de bestiar. Si naturalment està tan ben tancada, no ha pas deixat d'ésser posada en comunicació amb lo restant d'Espanya. Fa anys i panys que una forta colònia castellana de carrabiners, guardies civils i empleats de duana, hi està establerta i hi ha exercit una forta influència. Fins ara la via més grossa de comunicació havia estat el camí de ferradura que ve de Campo. La carretera està acabant-se. Les comunicacions amb l'altra part dels Pirineus són sobretot amb Bagnères de Luchon. El port de Benasc (2,600 m.) sols és transitable fins a últims de setembre. Les relacions són molt estretes amb Bagnères i Gascunya, on els de la Vall de Benasc van a treballar durant tot l'hivern i primavera : tot-hom va a passar port. Un senderó que passa per Cerller va a Castanesa, però cap relació hi ha entre'ls dos pobles; un altre, per la serra de Chia, porta a Gistau; un altre camí de ferradura posa en comunicació Castelló amb Les Paüls. Les cases, en aquesta vall, tenen un aire antiquíssim i estan cobertes de llicorelles. Els caserius i poblets d'aquesta vall són Benasc, Cerller, Grist, Anciles, Castelló de Sos, Vilanova, Saagún, Chia, Sos, Sesue, Renamue, Bisagurri, el Run, etc. Bon punt entri la comunicació amb els pobles de la ribera baixa de l'Éssera, el dialecte, tan interessant, d'aquesta vall, se perdrà.

Passats els formidables engorjats del Run, ja pot trobar-se la carretera que arriba de Graus al Pont Aragoné. L'Éssera baixa entre'ls espadats brunzent, tenint a mà dreta la ramificació de la serra de Chia, a mà esquerra el Turbó, fins a l'arribar a Campo, on la ribera s'eixampla. Aquí vénen a parar les dues valls de Bardagí i de Lliert, la primera amb els caserius de Biesques, Santamuera, Aigüescaldes, Lliert, Esterún, el Molinet, el Batàn, la Capilleta, la Vall de Lliert amb Exca i Serrate. Amb aquestes dues valls s'acaben les ramificacions del Turbó. A la part dreta baixa una riera procedent de Foradada. Vorejant la ribera, que segueix eixamplant-se, s'arriba a Santa Liestra, i, tirant avall, trobem a mà dreta Perarua, deixant a mà esquerra Torre d'Éssera, en una plana de regadiu on encara verdegem velles moreres, record

d'una industria floridora en passades centuries, avui morta. S'arriba a Graus en l'aiguabarreig de l'Éssera i de l'Isàbana, centre comercial i cultural en tota l'Edat mitjana, d'on depèn la vida i les relacions de la ribera baixa de l'Isàbana i tota la ribera de l'Éssera.

Benavarre fou la capital del comtat de Ribagorça en l'Edat mitjana. Es el centre més important que hi ha entre l'Éssera i el Ribagorçana fins als Pireneus : per més que els pobles del Ribagorçana van a fer llurs provisions a Tremp. Està al mig d'una encontrada relativament plana, a mig-dia de la Serra de Laguarres, amb la serralada del Carrodilla a mig-jorn. Cada diumenge celebra mercat, on vénen els pobles de tota l'encontrada de Benavarre i part de la ribera de l'Isàbana. Les qüestions d'administració de la regió fins als Pireneus vénen a resoldre's aquí. Per això en els segles passats, i fins fa poc, quan faltaven les carreteres, era un centre de primera importància. El traçat de les velles vies de comunicació, abans de les carreteres, no podem reconstituir-lo. Sembla que les seves comunicacions han sigut sobretot amb Tamarit, i d'aquí amb Lleida. Aquest és encara el corrent comercial d'avui. Tota la regió és rica en vi, oli i grans. Aquí vénen a fer-hi llurs compres i vendes i contractes des de Viacamp, Llitera, Badies, Luzàs, Sagarre, Altes, Roda, Laguarres, Lascuarre, Aler, Tolva, Camporrells, Estopanyà, Purroy, Pilzà, Juseu; i aquest és el centre d'on reben totes les noves i el lloc on se fan tots els contractes. Aguilaniu, Torres Obispo i Barasona ja van sempre a mercat a Graus. Benavarre dista unes quatre hores de Graus i sis de Tamarit.

L'encontrada que forma el Llitera està compresa des de sota les serres de la Carrodilla, tirant cap a llevant, fins al Ribagorçana, i a mig-dia fins a la via de Lleida a Saragoça. La part de llevant té per centre Tamarit, aquesta ciutat de primera importància que ha tingut sempre el centre a Lleida, per més que les condicions de les vies de comunicació d'avui l'han subordinada a Binèfar. Aquí vénen a mercat tots els pobles de dessota la serra que va de Purroy fins al Ribagorçana : Estanyà, Camporrells, Albelda, Alcampell, Gavasa, Peralta de la Sal, Sant Esteve de Llitera. Es el centre de les relacions administratives i judicials de l'encontrada, i té vies de comunicació amb Benavarre, Binèfar i Albelda.

Aquestes vies canvien la condició de Tamarit, que fou el conservador de la vida catalana en el Llitera : la seva constant comunicació tinguda i que té amb Lleida n'és la causa. Sota la Carrodilla el vessant d'aigua es decanta, i tenim Estada, Estadilla, Fonz, que no van a mercat a Tamarit. Juseu té continua comunicació amb aquests pobles : les barques i el pont sobre'l Cinca va mantenir-los en continua relació amb Barbastre tota l'Edat mitjana, i llur conquesta fou feta pels sobirans d'Aragó. Són pobles que tenen escassos obstacles per a fer llur centre a Tamarit, i no l'han regonegut mai com a tal i s'han decantat sempre de cara a ponent. Més avall hi ha Monçó, a vora'l Cinca. Tota l'Edat mitjana era un centre de molta importància. Amb tot i ésser assenyalat límit de Catalunya, és aragonès per l'història i per les relacions, i com a centre és tingut per Binèfar, Albalate, Esplús, Binaced. Antigament, abans de les guerres dels Segadors i Successió, aquests pobles no devien tenir el caràcter d'avui, sinó més de l'aragonès de la muntanya de la part d'Ainsa, d'on procedien una part dels colonitzadors. Aquests pobles, repoblats al segle XVII, han perdut llur tipus històric i no tenen amb Catalunya cap mena de relacions econòmiques.

A unes set hores de Binèfar a llevant, tenim Lleida, el centre de la ribera baixa del Segre. Aquí tenen el llur nucli els pobles del baix Urgell i de la ribera baixa del Segre. Almacelles, colonitzat per lleidatans, és el darrer poble de ponent que té relacionat amb Lleida, així com cap al nord encara hi ha Tamarit. Històricament i geogràficament, Lleida és el centre de ponent del domini català, que en temps passats, per medi de la plana immensa del baix Llitera, avui erm, tenia una gran riquesa, mentre que avui s'ha de contentar amb els pobles de la ribera del Segre : Serós, Aitona, Masalcoretx, Borges Blanques, Alcoletge, etc. El lligam que tenia amb Fraga per la població perduda a falta de conreu, va a adquirir-lo altra vegada per medi del canal d'Aragó-Catalunya que regarà aqueixa plana immensa des de Tamarit fins a Masalcoretx. Als mercats que cada setmana se celebren a Lleida hi concorren tots els pobles de la ribera baixa del Segre. Fraga constitueix el centre de la ribera baixa del Cinca fins a la seva unió amb el Segre i l'Ebre. La conservació del català a l'altra part del Cinca és deguda a Fraga. A la banda de ponent, a l'altra part del riu, no té

cap centre d'importancia ni cap relació econòmica, fòra Mequinença, Torrent, Vilella. Ja en l'època de la dominació mora fou un centre important amb rei propi i amb defensa propia. Tenia independència perquè era essencialment agrícola : la seva horta encara avui dóna suficient vida a la població. A l'ésser conquerida en 1149, va continuar en relació amb Lleida i fou colonitzada per catalans; els pobles que amb ella venien a Catalunya encara avui parlen català. Dista unes set hores de Lleida i unes vuit de Monçó. Vilella, Zaidí, Les Casetes, Mequinença, Torrent depenen de Fraga econòmicament i administrativament.

*

Assenyalar la població prerromana de la regió que avui comprèn la frontera catalano-aragonesa ens és impossible. Les teories fins ara establertes sobre la població primitiva d'Espanya en relació amb l'extensió de la península que ocuparen els pobles primitius no són pas d'absoluta confiança : totes, el mateix la de Windisch (*Gr. rom. Pil.*, I, 388) assenyalant el domini que ocuparen el celtes, que la d'Arbois de Jubainville (*Cours de Litérat. celtique*, t. XII, 145 ss.) fundada en l'extensió geogràfica de sufixes que creu ibèrics o liguris (v. Skok, *Die mit den Suffixen -ACUM, -ANUM, -ASCUM und -USCUM gebildeten Südf rz. Ortsnamen*, Halle, 1906), que l'exposada últimament per Philippon (*Les Ibères*, 1910), són poc fonamentades. Les emigracions de liguris o íbers, explicades sols per l'extensió geogràfica de certs sufixes, són aventurades. El problema de la població primitiva i prerromana resta encara per resoldre.

Tant si la frontera entre els liguris i els íbers era el Roine (com creu L. Will, *Ibères* en *La Grande Encyclopédie*, 1895, fundant-se en Strabó), com si focences vingueren de les costes del mig-dia de França a fundar algunes ciutats en ço que és avui costa catalana (Müller, *Geographi graeci minores*), com si és exacta la localització del Roine a l'Iberia (Plini el jove) o sigui a l'oest d'aquest riu, on hi havia un poble mixte íber-liguri en l'època de les guerres mèdiques (segons *Periple* de Scylax), el fet de nostra frontera lingüística romàn inexplicat. El mateix ens ocorre si tractem de relacionar-la amb els celtes, que, segons Kiepert (*Etnographie der Iberischen Halbinsel. — Mitt. Berl. Akademie*, 143 ss., Berlin 1864), havien d'acontentar-se amb les regions àrides del centre i

sud-oest de la península i que sembla, segons els antics geògrafs, no haver-se establert a la conca de l'Ebre (Pauly Wissowa, *Real Encyclopödie*, s. *Celtiberi*. — Kiepert, *Lehrbuch der alten Geographie*, 481), com si apel·lem a la vinguda dels grecs de Marsella a les costes d'Espanya, i a l'existència d'una barreja d'íbers i liguris, fins a la desembocadura de l'Ebre segons Scylax.

De les regions ocupades pels antics pobles segons els testimonis dels historiadors citats, ni dels historiadors de l'època romana, no se'n pot deduir res.¹ Que la colonització romana va tenir lloc aviat en la nostra regió, especialment en la part baixa, no pot posar-se en dubte.² Si en la part de Lleida i ribera de l'Ebre va arrelar-hi aviat la colonització romana, és un fet especial que en un mateix lloc trobem la lluita del conqueridor Terenci i la famosa derrota dels fills de Pompeu per Cèsar³ i que el primer hagués tingut el seu centre a Osca. Sense entrar en disquisicions sobre l'extensió geogràfica de cada tribu sols se pot constatar, seguint els historiadors romans, l'existència dels pobles dels ilergetes, que ens han deixat la Lleida d'avui, amb tot i tenir la capital a Sanahuja i la dels ausetani, dels jacetani, dels ilurgones, dels bergussi i dels sordones,⁴ etc.

1. Strabó, vol. I, llibre III, pl. 472, al parlar del teatre de la guerra entre Sextus, fill de Pompeu, i els generals de Cèsar, diu que fou el país dels jacetans que tenia al nord la nació dels bascs, dins de la qual se troba Pamplona.

2. Eodem anno (182 a. Ch.) A. Terentius proconsul haud procul flumine Ibero, in agro ausetano et proelia secunda cum celtiberis fecit et oppida, quae ibi communierat, aliquod expugnavit. (Tit. Livii vol. III part. II lib. XXXIX.)

3. Interim Oscenses et Calagurritani qui erant cum Oscensibus contributi mittunt ad eum legatos... Hos Tarraconenses et Jacetani et Ausetani et paucis post diebus Illurgaones qui flumen Iberum attingunt, insecuntur. (Caesar, *De bello civili*, cap. LX.)

4. En un altre treball exposem que el límit dels sordones coincideix amb la frontera catalano-llenguadociana i amb els límits de l'antic bisbat d'Elna. Per l'Episcopologi Vigatà podem constatar que l'extensió del bisbat de Vich (antiga A usa) en els segles X i XI coincideix amb el d'avui, llevat de petites variacions. La seva extensió fins prop de Cervera i no molt lluny de Sanahuja fa deduir que el bisbat d'Ausona coincideix amb l'extensió dels ausetani, que també limitaven amb els ilergetes. Morf va tenir molta raó quan digué : (BDR, I, 13) « L'església cristiana va pendre la divisió territorial que l'administració romana va crear a la Gal·lia ». A Catalunya, l'antiga divisió episcopal coincidí, i coincideix en part, amb els límits assenyalats a les tribus prerromanes.

Dues grans vies de comunicació en l'època romana entren en relació amb la regió que volem estudiar : la de Tarragona a Cesaraugusta¹ i la d'aquesta ciutat a Burdigala passant per les riberes del Gallego.² Aquestes dues vies romanes que ens descriu Antoní són de tanta importància com les relacions econòmiques del sud d'Espanya amb el nord d'Àfrica, els dos factors més importants per a l'història de la llengua a Espanya.

La divisió política administrativa dels romans quedava desfeta amb la dominació dels gots en la nostra península. Sols la metròpoli de Tarragona, que eclesiàsticament tenia la mateixa jurisdicció que políticament la Tarraconensis, va quedar en peu en aquest període. Si als concilis generals de Toledo acudien fins els bisbes de la Narbonesa, en els que podríem nomenar metropolitans sols acudien els bisbes sufraganis. En la Tarraconense sempre acuden en els concilis de relativa importància els bisbes de Calahorra, Osca, Cesaraugusta. En els concilis celebrats a Egara (avui Terrassa) o Barcelona assisteixen sempre els bisbes de Lleida, Tarragona i Elna; escasses vegades, per no dir mai, els d'Osca o la Narbonesa.³

L'història de l'administració en la dominació goda ens és completament desconeguda. Vicenç, diaque de la Seu d'Osca, en el segle VI, en el seu testament ens parla del favor que farà a l'església d'Osca certa persona si usurpa la casa de Calasanz.⁴ Aquesta

1. Antoní en el seu *Itinerari* : Tarracone, XXIV (stadios); Ilerda, XXII; Tolous, XXXII; Pertusa, XVII; Osca, XVIII; Caesaraugusta, XLVI.

2. *Item a Caesaraugusta Bearno m p m 112, Foro Gallorum m p m XXX, Ebelino XXII. Summo Pyrineo XXIII, Foro Ligneo V, Apalluga VI, Ilurone XII, Benearnum XII.* A més d'aquesta via romana, que passava per la ribera del Gallego, hi havia una altra via encara, que anava a l'Aquitània : *ab Asturica ad Burdigalam* sortint de la regió de l'oest passant per Palantia, *Lacobrigam*, *Virovesca*, arribant a *Pompelona*, *Turrisa*, *Summo Pyrineo*, *Carasa*, arribant a *Burdigalam* amb tot un altre traçat que l'anterior, que va a parar a *Bearnum*. Aquestes vies romanes no poden menys de tenir-se en compte al comparar el gascó amb els dialectes del nord d'Espanya, com tampoc pot oblidar-se la falta de vies romanes en tota l'altra serralada del Pirineu fins a la que posava en comunicació la ribera del Segre amb la Cerdanya, ramificació de la gran via romana del litoral cap a Tarragona, partint de Salsulis (Salses).

3. Al dir que hi assisteixen ens referim a les subscripcions que sempre segueixen als canons o prescripcions del concili.

4. *Bonum facis tu sancta Ecclesia oscensis ut casam Calasancii tibi debere usurpare et in perpetuo auxiliante domino perpetue possidere* (J. Traggia, II. 124).

nota senzilla adquireix valor, si ens recordem que quan en 1100 el papa Pasqual II donava una solució en la qüestió dels límits entre'ls bisbats de Roda-Barbastre d'una part, i Jaca de l'altra, al dir que s'assenyalaven els límits segons havien sigut en temps antics, abans de la dominació aràbiga, escriu : *in quibus nominatim ecclesias de Calasanz ponimus*.¹

Un altre document de gran importancia és la nomenada *Itació de Wamba*² assenyalant els límits de tots els bisbats d'Espanya feta per Itaci. La falta de localització dels noms assenyalats com a fronteres de bisbat en aquella època, ens priva de poder comprovar quina relació té aquesta institució eclesiàstica amb la jurisdicció del govern dels romans.

Si l'invasió aràbiga destruïa la divisió i administració visigòtiques, no feia pas perdre la llengua que conservaven els vençuts.

L'expulsió dels alarbs feta en moltes poblacions pels descendents dels centres cristians que els havien restat subjectes n'és una prova.

Com i quan els antics cristians començaren la reconquesta en el Ribagorça i en els altres centres de reconquesta de la península, està embolcallat amb la llegenda.³

Les genealogies fetes sobre'ls comtes de Ribagorça no poden admetre's sense crítica : l'important, per a nosaltres, és l'existència del nucli de reconquesta ribagorçà i la seva extensió.⁴ La primera vegada que trobem el comtat o comte de Ribagorça citat, és

1. Villanueva : *Viaje*, XV, ap. LX. Mereix tenir-se en compte el fet històric que transcrivim, per la raó de trobar-se avui Calasanz a la frontera lingüística, si bé més influït de l'aragonès que del català i pertènixer al bisbat de Lleida, mentre la veïna localitat de Peralta és de la Seu d'Urgell.

2. *Ausona haec teneat de Berga usque ad Auratam de Bulgata usque mentiam. Urgela haec teneat de Aurata usque Nasonam de Murela usque Valam. Lerita haec teneat de Nasonam usque ad Frontem Salam de Lora usque Matam*, etc. (Aguirre, II, 305). Cap dels pobles aquí citats pot localitzar-se, a no ésser Berga.

3. A enfosquir els orígens del comtat de Ribagorça va contribuir la famosa carta d'Alaó, una de les falsificacions més grosses i absurdes del segle XVII.

4. Traggia (*Memoria*, 518) ens dóna una genealogia dels comtes de Ribagorça fundant-se en un anònim del segle XI que escrivia l'història del Ribagorça i que's trobava en son temps en un cartulari de la catedral de Roda : suposa el comte Bernat descendent de Carlemany. Sembla ésser l'època en que tot hèroe havia pres part en les lluites de Carlemany.

a la darrería del segle VIII on surt un tal Ramón, comte i marquès de Tolosa, Ribagorça, Pallars i altres llocs, en una donació a Gerri feta l'any 792 o 796.¹

De l'any 813 tenim un document que ens assenyala on fou el punt de sortida del comtat de Ribagorça; en una donació feta al monastir d'Ovarra prop l'Isàbana.² Ballabriga, Bradilans, Reperós (Riopetruso), Villaros, poden encara localitzar-se sota el vessant de llevant del Turbó a la ribera alta de l'Isàbana. Aquí tenim el nucli de reconquesta que havia d'estendre el comtat. Del parlar del document sembla poder-se deduir que Ribagorça ja era una regió amb aquest nom abans de la reconquesta.

L'acta de consagració de la Seu d'Urgell cita el pagus Ripacurcensis, denominació no empleada en la reconquesta. També podem deduir del document que els comtes de Ribagorça estaven en íntima connexió amb els de Pallars, la qual cosa és de suma importància.

En l'any 860, Carles *el Pelat* concedeix al Bisbe d'Urgell el pagus Ripacurcensis i Guestabiensis.³ En aquest document, on surt la donació al bisbe de la Seu d'Urgell, se confirma l'extensió del bisbat fins a la vall de Guistau, com en el document de vint anys abans de la consagració de la Catedral. És d'estranyar que sols dos dels 278 noms que surten a la consagració pertanyin al Ribagorça.

En 887-892 ja trobem un Adulphus que's nomenava episcopus Paliarensis⁴ que s'havia retirat al Pallars per estar en guerra el Ribagorçana, lloc que fou privatiu dels bisbes de Lleida,

1. Villanueva : *Viaje*, X, ap. 221.

2. *Sic facimus donationem et chartam de illos alodes nostros qae ego Bernardus abstuli de potestate tenebrarum, et de gens paganorum. Et popula-vi eas de cristianis in tempore illo quo Ripacurtia et Pallars et Superabi erant in possessione paganorum. Et sunt ipsos alodes in Ripacurtia de ipsum gradum de Aras usque in gradum de Sancto Cristophoro et de Isabana usque in Castrum Ripacurtiae et nos facimus cartam de istos alodes quantum istas infrontationes includunt id est de Villapricha et illa villa de Bradilans et villa de Archonis et Villaros et Riopetruso et illa turre de Maganofes et Silvi et villa Cupones. Signum Bernardi — S. Tole — Signum Raymundi comitis Ripacurtiae filius Bernardi — Signum Borelli comitis in Pallares Filius Bernardi anno 813 regnante Carulo* (Aguirre, III. 125).

3. Villanueva : *Viaje*, ap. X.

4. Marina : *España Sagrada*, 46, p. 120.

ço que sembla provar que a mitjàn segle IX teníem bisbe al Ribagorça.

El comtat de Ribagorça amb l'unitat política independent, exigia també l'eclesiàstica. El bisbe de Lleida, després de l'invasió, s'havia hagut de retirar a les muntanyes i exercia sa jurisdicció on abans no li havia pertangut. D'aquí la continuada lluita i discussió sobre la possessió del bisbat amb el bisbe d'Urgell.¹

El comtat de Ribagorça i el bisbat de Roda ens surten citats sovint en cartes del segle X amb les subscripcions del comte i del bisbe.

La rectificació i el restabliment del bisbe a Roda es verifica en 957. L'extensió del comtat de Ribagorça anava de costat amb la del bisbat. Els arxidiaconats de Benasc i Terrantona se'ns presenten com a últims límits del bisbat de Roda.

Els comtes de Ribagorça els trobem sempre emparentats i en continues relacions amb els comtes de Pallars. El comtat de Pallars, com el de Ribagorça, perd la seva personalitat al segle XI, per anar a parar a mans del comte d'Urgell el primer, a la dinastia aragonesa el segon.

Ribagorça entrava a formar part d'Aragó després d'adquirir-la Sanxo *el Gran*,² no sabem per quins medis. Segons La fuente,³ Sanxo repartia sos dominis entre sos fills en 1035. La divisió feta per aquest monarca és interessant, per assenyalar-nos els límits del comtat de sos fills Gonçal i Ramir.⁴ Aquests límits no poden pas ésser els antics del comtat de Ribagorça, perquè no s'explica que el comtat de Ribagorça posseís dues poblacions a l'altra part

1. En 911 el bisbe d'Urgell porta la qüestió queixant-se que Arnulphus hagués pres part del seu bisbat, responent-li aquest que Roda, on era la seva Seu, estava destruïda pels moros (Marca, 379). La discussió va resoldre's concedint certa jurisdicció del bisbe d'Urgell en l'elecció del de Roda. Altra vegada queixes i raons per jurisdicció sorgiren en el regnat de Ramir, que va succeir als comtes de Ribagorça.

2. Segons Blancas (*Inscripciones*, 152) en 1023 Sanxo *el Gran* ja regnava en Ribagorça.

3. *Historia de España*, t. III, 59.

4. *Sancius gratia Dei rex dono de terra mea tibi filio Ramiro, id est de Matidero usque ad Vadum longum ab omni integritate totas illas terras, quas teneas habeas et possideas per saecula cuncta foras Luar et Sancti Emeterii cum totas illorum villas quod tenead Gundisalvus...* (Schmidt, *Geschichte Aragonien*, 30-31).

del Cinca, després d'haver-hi hagut un nucli de reconquesta a les altres valls d'Ainsa. Una prova n'és la discussió de límits de bisbat tinguda pels bisbes de Roda i Jaca.

Al perdre el Ribagorça la personalitat política, perdía la seva unitat i el bisbe de Roda estenia el seu bisbat a costes de les contingències polítiques dels reis d'Aragó, dels quals esdevenia un servidor.

Al succeir Ramir a son germà Gonçal, que tenia el comtat de Ribagorça, el seu domini s'estenia a llevant fins a les valls de Gistaú i Bielsa.¹ Aquest mateix rei fundava Sant Victorià, entre'l Cinca i l'Éssera, que esdevingué una abadía amb plena jurisdicció temporal i espiritual en tots els pobles entre'l Cinca i l'Éssera, amb tots els de la ribera d'aquest últim des de Campo a Graus; aquesta vila li era donada per Sanxo Ramirez vers 1090.² Ja abans havia sigut pres el castell de Calasanz.

La discussió de límits amb el bisbe d'Urgell havia acabat en aquesta època; havia de començar-ne una altra amb el de Jaca-Roda, que va acabar de solucionar-se en 1580 amb la creació del bisbat de Barbastre. Salomó³ ens assenyala els límits del bisbat per allà el 1080. Aquests límits ens assenyalen clarament que Roda, en el domini dels comtes, no va baixar de Benavarre; i si posseïa parroquies a la ribera del Cinca, era degut a l'unió amb l'Aragó, que li feia estendre el bisbat cap a ponent.

L'any 1099 el rei Pere conquistava Barbastre, on traslladava el bisbe de Roda i li assenyalava el límits. En 1080 els bisbes de Roda i Aragó (Osca) ja pactaven⁴ assenyalant per frontera el curs del riu Alcandre. Aquests pactes no devien ésser durables, quan el papa Pasqual II havia de resoldre la discussió i en 1110 ja do-

1. Zurita : I, cap. XIV.

2. Zurita : I, cap. XIV.

3. Monge de Ripoll, i més tard bisbe de Roda, destituït i preguntat sobre'ls límits del seu bisbat, diu : *Sciatis enim in veritate omnia monasteria quae sunt ipso episcopato et cellas eorum, omnesque ecclesias parochiales, quae erant a flumine quod dicitur Cincia vel Cinca usque ad Nuceriolum et a Benasco usque ad castrum Benavari... debita servitute sicuti antecessori meo extitisse.* (Villanueva, XV, *Viaje*, ap. LXIII.)

4. Villanueva, *Viaje*, XV, 193. En l'assenyalament d'aquests límits radica l'extensió del bisbat de Lleida encara avui a l'altra part del Cinca i tot l'arxiprestat d'Alqueraz.

nava el decret de trasllació de la mateixa Seu a Lleida, d'on procedia segons manifesta en el corresponent decret.

La conquesta havia anat avançant per les riberes de l'Éssera i Cinca fins a posseir Monçó, Barasona, Estadilla, Estada, Fonz, que havien sigut conquerides pels reis d'Aragó. El germà de Ramir II moria lluitant en la ribera baixa del Cinca. Aquí es topaven dues forces que rendien a l'enemic.

Al passar Ribagorça a l'Aragó, el curs de la reconquesta va quedar desviat. Els reis d'Aragó seguiren la reconquesta per les riberes de l'Éssera i Cinca. Els comtes de Barcelona i d'Urgell estenien la conquesta per la ribera del Ribagorçana, arribant a Porroy i Pilzà en 1056. Poc després eren conquerits Estopanyà, Camporrells fins a Peralta de la Sal, Tamarit i Sant Esteve. Aquestes possessions esdevenien del vescomte d'Ager, procedent de Castellbó, n'Arnau Mir de Tost. Aquest vescomtat anà, per últim, a parar als comtes d'Urgell, de mans dels famosos Cabreres. Amb la conquesta dels pobles del Llitera fins a Peralta i Tamarit per part dels comtes de Barcelona i Urgell, i més tard amb la conquesta de Lleida (1149), Fraga, Torrent, Mequinença, Vilella i Zaidí per Berenguer IV, i la conquesta de Monçó per Pere d'Aragó i els altres pobles de la ribera del Cinca, tenim explicat l'origen històric de la frontera lingüística d'avui. El comtat de Ribagorça ha existit com a títol de noblesa fins al segle XVI.

Els límits de Catalunya assenyalats pel rei en Jaume I en 1244, no corresponen a l'evolució històrica de la regió : són arbitraris, com ho foren per a Ribagorça els assenyalats per Sanxo, al començament del segle XI, al repartir sos estats als fills Gonçal, Ramir i García. La frontera l'assenyalen els límits dels antics comtats de Ribagorça i bisbat de Roda abans que el primer fos annexat a l'Aragó, però en ço que's refereix als pobles conquerits pels comtes de Barcelona i Urgell, la frontera s'ha d'entendre després d'aquesta anexió.

Cada nucli de reconquesta format a la soca dels Pireneus té la personificació històrica en un centre : Ripoll a l'est de Catalunya, Sant Joan de la Peña a l'Aragó. Aquests centres, històricament de gran importància, ho són també per l'estudi històric de l'evolució de la llengua. Eren els centres d'expansió de la vida en aquella època. La vida de la llengua radica en la força expansiva

econòmica i cultural dels centres. Roda va ésser un d'aquests centres, que va néixer robust per morir abans d'hora. Roda havia esdevingut Seu episcopal i centre d'operacions dels comtes de Ribagorça, que sempre havien mirat a sol ixent, no tenint cap relació econòmica ni administrativa amb els que havien començat la reconquesta a l'Aragó. Amb el bisbe d'Urgell sempre tenia qüestions per resoldre el bisbe de Roda, discutint-se la dominació. Els comtes del Ribagorça i del Pallars eren d'un mateix llinatge (v. Marca, 417). La falta de relacions amb la banda de ponent, la comunitat de vida política i religiosa amb el Pallars i l'Urgell, constituï una frontera lingüística que donava al català el Ribagorça. Quan al començament del segle XI, per contingències polítiques, Ribagorça passava a l'Aragó, la barrera s'havia ja edificat, i Roda, que conservava la seva importància en tota la ribera de l'Isàbana, guardarà per al català l'extensió guanyada. Si el bisbe de Roda es traslladava a Barbastre i més tard a Lleida, a Roda quedava un centre cultural i administratiu de tota la ribera de l'Isàbana. Desapareguda la personalitat política del Ribagorça, Roda conservava econòmicament la seva preponderància. Si no conservava la ribera de l'Éssera, en van ésser la causa les dificultats de comunicació i el passar a la jurisdicció econòmica i religiosa de Sant Victorià la majoria dels seus pobles. La Vall de Benasc era completament independent del Ribagorça per la seva vida i per les seves costums jurídiques. Sempre va formar un arxidiaconat apart. La ribera de l'Isàbana amb el seu centre a Roda, va conservar-se catalana; i avui, després de nou segles de jurisdicció aragonesa, pot dir-se catalana encara. La jurisdicció que entrava en el Ribagorça amb la casa d'Aragó, destruïa l'unitat creada, i el català no's podia estendre més cap al nord-oest. La frontera catalano-aragonesa la tenim condicionada per l'extensió del bisbat de Roda i comtat de Ribagorça al començament del segle XI, defensada pel nucli cultural administratiu de Roda fins al segle XIX.

En el Llitera tenim una regió ben especial : tot ço que avui és l'immensa plana del Llitera, que s'extén de Binèfar a mig-dia, en l'època de la dominació mora era una plana riquíssima i fèrtil, que esdevingué un ermot solitari per l'expulsió dels moriscs i jueus, i més tard per ésser teatre de la guerra dels Segadors

i de Successió. El P. Villanueva, al parlar de l'església de Lleida (t. XV, app. LXVI), dóna tot una serie de pobles d'aquesta regió que avui no existeixen i que foren adjudicats al bisbe de Lleida al restablir-s'hi la Seu en 1148.

La població de Binèfar ens ofereix un cas especial per a la geografia lingüística. La colonització en una època moderna ha determinat la frontera. En una plana on no hi ha cap impediment de relacions, trobem un conjunt nombrós de criteris que separen Binèfar de Tamarit, Almacelles, Sant Esteve. És una frontera més marcada que la que constatem en llocs on és deguda a la falta de vies de comunicació i relacions econòmiques. Tourtoulon tenia tota la raó assegurant que el català i l'aragonès se topaven brusquement.¹ Aquesta frontera s'explica per un fet històric modern. En 1642, en l'època de la guerra dels Segadors, Binèfar va ésser destruït completament i no va ésser poblat de nou fins en 1652. Aquesta repoblació determina una frontera tan brusca com en pocs límits lingüístics pot cercar-se. Els que van repoblar Binèfar vingueren de l'altra part del Cinca, com ho hem pogut verificar per medi d'una carta institució del Municipi de Binèfar de 1694. Després de la destrucció subsistiren encara algunes famílies, i aquestes tenen el llinatge completament diferent dels sobrevivents. Alguns noms topogràfics de l'entorn de Binèfar no presenten pas una evolució castellano-aragonesa, tals com : *partides de la Figuera de Malcuc, Cova, Casanova, Casafreda, Faixes fortes*. Binèfar, abans de la recolonització, posseïa el dialecte catalano-aragonès, mentre avui és completament diferent de tots els altres pobles aragonesos veïns. Aquesta frontera tan sobtada data del segle XVII.²

L'origen històric de la frontera catalano-aragonesa és anterior, en la part pirenenca, a l'anexió dels comtats d'Urgell i Pallars a la casa de Barcelona. Si el català fos una importació dels dialectes del Mig-dia de França, com encara sosté Meyer-Lübke (*Einf.* p. 26), al Ribagorça i a l'Aragó avui s'hauria de parlar gascó; i si la teoria de Schädel (*RDR.*, I) sobre'ls *hispani* fos admissible,

1. *Limite géographique*, p. 6. — Cf. també M. Pidal, l. c., pl. 343.

2. El nostre bon amic D. Benet Coll, de Binèfar, posseeix la carta de repoblació de la seva vila. Li regreiem l'haver-nos proporcionat els fets per a explicar aquesta frontera.

els que van portar el català al Ribagorça serien néts d'aquells *hispani* refugiats en els *loca erema*, imaginàriament col·locats a la frontera catalano-llenguadociana.¹

I. VOCALS²

A. Vocals tòniques

1. — i llarga

		FORMICA	FICAS	AMICU	RIK	LIBRAS	LIXIVU
Vall d'Arán	Canejàn	<i>urmíga</i>	<i>íges</i>	<i>amik</i>	<i>rik</i>	<i>liwēs</i>	<i>licíu</i>
	Moncurbau	»	»	»	»	<i>lēures</i>	<i>lēciū</i> <i>lēcyēu</i>
	Salardú	<i>urmíge</i>	»	»	»	»	<i>lēcyēu</i>
	Viella	<i>urmíga</i>	»	»	»	»	<i>lēciū</i>
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>furmíga</i>	<i>figas</i>	»	»	<i>liuras</i>	»
	Castanesa	<i>formíga</i>	<i>figes</i>	»	»	»	<i>lucíu</i>
	Les Pauls	»	»	»	»	<i>liures</i>	<i>licíu</i>
	Pont de Suert	»	»	»	»	<i>liuras</i>	<i>lēciū</i>
	Sopeira	»	<i>figas</i>	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc	»	<i>figes</i>	<i>amígo</i>	<i>rikə</i>	<i>liures</i>	»
	Castelló	»	<i>figas</i>	»	»	<i>liuras</i>	»
	Campo	<i>formígo</i>	<i>igəs</i>	»	»	<i>libras</i>	»
	Graus	»	»	»	»	»	»
Ribera Isabana	Laguarres	»	<i>figas</i>	»	»	»	<i>lēxia</i>
	Lascuarre	»	»	<i>amík</i>	»	<i>liuras</i>	»
	Roda	»	»	<i>amígo</i>	»	»	»
	Beranuy	»	»	<i>amík</i>	<i>rik</i>	»	<i>lēcia</i>

1. Els resultats obtinguts en nostra investigació històrica sobre la frontera, poden veure's representats en el mapa II.

2. En el mapa III reproduim la secció de frontera més afectada pels criteris de separació lingüística. La part sombrejada que hi notem, ve a representar el *Lineenbündel* (v. més amunt) de nostre territori.

		FORMICA	FICAS	AMICU	RIK	LIBRAS	LIXIVU
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>formígo</i>	<i>fíges</i>	<i>amík</i>	<i>lécia</i>	<i>líures</i>	<i>řík</i>
	Benavarre	»	<i>fígas</i>	»	»	<i>líuras</i>	»
	Juseu	»	»	<i>amígo</i>	<i>říkø</i>	<i>libras</i>	<i>lécia</i>
	Aguilaniu	»	»	»	»	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	<i>ormíga</i>	<i>ígos</i>	»	»	»	»
	Tamarit	<i>formígo</i>	<i>fíges</i>	<i>amík</i>	<i>řík</i>	<i>líures</i>	<i>lécü</i>
	Sant Esteve	»	»	»	»	<i>líuras</i>	<i>lécie</i>
	Fonz	<i>formíga</i>	<i>fígas</i>	<i>amígo</i>	<i>říkø</i>	<i>libras</i>	<i>lécia</i>
	Peralta	<i>formígo</i>	»	<i>amík</i>	<i>řík</i>	<i>líuros</i>	<i>lécio</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>formíge</i>	<i>fíges</i>	»	»	<i>líures</i>	<i>lécü</i>
	Masalcoreig	»	»	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»	»	<i>lécü</i>
	Candanos	<i>ormíga</i>	<i>ígos</i>	<i>amígo</i>	<i>říkø</i>	<i>libras</i>	<i>lécia</i>
	Vilella	<i>formíga</i>	<i>fígas</i>	<i>amíko</i>	<i>řík</i>	<i>líuras</i>	<i>lécü</i>
	Ballovar	<i>ormíga</i>	<i>ígos</i>	<i>imígo</i>	<i>říkø</i>	<i>libras</i>	<i>lécia</i>

		AESTIVU	APRILE	FILU	FILIU	VINU	NIDOS
Vall d'Arán	Canejàn	<i>estü</i>	<i>abriu</i>	<i>ü</i>	<i>íl</i>	<i>bin</i>	<i>níns</i>
	Moncurbau	<i>ustýü</i>	<i>abryü</i>	<i>yü</i>	»	»	»
	Salardú	<i>estýü</i>	<i>abriu</i>	<i>yü</i>	»	»	<i>nyüs</i>
	Viella	»	»	<i>ü</i>	»	»	<i>níns</i>
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>estü</i>	<i>abril</i>	<i>fil</i>	<i>fil</i>	<i>bi</i>	<i>nüs</i>
	Castanesa	»	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	»	»	»
	Pont de Suert	<i>estü</i>	»	»	»	»	»
	Sopeira	»	»	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc	»	<i>abril</i>	<i>fil</i>	<i>filø</i>	<i>bino</i>	<i>niçts</i>
	Castelló	<i>estü</i>	»	<i>filo</i>	»	»	{ <i>niçdos</i> <i>niçts</i>
	Campo	<i>(bçránø)</i>	»	»	»	»	»
	Graus	»	»	»	»	»	<i>uçdos</i>

		AESTIVU	APRILE	FILU	FILIU	VINU	NIDOS
Ribera Isàbana	Laguarres	<i>estiu</i>	<i>abril</i>	<i>filo</i>	<i>filo</i>	<i>bino</i>	<i>nius</i>
	Lascuarre	»	»	<i>fil</i>	<i>fil</i>	»	»
	Roda	»	»	»	»	»	»
	Beranuy	»	<i>abril</i>	<i>fil</i>	»	<i>bi</i>	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	»	»	»	»
	Benavarre	»	»	»	»	»	»
	Juseu	<i>(beráno)</i>	<i>abril</i>	<i>filo</i>	<i>filo</i>	<i>bino</i>	<i>niēdos</i>
	Aguilaniu	»	»	»	<i>ixó</i>	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»	<i>inēdos</i>
Llitera	Binèfar	»	»	<i>ilo</i>	»	»	<i>vidos</i>
	Tamarit	<i>estiu</i>	<i>abril</i>	<i>fil</i>	<i>fil</i>	<i>bi</i>	<i>nius</i>
	Sant Esteve	»	»	»	<i>filo</i>	»	»
	Fonz	<i>(beráno)</i>	<i>abril</i>	»	»	<i>bino</i>	<i>vedos</i>
	Peralta	<i>estiu</i>	<i>abril</i>	»	<i>fil</i>	<i>bi</i>	<i>nius</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	»	<i>fil</i>	»	»	»
	Masalcoreig	»	»	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»	»	»
	Candasnos	<i>(beráno)</i>	<i>abril</i>	<i>ilo</i>	<i>ixó</i>	<i>bino</i>	<i>nidos</i>
	Vilella	<i>estiu</i>	<i>abril</i>	<i>fil</i>	<i>fil</i>	<i>bi</i>	<i>nius</i>
	Ballovar	<i>(beráno)</i>	<i>abril</i>	<i>ilo</i>	<i>ixó</i>	<i>bino</i>	<i>nidos</i>

Observacions: a. El tipus català *figa*, que s'ha format, potser d'un plural neutre, com el provençal, l'italià, el sicilià (comp. *Gram. rom. Spr.*, II, § 371; Merlo, *RDR.*, I, 340), fa cara al representant del llatí *ficu*, que surt en una serie de pobles de la frontera. Una cosa s'ha de tenir en compte, i és que en català hi ha el *fic*, per designar una malaltia que neix a la cama dels animals i de les persones. El provençal també té el mot *fic* significant una malaltia dels cavalls (Mistral, *Tresor*). Convindria saber si l'extensió del mot *fic* (malaltia) coincideix al mig-dia de França amb l'extensió de *figa* (fruit), com en català. Hi ha d'haver una raó que expliqui la distribució geogràfica d'aqueixos dos mots.

b. En *LIXIVA* (aigua de la bugada) tenim la forma masculina en català, provençal i part del francès (v. *ALF.*, 760, *eau de lessive*).

Els pobles de la frontera, en part presenten la forma masculina, en part la femenina *lexia*, presa del castellà com ho prova la presència de la velar fricativa sorda. Meyer-Lübke (*Gram. rom. Spr.*, II, § 386) suposa que, segons que CINIS fou masculí o femení, va formar-se un LIXIVUS o LIXIVA.

c. En *estiu* < AESTIVU sembla que tenim una formació d'època romana que s'ha quedat restreta al sud de les terres romàniques: Comp. cat. *estiu*; port. cast. *estío*; log. *estiu*; antic apuli. *stíbo* (Meyer-Lübke, *Etym. Wörterbuch*); cf. Merlo, *I Nomi romanzi delle stagioni e dei mesi* (Torino 1904). Sembla que d'AESTAS s'ha format un adjectiu AESTIVUS; ajuntat amb TEMPUS ha esdevingut TEMPUS AESTIVUM, TEMPUS HIBERNUM; d'aquí *estiu* i *ibèrn*, i en un domini més restringit, per analogia, en cast. *verano* port. *verão*.

d. La Vall d'Aràn presenta unes formes fonèticament ben interessants : la *n* final de *nins* NIDOS, té un caràcter purament morfològic. El gascó presenta *nits*, *nis*, que el mateix poden ésser fonèticament representants de NIDU que de NIDOS : per distingir el plural del singular va haver de formar-se un *nis* (s.) *nits* (pl.) analògic als plurals *ts*, o, segons els dialectes, un *ni* (s.) *nis* (pl.). Del singular *ni* va formar-se, per analogia amb els plurals en *-ns*, un *nins*, com *vi* (s.), *vins* (pl.), *pi* (s.), *pins* (pl.).

A Salardú tenim *niçus*. La *d* ha vingut a *u* per influència catalana i la *i* per influència de la *-u* > *iç*, fenòmen que trobem en el provençal en general. Si en *niçdos*, *niçts*, s'ha de veure el mateix fenòmen que trobem a Salardú amb reintroducció de la *d* i de la *o* després d'haver posseït un *niçu*, no pot precisar-se.

§ 1. El tractament de la *ī*, conservada generalment en català, no deixa de presentar les seves evolucions especials. De la mateixa manera que en provençal la diftongació de *ī* és condicionada, també en nostre domini tenim una evolució especial segons les circumstàncies. A la Vall d'Aràn tenim la diftongació de la *ī* davant de *e* o *u*. Així es comprova aquesta evolució pel nom de la capital de la Vall, Viella (*biēla*) < VILLA; *estyiū* < AESTIVU (Salardú). Cp. : a Mallorca, cap a la part de mig-jorn de l'illa (Felanitx), hi ha unes construccions primitives nomenades *Velás* (*velás*),

i a Andratx encara hi ha una porció de terra nomenada *ses velás* (*sez vèlås*), que han de procedir de VILLAS i VILLARES.

La diftongació *ie* sembla que hagi condicionat la palatalització de les consonants precedents : *n, l > v, ʎ*. En alguns d'aquests casos desapareix la diftongació : *viedos > vedos, léures*. En *lecéu*, que també trobem a Gascunya, potser la perda de la diftongació és deguda a la *ε*. Aquesta diftongació condicionada de la *i*, fins ara desconeguda en aquesta part dels Pirineus, constitueix un criteri ben marcat entre'l català i l'aragonès.

Un altre criteri que separa el català i l'aragonès del gascó és la nasalització de la *i*; comp. *biñ < VINU, piñ < PINU*. És interessant que la -N no es perd al comunicar la nasalització a la *i*, sinó que ve a consonant velar nasal.

2. — E llarga lliure

		HEREDE	PILOS	PIRAS	JENIPERU
Vall d'Aran	Canejàn	<i>eréu</i>	<i>péus</i>	<i>péres</i>	<i>jímbriu</i>
	Moncurbau	»	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	»	(<i>kabélc</i>)	<i>péras</i>	<i>éinébriu</i>
	Castanesa	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	<i>éinébri</i>
	Pont de Suert	»	»	»	»
	Sopeira	»	»	»	<i>éinébri</i>
	Areny	»	(<i>kabéls</i>)	»	<i>jíinébri</i>
Ribera Éssera	Benasc	»	<i>pélos</i>	»	<i>éinébri</i>
	Castelló	»	»	»	»
	Campo	»	»	»	»
	Graus	»	»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	»	»	»	<i>éinébri</i>
	Lascuarre	»	»	»	<i>éinébri</i>
	Roda	»	»	»	»
	Beranuy	»	»	»	»

		HEREDE	PILOS	PIRAS	JENIPERU
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>erçu</i>	<i>(kabêlc)</i>	<i>pêres</i>	<i>ênêbrø</i>
	Benavarre	»	»	<i>pêras</i>	<i>ênêbrø</i>
	Juseu	<i>(erêdêrø)</i>	<i>pêlos</i>	»	»
	Aguilaniu	»	»	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	»	»	»	<i>jinêbrø</i>
	Tamarit	<i>erçu</i>	<i>(kabêls)</i>	<i>pêres</i>	<i>ênêbrø</i>
	Sant Esteve	»	»	<i>pêres</i>	<i>ênêbrø</i>
	Fonz	<i>(erêdêrø)</i>	<i>pêlos</i>	<i>pêras</i>	»
	Peralta	<i>erçu</i>	»	<i>pêres</i>	»
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>arçu</i>	<i>(kabêlc)</i>	»	<i>jinêbrø</i>
	Masalcoreig	<i>erçu</i>	»	»	<i>jinêbrø</i>
	Fraga	<i>erçu</i>	»	»	<i>jinêbrø</i>
	Candanos	<i>(erêdêrø)</i>	<i>pêlos</i>	<i>pêras</i>	»
	Vilella	<i>erçu</i>	<i>(kabêlc)</i>	»	<i>jinêbrø</i>
	Ballovar	<i>(erêdêr)</i>	<i>pêlos</i>	»	»

Observacions: a. El valor del concepte *erçu erêdêrø* no és pas per tot el mateix : en uns pobles significa primogènit, mentre en altres significa el qui hereta. La personalitat del primogènit que hereta els béns dels pares ha donat el nom *erçu* enllaçat amb primogènit.

b. El llat. JUNIPERUS per influencia de la j- ve a JENIPERUS, que surt en l'*Appendix Probi*. Meyer-Lübke (*Einf.*, 136-137) i Lindsay (*Die lateinische Sprache*, 39) porten una col·lecció d'exemples que tenen el mateix canvi, degut a la consonant precedent.

§ 2. El tractament de la *ç* lliure o travada no presenta cap criteri distintiu entre les dues fronteres : el seu resultat és, en general, *ç*. Aquesta *ç*, que pot afegir-se, com a criteri distintiu entre'l català oriental i occidental,¹ als criteris assenyalats per Milà y Fontanals² (tractament de la *a i e o i u* àtones), no l'ha tingut en compte Mn. Alcover al rectificar els límits del català

1. Cp. P. Fabra, *Les E toniques du Catalan* (Extret de *RHi.*, 1906).
2. *Obras completas*, t. III, 511.

oriental i occidental.¹ El tractament de $\acute{e} > \epsilon$, com pot veure's pels exemples, és desconegut en aquesta regió, ja en síl·laba oberta, ja tancada. Sols en algú cas, com *krèsta* CRISTA (Lleida, Canejàn) i *akèri* (Canejàn), tenim $\epsilon < \acute{e}$: aquesta segurament és deguda a l'influència de la *r* antecendent o següent. El mateix pot dir-se de *bérdes*, tipus especial de la conca del Ribagorçana.

3. — E llarga travada

		*PESU	CRISTA	MAGISTRU	^{ECCU} *ATQUE } + ILLOS
Vall d'Arán	Canejàn	<i>pès</i>	<i>krèsta</i>	<i>maèstre</i>	<i>akèri</i>
	Moncurbau	»	<i>krèsta</i>	<i>mèstre</i>	<i>akèrès</i>
	Salardú	»	<i>krèstè</i>	»	»
	Viella	»	<i>krèsta</i>	<i>mèstre</i>	<i>akèri</i>
Ribera Ribagorçana	Senet	»	»	»	<i>agèstos</i>
	Castanesa	»	»	<i>maèstre</i>	<i>{ istos</i> <i>isòs</i>
	Les Pauls	»	»	»	<i>agèls</i>
	Pont de Suert	»	»	<i>mèstre</i>	»
	Sopeira	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»
Ribera Èssera	Benasc	<i>pèsq</i>	»	<i>maèstru</i>	<i>akèlc</i> ²
	Castelló	»	»	<i>maèstro</i>	<i>akèls</i>
	Campo	»	»	»	»
	Graus	»	»	»	<i>akèls</i>
Ribera Isábana	Laguarres	»	»	»	<i>akèl</i>
	Lascuarre	»	»	»	»
	Roda	»	»	»	»
	Beranuy	»	»	»	»

1. *Boll. Dicc.*, IV, 203.

2. *akèlc*, *agèstos*, etc. lo mateix poden suposar un ECCU + ILLU que un ATQUE + ILLU (v. Ascoli, *Arch. glot.*, XV, 308).— En *akèri* potser l'aranès hagi conservat un nominatiu masculí del vell provençal (v. A. Thomas, *Rom.*, XXXIV, 353-363).

		*PESU	CRISTA	MAGISTRU	ECCU } *ATQUE } + ILLOS
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>pēs</i>	<i>krēsta</i>	<i>mēstre</i>	<i>akēl</i>
	Benavarre	»	»	<i>maīstro</i>	<i>akēl</i>
	Juseu	<i>pēsə</i>	»	»	<i>akēl</i>
	Aguilaniu	»	»	»	<i>akēl</i>
	Torres Obispo	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	»	»	»	<i>akēlōs</i>
	Tamarit	<i>pēs</i>	<i>krēstə</i>	<i>mēstre</i>	<i>akēls</i>
	Sant Esteve	»	<i>krēstə</i>	»	»
	Fonz	<i>pēsə</i>	<i>krēsta</i>	<i>maīstro</i>	<i>akēlōs</i>
	Peralta	<i>pēs</i>	<i>krēstə</i>	<i>mēstre</i>	<i>akēls</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	<i>krēsta</i>	»	»
	Masalcoreig	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»
	Candanos	<i>pēsə</i>	»	<i>maīstro</i>	<i>akēlōs</i>
	Vilella	<i>pēs</i>	»	<i>mēstre</i>	<i>akēls</i>
	Ballovar	<i>pēsə</i>	»	»	<i>akēlōs</i>

4. — E tancada + palatal

		MILIU	CONSILIU	FERIA	*CUNICLU	CERASEAS	*FRIGDA
Vall d'Arán	Canejàn	<i>mīl</i>	<i>kunsēl</i>	<i>ēira</i>	<i>kuntl</i>	<i>serídes</i>	<i>erēda</i>
	Moncurbau	»	»	<i>fira</i>	»	<i>seríres</i>	<i>erēda</i>
	Salardú	»	»	<i>fíre</i>	»	<i>serídes</i>	»
	Viella	»	»	<i>fíra</i>	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	»	<i>konsēl</i>	»	<i>kontl</i>	<i>siréras</i>	<i>fréda</i>
	Castanesa	»	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	»	»	»
	Pont de Suert	»	»	»	»	<i>siréres</i>	»
	Sopeira	»	»	»	»	<i>siréras</i>	»
	Areny	»	<i>konséxo</i>	»	»	»	»

		MILIU	CONSILIU	FERIA	*CUNICLU	CERASEAS	*FRIGDA
Ribera Éssera	Benasc	<i>míxo</i>	<i>konséxo</i>	<i>fèria</i>	<i>konexo</i>	<i>sisèrēs</i>	<i>frèda</i>
	Castelló	<i>mílo</i>	»	»	»	<i>sirèras</i>	»
	Campo	»	»	<i>fèria</i>	»	<i>şirèşas</i>	<i>fría</i>
	Graus	»	»	»	»	»	»
Ribera Isàbana	Laguarres	»	»	<i>fira</i>	<i>konił</i>	<i>şirèdaş</i>	<i>frèda</i>
	Lascuarre	»	»	»	»	»	»
	Roda	»	»	»	»	»	»
	Beranuy	<i>míl</i>	<i>konsèł</i>	»	»	<i>sirèras</i>	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	»	»	<i>sirèrēs</i>	»
	Benavarre	»	»	»	»	<i>sirèras</i>	»
	Juseu	»	<i>konséxo</i>	<i>fèria</i>	»	<i>şirèşas</i>	»
	Aguilaniu	»	»	»	<i>konexo</i>	»	»
	Torres Obispo	<i>míxo</i>	»	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	»	»	»	»	<i>şerèşas</i>	<i>fría</i>
	Tamarit	<i>míl</i>	<i>konsèł</i>	<i>firo</i>	<i>konił</i>	<i>sirèris</i>	<i>frèdo</i>
	Sant Esteve	»	»	<i>fira</i>	»	<i>şirèşes</i>	<i>frède</i>
	Fonz	<i>mílo</i>	<i>konséxo</i>	<i>fèria</i>	<i>konexo</i>	<i>şerèşas</i>	<i>fría</i>
	Peralta	<i>míl</i>	<i>konsèł</i>	<i>firo</i>	<i>konił</i>	<i>şirèşas</i>	<i>frèdo</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	»	<i>firè</i>	»	<i>sirèrēs</i>	<i>frède</i>
	Masalcoreig	»	»	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»	»	»
	Candanos	<i>míxo</i>	<i>konséxo</i>	<i>fèria</i>	<i>konexo</i>	<i>şerèşas</i>	<i>fría</i>
	Vilella	<i>míl</i>	<i>konsèł</i>	<i>fira</i>	<i>konił</i>	<i>sirèrēs</i>	<i>frèda</i>
	Ballovar	<i>míco</i>	<i>konséxo</i>	<i>fèria</i>	<i>konexo</i>	<i>şerèşas</i>	<i>fría</i>

§ 3. L'escassedat d'exemples no permet deduir amb tota claredat un criteri ben important que separi el català de l'aragonès. En els mots *FERIA*, **CUNICLU*, *é* + palat. dóna *i* en la regió catalana, i *ç* en la regió aragonesa. L'aragonès va amb el castellà.

L'aranès *serídes* potser presenta una etapa que en una època fou comú al català i que avui ha desaparegut, retornant a *sidèrēs*. Recordem que el català (que avui diu *consell* i *cella*) posseïa antigament *consill* < *CONSILIU* i *cill* < *CILIU* en català antic *CILIU* torna *cill* i es troba sovint al costat de *consill* < *CONSILIU* que avui presenta *consell* i *cella*.

§ 4. El castellà-portuguès ens mostra en *FRIGDUS un resultat diferent del de les altres llengües romàniques; així, en la frontera, ens trobem amb *frio* (cat. *frèt*), quan per al cas paral·lel RIGIDUS tenim el cast. *recio*. Si per al castellà de fet s'ha de partir d'un FRIGDUS < FRIGIDUS, mentre les altres llengües parteixen d'un FRĪGDUS (gasc. *eret*; prov. *frèt*; franc. *froid*; it. *freddo*), com creu Meyer-Lübke (*Einf.*, 124 s.), o si s'ha de partir també d'un FRIDDU > **freydo* > *frido* (comp. en el català LECTU > *lit*, NOCTE > **noit* > *nuit* > *nit*), no és ben clar.

5. — E oberta lliure

		PETRAS	PEDE	HEDERA	TEPIDU	*MELE
Vall d'Aràn	Canejàn	<i>pēires</i>	<i>pē</i>	<i>jēdra</i>	<i>tēbei</i> (m.)	<i>mēu</i>
	Moncurbau	»	<i>pēd</i>	»	<i>tībiu</i> (m.)	»
	Salardú	»	»	<i>jēdre</i>	»	»
	Viella	»	»	»	<i>tēbet</i> (m.)	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>pēdras</i>	<i>pēu</i>	<i>ēdra</i>	<i>tēbbya</i>	<i>mēl</i>
	Castanesa	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	<i>yēdra</i>	»	»
	Pont de Suert	<i>pēdrēs</i>	»	<i>ēdra</i>	»	»
	Sopeira	»	»	»	»	»
	Areny	<i>pēdras</i>	»	»	»	»
Ribera Èssera	Benasc	<i>pēdrēs</i>	»	<i>yēdra</i>	»	»
	Castelló	<i>pēdras</i>	<i>pēu</i>	»	<i>tībya</i>	<i>mēl</i>
	Campo	»	»	»	»	»
	Graus	»	»	»	»	»
Ribera Isàbana	Laguarres	<i>pēdras</i>	»	»	»	»
	Lascuarre	»	»	»	»	»
	Roda	»	<i>pēu</i>	»	»	<i>mēl</i>
	Beranuy	»	»	»	<i>tēbya</i>	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	»	<i>tībya</i>	»
	Benavarre	<i>pēdras</i>	»	»	»	»
	Juseu	<i>pēdras</i>	»	»	»	»
	Aguilaniu	»	»	»	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»

		PETRAS	PEDE	HEDERA	TEPIDU	*MELE
Llitera	Binèfar	<i>pyédras</i>	<i>pyé</i>	<i>édra</i>	<i>tíbya</i>	<i>myél</i>
	Tamarit	<i>pédras</i>	<i>péu</i>	»	<i>tíbbya</i>	<i>mél</i>
	Sant Esteve	»	»	<i>yèdre</i>	<i>tíbbye</i>	»
	Fonz	<i>pyédras</i>	»	<i>yèdra</i>	<i>tíbya</i>	<i>myél</i>
	Peralta	»	»	<i>yèdro</i>	<i>tíbyo</i>	<i>mél</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>pédres</i>	»	<i>édre</i>	<i>tébbye</i>	»
	Masalcoreig	»	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»	»
	Candanos	<i>pyédras</i>	<i>pyé</i>	<i>yèdra</i>	»	<i>myél</i>
	Vilella	<i>pédras</i>	<i>péu</i>	<i>édra</i>	<i>tébbya</i>	<i>mél</i>
	Ballovar	<i>pyédras</i>	<i>pyé</i>	<i>yèdra</i>	<i>tíbia</i>	<i>myél</i>

§ 5. H. Schuchardt (*Rom. Etym.*, I, 40 ss.) fa un estudi de les paraules en -IDUS, i entre elles del mot TEPIDUS, aduint una llarga serie de formes de les diferents llengües romàniques, que es caracteritzen pel fet de discordar de l'evolució que presenten les paraules de procedencia hereditaria. Una de les formes que té tot l'aire d'ésser regular és l'antiga catalana *tebeu*, mall. *tebéu*. La *i* del cast. *tibia*, que tenim en la majoria dels pobles de la frontera, podria explicar-se per l'influencia de la *i*. Es també notable el sò doble de *bb* < PP (*tebbia*).

6. — E oberta travada

		FESTA	FENESTRA	MARTELLU	CASTELLU	DECEM + SEPTEM
Vall d'Arán	Canejàn	<i>ésta</i>	<i>ayéstra</i>	<i>martèé</i>	<i>kastèé</i>	<i>dézasét</i>
	Moncurbau	»	<i>ayéstra</i>	<i>martèt</i>	<i>kastèt</i>	<i>dézasét</i>
	Salardú	<i>éstè</i>	<i>yéstre</i>	»	<i>kastèt</i>	»
	Viella	<i>ésta</i>	<i>ayéstra</i>	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>fèsta</i>	<i>finéstra</i>	<i>martél</i>	<i>kastél</i>	<i>disét</i>
	Castanesa	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	(<i>bentána</i>)	»	»	<i>disét</i>
	Pont de Suert	»	<i>finéstra</i>	»	»	»
	Sopeira	»	»	»	»	<i>disét</i>
	Areny	»	»	»	»	»

		FESTA	FENESTRA	MARTELLU	CASTELLU	DECEM + SEPTIM
Ribera Èssera	Benasc	<i>fyèsta</i>	<i>(bentána)</i>			<i>decèsit</i>
	Castelló	»	»	<i>martylò</i>	<i>kastìlo</i>	<i>dycsisyèt</i>
	Campo	»	»	<i>martìlo</i>	»	»
	Graus	»	»	»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>fèsta</i>	»	<i>martèl</i>	<i>kastèl</i>	<i>dèsèt</i>
	Lascuarre	»	»	»	»	»
	Roda	»	»	»	»	<i>dycsisyèt</i>
	Beranuy	»	»	»	»	<i>dèzdesèt</i>
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	<i>finèstre</i>	<i>martèl</i>	<i>kastèl</i>	»
	Benavarre	»	<i>finèstra</i>	»	»	»
	Juseu	»	<i>(bentána)</i>	<i>martìlo</i>	<i>kastìlo</i>	<i>dycsisyèt</i>
	Aguilaniu	<i>fyèsta</i>	»	»	»	»
	Torres Obispo	<i>fèsta</i>	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	<i>fyèsta</i>	»	»	»	»
	Tamarit	<i>fèsto</i>	<i>(bentáno)</i>	<i>martèl</i>	<i>kastèl</i>	<i>dèsèt</i>
	Sant Esteve	<i>fèsta</i>	<i>(bentáne)</i>	»	»	»
	Fonz	<i>fyèsta</i>	<i>(bentána)</i>	<i>martìlo</i>	<i>kastìlo</i>	<i>dycsisyèt</i>
	Peralta	<i>fèsta</i>	<i>(bentáno)</i>	<i>martèl</i>	<i>kastèl</i>	<i>dèsèt</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>fèsta</i>	<i>finèstre</i>	<i>martèl</i>	<i>kastèl</i>	<i>{ dèsèt</i> <i>{ disèt</i>
	Masalcoreig	<i>fèste</i>	»	»	»	<i>dèsèt</i>
	Fraga	»	»	»	»	»
	Candanos	<i>fyèsta</i>	<i>(bentána)</i>	<i>martìlo</i>	<i>kastìlo</i>	<i>dycsisyèt</i>
	Vilella	<i>fèsta</i>	<i>finèstra</i>	<i>martèl</i>	<i>kastèl</i>	<i>dèsèt</i>
	Ballovar	<i>fyèsta</i>	<i>(bentána)</i>	<i>martìlo</i>	<i>kastìlo</i>	<i>dycsisyèt</i>

Observació. El FENESTRA sembla que no és hereditari en el castellà, per més que hagi conegut *finiestra*; la paraula propia *bentána*, com se veu, és secundaria. El portuguès *janella*, de JANUA, segons Diez, també sembla ésser secundaria. Es difícil precisar si cal creure en l'existència d'un PORTELLA anterior a FENESTRA. Aquí entra de ple el problema entre JANUA i PORTA. El *port*, *portell*, *porta*, *portavella*, abunden en català com a noms de lloc i llinatges, essent més escàs el de *finestra*. Sens dubte

podria donar molta llum un estudi de la casa en l'època prerromana en la península i la disposició de les obertures. La forma de la construcció i el seu tipus en les diverses regions d'Espanya podria contribuir a aclarir les denominacions de *finestra*, *ventana*, *janella*, *portella*.

7. — E oberta travada

		SEMPER	DENTES	SERRA	SERPE
Vall d'Arán	Canejàn	(<i>tustém</i>)	<i>dēns</i>	<i>řesēga</i>	<i>sērp</i>
	Moncurbau	»	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>sēmpře</i>	<i>dēns</i>	<i>sēřa</i>	»
	Castanesa	»	»	»	»
	Les Pauls	<i>sēmpře</i>	»	<i>sāřa</i>	»
	Pont de Suert	<i>sēmpře</i>	»	»	»
	Sopeira	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»
Ribera Èssera	Benasc	<i>syēmpře</i>	<i>dyēns</i>		
	Castelló	»	»		
	Campo	»	<i>dyēntes</i>		
	Graus	»	»		
Ribera Isábana	Laguarres	»	<i>dēns</i>	<i>sāřa</i>	
	Lascuarre	»	<i>dēns</i>	»	<i>sērp</i>
	Roda	»	»	»	»
	Beranuy	»	»	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>sēmpře</i>	<i>dēns</i>	»	»
	Benavarre	»	»	»	(<i>kulēbra</i>)
	Juseu	<i>syēmpře</i>	<i>dēns</i>	»	»
	Aguilaniu	»	<i>dyēntes</i>	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»

		SEMPER	DENTES	SERRA	SERPE
Llitera	Binèfar	<i>syẽmpre</i>	<i>dyẽntes</i>	<i>syẽra</i>	<i>sẽrp</i>
	Tamarit	<i>sẽmpre</i>		<i>sáro</i>	
	Sant Esteve	<i>syẽmpre</i>		<i>sáre</i>	
	Fonz	»	<i>dyẽns</i>	<i>sára</i>	<i>sẽrp</i>
	Peralta	»	<i>dẽns</i>	<i>sáro</i>	<i>sẽrp</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>sẽmpre</i>	<i>dẽns</i>	<i>sẽre</i>	»
	Masalcoreig	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»
	Candanos	<i>syẽmpre</i>	<i>dyẽntes</i>	<i>syẽra</i>	
	Vilella	<i>sẽmpre</i>	<i>dẽns</i>	<i>sẽra</i>	<i>sẽrp</i>
	Ballovar	<i>syẽmpre</i>	<i>dyẽntes</i>	<i>syẽra</i>	

§ 6. L'extensió relativa de *ie*, procedent de la E oberta travada, és molt major que la de la E lliure. Comp. l'extensió de *fyesta* amb la de *pyedras* o amb la de *pyé*. En el sufixe -ELLU tenim -illo, etapa posterior de -iello.

L'extensió del diftong és poc més o menys la mateixa en DECIM + SEPTEM *dyẽsisyẽte*, amb la forma interessant *dezasẽt* de l'Aràn : aquesta *a* és probablement analògica amb *dezanõu* per *dezenõu*, i ha passat al *dẽzagwẽit* i *dẽzasẽt*. En el català *disẽt* tenim una influència de la conjunció *i*.¹ — *Sára* «serra» és una forma especial que la tornem a trobar al Rosselló (v. ALF., 1205) — La diftongació sembla que és característica a Benasc i ens ho prova el *dyẽns* < DENTES, que ha deixat caure la -e, així com Campo i Graus ja presenten *dientes*. L'extensió geogràfica de la diftongació en SEMPER i DENTE poden prendre's com a criteris segurs per assenyalar la frontera. — En *ayẽstra*, *yẽstra*, de la Vall d'Aràn, tenim el mateix cas que en *jedra*, *yedra*; l'aglutinació ens explica *yedra*, *jedra* (ILLA + EDERA > *la edra* > *la yedra* > *la jedra*) : aquí és la caiguda de la -N- que ha portat les etapes FENESTRA > **eestra* > **eyẽstra* > *yẽstra*.

1. Es interessant la forma *diẽasẽt*, de Benasc, amb el *ẽ* procedent de CE. Mon amic en P. Barnils me diu que a Pego (Alacant) diuen *ẽrrol* < CIRCULU. Comp. mall. *ẽrrol*, *ẽnce* < CINICE. Es molt probable que el català hagi tingut la mateixa etapa, en l'evolució de la c + e, i, que presenta l'italià d'avui.

§ 7. La diftongació de è ja la trobem en vells documents de la regió de la frontera. El *Llibre de la Confraria de Sant Nicholau*,¹ de la primeria del segle XVI, escrit per un notari procedent d'Aguilaniu, presenta alguns exemples de diftongació : *las quals tiene bueno de Laguares* (foli 8 r.); *diez sueldos* (foli 10 r.); *los confreres siguientes* (foli 19 r.); *las caridades bien ordenadas* (foli 19 r.) — En l'interessant ms. espanyol n.º 63 de la Biblioteca de Munic, s'hi conté un *Ars Grammaticae* del segle XIV, amb gloses en romanç, procedent de Monçó.² En una copia que en posseim podem trobar escasses vegades la diftongació : *terra, cel, dios* (foli 3 v.); *meu, teu, seu* (foli 5 r. 2); *amamiento, solvimiento, dormimiento* (foli 6 r.); aquests últims són abstractes i paraules savies al mateix temps. — En el testament de la sabatera Dona Milia (crec de Graus), publicat per J. Miret i Sans³ i escrit en 1247, no hi surt ni una vegada la diftongació de è. En canvi, en la regió aragonesa, ja surten diftongs en documents⁴ del segle XI : *ante presentes illos de lasieso* (I, a. 1045, p. 15); *mietro vini* (a. 1081) «mesura de vi»; *in artoliello que est super Aragon* (I); *in balle biegu* (a. 1042^a, 75); *ante presentes illos de lasiesso* (1045^a, 18); *castilla uelga* (1034-1063); *uertit in artoliello* (I); *sierra sitra* (5, 13-3); *serra* (*ib.* doc. 3); *in bieli* (doc. 41, 14); *moliella, portiello* (doc. 1036^a, 19); *una mea peça* (*ib.* doc. 1074, 4).

§ 8. La diftongació, tan freqüent com pot veure's en les altes serres d'Aragó, no va penetrar al Ribagorça amb tot i pertànyer-li políticament des de principis del segle XI. Aquest fet és altament significatiu : la diftongació s'havia d'haver complert ja en aquesta època.

Com pot observar-se pels exemples que precedeixen, la diftongació entra preferentment davant de M, N, B i en -ELLU : en canvi, davant de D i R no entra tan aviat ni amb tanta extensió.

1. Existent a la rectoria de Graus.
2. Soroïhandy : *Mélanges Chabancau*, dona un extracte d'aquest manuscrit.
3. *Congrés*, 523.
4. *Col. docs.*

8. — E oberta + labial

		NEVE	LEPORES	FEBRE
Vall d'Arán	Canejàn	<i>nèu</i>	<i>lèbes</i>	<i>erèbe</i>
	Moncurbau	»	»	<i>fèbre</i>
	Salardú	»	»	»
	Viella	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>nèu</i>	<i>lèbres</i>	<i>fèbre</i>
	Castanosa	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»
	Pont de Suert	»	»	»
	Sopeira	<i>nèu</i>	<i>lèbres</i>	»
	Areny	»	»	»
Ribera Èssera	Benasc	<i>nèu</i>	<i>lèbres</i>	
	Castelló	<i>nèu</i>		<i>fyèbre</i>
	Campo	<i>nyèbe</i>	<i>lèbres</i>	»
	Graus	»	<i>lèbres</i>	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>nèu</i>		<i>(kaléntúra)</i>
	Lascuarre	»	<i>lèbres</i>	»
	Roda	»	»	»
	Beranuy	»	»	<i>fèbre</i>
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	»
	Benavarre	»	»	»
	Juseu	»	»	»
	Aguilaniu	»	»	
	Torres Obispo	»		<i>fèbre</i>
Llitera	Binèfar	<i>nyèbe</i>	<i>lyèbres</i>	
	Tamarit	<i>nèu</i>	<i>lèbres</i>	
	Sant Esteve	»	»	
	Fonz	<i>nyèbe</i>	»	
	Peralta	<i>nèu</i>	<i>lèbres</i>	

		NEVE	LEFORES	FEBRE
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>nèu</i>	<i>lèbres</i>	<i>fèbre</i>
	Masalcoreig	<i>nèu</i>	<i>lèbres</i>	»
	Fraga	»	»	»
	Candanos	<i>nyèbe</i>	<i>lyèbres</i>	<i>fyèbre</i>
	Vilella	<i>nèu</i>	<i>lèpres</i>	<i>fèbre</i>
	Ballovar	<i>nyèbe</i>	<i>lyèbres</i>	<i>fyèbre</i>

Observació. Entre'ls exemples de è + lab. posem NEVE. El llatí NIVE sembla que va passar a NEVE al mateix temps que òVUM esdevingué òVUM. D'aquest NEVE provindrien el cast. *nieve*, cat. *nèu*, prov. *nèu*.

9. — E oberta + palatal

		MEDIA	LECTU	PRETIU	ECCLESIA	MURE CAECU
Vall d'Arán	Canejàn	<i>myèja</i>	<i>lèt</i>	<i>prèts</i>	<i>araglèiza</i>	<i>(tiuzèla)</i>
	Moncurbau	»	»	»	»	»
	Salardú	»	»	<i>prèts</i>	»	»
	Viella	»	»	<i>prèts</i>	<i>eraglèiza</i>	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>míja</i>	<i>lît</i>	<i>prèu</i>	<i>lèzia</i>	
	Castanesa	<i>mièa</i>	»	»	»	<i>muèirèk</i>
	Les Pauls	»	»	»	»	<i>murisèk</i>
	Pont de Suert	»	»	»	<i>glèzya</i>	<i>bolisèk</i>
	Sopeira	»	»	»	»	
	Areny	»	»	»	»	<i>morisèk</i>
Ribera Èssera	Benasc	»	»	<i>prèu</i>	<i>lèsia</i>	<i>murisýego</i>
	Castelló	<i>mèdya</i>	<i>(káma)</i>	»	»	»
	Campo	»	»	<i>prèzio</i>	<i>ilèsya</i>	<i>morisýego</i>
	Graus	»	»	»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	»	<i>lît</i>	<i>prèu</i>	»	»
	Lascuarre	<i>mièa</i>	»	»	»	»
	Roda	<i>mèdya</i>	»	»	<i>lèsya</i>	»
	Beranuy	<i>mièa</i>	»	»	»	»

		MEDIA	LECTU	PREIU	ECCLÉSIA	MURE CAECU
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>míia</i>	<i>lít</i>	<i>préiu</i>	<i>lèsya</i>	<i>murisèk</i>
	Benavarre	»	»	»	»	<i>murisyégo</i>
	Juseu	<i>médya</i>	<i>(káma)</i>	<i>préio</i>	<i>ilèsya</i>	<i>murisyégo</i>
	Aguilaniu	»	»	»	<i>ilèsya</i>	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	»	»	»	»	»
	Tamarit	<i>míia</i>	<i>lít</i>	<i>préiu</i>	<i>lazlèsyo</i>	<i>morièk</i>
	Sant Esteve	»	»	»	<i>laglèsye</i>	<i>moriyégo</i>
	Fonz	<i>médya</i>	<i>(káma)</i>	<i>préio</i>	<i>iglèsya</i>	»
	Peralta	<i>míia</i>	<i>lít</i>	<i>préiu</i>	<i>lèsyo</i>	»
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>míje</i>	»	»	<i>liglèsye</i>	<i>murisèk</i>
	Masalcoreig	»	»	»	<i>lazglèsye</i>	»
	Fraga	»	»	»	»	<i>murségot</i>
	Candanos	<i>médya</i>	<i>(káma)</i>	<i>préio</i>	<i>iglèsya</i>	
	Vilella	<i>míja</i>	<i>lít</i>	<i>préiu</i>	<i>lèzya</i>	<i>mursèk</i>
	Ballovar	<i>médya</i>	<i>(káma)</i>	<i>préio</i>	<i>iglèsya</i>	

Observació. El mot *syégo*, que trobem dins una bona part del domini català, no és cap cas de diftongació de la è en català; és senzillament un mot d'importació castellana. En canvi, en MURE CAECU,¹ que és un mot indígena, trobem l'evolució hereditària de AE a *ç*.

§ 9. Paral·lelament al resultat *i* de E + palat., tenim com reflexe de E en les mateixes condicions, el *sò ç* en la regió catalana de la frontera; en l'aragonès i en el gascó trobem en canvi la diftongació *ie* : PECTU > *pit*, arag. *péio* (antic *peito*) i encara fins a una època recent, LECTU > *lét*, arag. *káma*, gascó (aran.) *lét*; MEDIA > cat. *míia*, arag. *médya*, aran. *myéja*.

No en tots els casos E + palat. esdevé *i* en català : a l'estudiar una fonètica, sempre trobem un cert nombre de mots pertorbats que no segueixen l'evolució : comp. VECLA > cat. *bèla*, arag. *byéxa*

1. Sobre'ls noms donats a la *rata pinyada* en les llengües romàniques, i sobretot en italià, v. C. J. Forsyth Major, *Italienische Vulgärnamen der Fledermaus* (Zfrrph. XVII, 148 - 160 b).

(l'aranès presenta *biéla*). Si el català antic va posseir *villa* < VECLA, no'ns ho assegurin els textos. Els pocs exemples aduïts serveixen per assenyalar un altre criteri distintiu entre'l català i l'aragonès i el català i el gascó.

§ 10. Convé tenir en compte que *pít*, *lít*, *míe* poden representar una etapa més avançada del provençal, que diftonga la *ɛ* per influència de la palatal.¹ Aquest caràcter del català respecte del provençal pot observar-se en una serie de casos de la gramàtica històrica.²

10. — A lliure

		CAPRA	PRATU	MALU	PATRE	MATRE	FRATRE
Vall d'Arán	Canejàn	<i>krába</i>	<i>prác</i>	<i>máu</i>	<i>páre</i>	<i>máre</i>	<i>fráre</i>
	Moncurbau	»	<i>prát</i>	»	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	»	»	<i>mál</i>	»	»	»
	Castanesa	»	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	»	»	<i>frári</i>
	Pont de Suert	»	»	»	»	»	<i>fráre</i>
	Sapeira	»	»	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»	»	»
Ribera Eßera	Benasc	»	<i>práu</i>	<i>málo</i>	<i>pái</i>	<i>mái</i>	<i>frári</i>
	Castelló	»	»	»	»	»	»
	Campo	»	»	»	<i>pádre</i>	<i>mádre</i>	<i>fláire</i>
	Graus	»	»	»	»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	»	»	<i>mál</i>	<i>páre</i>	<i>máre</i>	<i>frári</i>
	Lascuarre	»	<i>prát</i>	»	»	»	»
	Roda	»	<i>práu</i>	»	»	»	»
	Beranuy	»	<i>prát</i>	»	»	(<i>mamá</i>)	<i>fráre</i>

1. Comp. Voretzsch : *Zur Geschichte der Diphtongierung im Altprovenzalischen* (Festgabe H. Suchier) Halle; 1905.

2. Comp. PRETIUM > cat. *préu*, prov. *pretz*.

		CAPRA	PRATU	MALU	PATRE	MATRE	FRATRE
Encontrada de Benavarre	Tolva		<i>prát</i>	<i>mál</i>	<i>páre</i>	<i>máre</i>	<i>frári</i>
	Benavarre	<i>krába</i>	»	»	»	»	»
	Juseu	»	<i>práu</i>	<i>málo</i>	»	»	<i>fláire</i>
	Aguilaniu	»	»	»	<i>pádre</i>	<i>mádre</i>	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	»	<i>prádo</i>	»	»	»	»
	Tamarit	<i>krábo</i>	<i>prát</i>	<i>mál</i>	<i>páre</i>	<i>mári</i>	<i>frári</i>
	Sant Esteve	<i>krábe</i>	»	»	»	»	»
	Fonz	<i>krába</i>	<i>prádo</i>	<i>málo</i>	»	<i>mádre</i>	<i>fláire</i>
	Peralta	<i>krábo</i>	<i>prat</i>	<i>mál</i>	»	<i>máre</i>	<i>frári</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>kábre</i>	»	»	»	»	»
	Masalcoreig	»	»	»	»	»	{ <i>fláre</i> <i>frári</i>
	Fraga	»	»	»	»	»	<i>frári</i>
	Candanos		<i>prádo</i>	<i>málo</i>	<i>pádre</i>	<i>mádre</i>	<i>fláire</i>
	Vilella	<i>krába</i>	<i>prát</i>	<i>mal</i>	<i>páre</i>	<i>máre</i>	<i>frári</i>
	Ballovar	<i>kábra</i>	<i>prádo</i>	<i>málo</i>	<i>pádre</i>	<i>mádre</i>	<i>fláire</i>

§ II. A la Vall d'Aràn, on hauríem de trobar el tipus gascó, tenim la forma catalana *páre*, *máre*. Es segurament la Vall d'Aràn l'únic domini on el català encara avui fa sentir la seva influència i l'ha exercida més fortament. L'extensió de *pai*, *mai* coincideixen en tota la Gascunya (v. *ALF.*, 1003, *père*; 841, *mère*). En canvi l'aranès ha rebut del català *páre*, *máre*. La forta comunicació de Bagnères de Luchon amb la Vall de Benasc, durant la curta temporada d'estiu, ha portat a aquesta els tipus *pai*, *mai*, que únicament trobem a Benasc i Castelló.

Observació. En FRATRE tenim un cas semblant als anteriors. La Vall d'Aràn no coneix la forma aranesa propia, o, millor dit, gascona. En canvi el castellà té *fláire* amb dissimilació de les dues *r* com a Masalcoreig. El mot no és hereditari en la península ibèrica, on significa sols «religiós», però mai «germà». Diez (*Etym. Wörterbuch*, II) adueix l'exemple *germana* de l'any 998, que treu de l'*España Sagrada*, XL, 406. Citem ara, a propòsit, el

meos iermanos, que trobem en l'any 1037 (*Col. docs.*, 12). Les expressions *ĵermá* i *fráire* es presenten a la frontera catalano-lleugadociana (v. *ALF.*, 1826, *frère*).

11. — A + nasal

		PANE	DE + MANE
Vall d'Arán	Canejàn	<i>pāñ</i>	<i>dēmāñ</i>
	Moncurbau	»	»
	Salardú	»	»
	Viella	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>pá</i>	<i>dēmá</i>
	Castanesa	»	»
	Les Pauls	»	»
	Pont de Suert	»	»
	Sopeira	»	»
	Areny	»	»
Ribera Éssera	Benasc	<i>pans (pl.)</i>	»
	Castelló	»	»
	Campo	»	<i>(mayána)</i>
	Graus	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>pá</i>	<i>dēmán</i>
	Lascuarre	»	<i>dēmá</i>
	Roda	»	»
	Beranuy	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»
	Benavarre	»	<i>dēmán</i>
	Juseu	<i>pán</i>	
	Aguilaniu	»	
	Torres Obispo	»	
Llitera	Binèfar	»	<i>(mayána)</i>
	Tamarit	<i>pá</i>	<i>dēmá</i>
	Sant Esteve	»	»
	Fonz	<i>pán</i>	»
	Peralta	<i>pá</i>	»

		PANE	DE + MANE
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>pá</i>	<i>dɛmá</i>
	Masalcoreig	»	»
	Fraga	»	»
	Candanos	<i>pán</i>	<i>(manána)</i>
	Vilella	<i>pá</i>	<i>dɛmá</i>
	Ballovar	<i>pán</i>	<i>(manána)</i>

12. — A travada

		BRANCA	CARRU	CARNE	ANNOS	BLANK	SANGUE
Vall d'Arán	Canejàn	<i>bránka</i>	<i>kár</i>	<i>kaṛ</i>	<i>áns</i>	<i>blañ</i>	<i>sáñ</i>
	Moncurbau	»	»	»	»	»	»
	Salardú	»	<i>káru</i>	»	»	»	»
	Viella	»	<i>kár</i>	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	»	<i>káro</i>	<i>kárn</i>	<i>áns</i>	»	»
	Castanesa	»	»	»	»	<i>bláñ</i>	»
	Les Pauls	»	»	»	»	»	»
	Pont de Suert	»	»	»	<i>ánc</i>	»	»
	Sopeira	»	»	»	<i>áns</i>	»	»
	Areny	»	»	»	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc	»	»	<i>kárne</i>	»	<i>bláñkə</i>	»
	Castelló	»	»	»	»	»	»
	Campo	»	»	»	<i>áncəs</i>	»	»
	Graus	»	»	»	»	»	<i>sáñgrɛ</i>
Ribera Isábana	Laguarres	»	»	»	<i>áns</i>	»	»
	Lascuarre	»	»	»	»	»	<i>sáñ</i>
	Roda	»	»	»	»	»	<i>sáñgrɛ</i>
	Beranuy	»	»	»	»	<i>bláñ</i>	<i>sáñ</i>
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	<i>kárn</i>	»	»	»
	Benavarre	»	»	»	<i>áns</i>	»	»
	Juseu	»	»	<i>kárne</i>	<i>áns</i>	<i>bláñkə</i>	<i>sáñgrɛ</i>
	Aguilaniu	»	»	»	<i>áncəs</i>	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»	»

		BRANCA	CARRU	CARNE	ANDOS	BLANÇ	SANCUE
Llitera	Binèfar	<i>bránka</i>	<i>kār̃o</i>	<i>kār̃ne</i>	<i>áyos</i>	<i>blánko</i>	<i>sángre</i>
	Tamarit	<i>bránko</i>	»	<i>kār̃n</i>	<i>áys</i>	<i>blán</i>	<i>sán</i>
	Sant Esteve	<i>bránke</i>	»	»	»	»	»
	Fcnz	<i>bránka</i>	»	<i>kār̃ne</i>	<i>áyos</i>	<i>blánko</i>	<i>sángre</i>
	Peralta	»	»	<i>kār̃n</i>	<i>áys</i>	<i>blán</i>	<i>sán</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>bránke</i>	»	»	<i>áyoc</i>	<i>blán</i>	»
	Masalcoreig	»	»	»	»		»
	Fraga	»	»	»	»	»	»
	Candanos	<i>bránka</i>	»	<i>kār̃ne</i>	<i>áyos</i>	<i>blánko</i>	<i>sángre</i>
	Vilella	»	»	<i>kār̃n</i>	<i>áys</i>	<i>blánk</i>	<i>sán</i>
	Ballovar	»	»	<i>kār̃ne</i>	<i>áyos</i>	<i>blánko</i>	<i>sángre</i>

Observacions. a. El mot BRANCA surt tard en el llatí (v. *The-saurus linguae latinae*). Es difícil de combinar la significació de *branca* «pota, mà», que surt en català, amb el franc. *branche*, prov., cat., cast., *branca* «rama d'arbre» (v. Meyer-Lübke, *Etym. Wörterbuch*, 1271).

b. CARRUS és un mot d'origen gàl·lic, introduït en el llatí a l'època romana, mot que del llatí va estendre's per totes les llen-gües romàniques (Meyer-Lübke, *Einf.*, 39).

c. Els mots designant colors quasi tots són de procedència ger-mànica. J. Jud (*Arch. neu. Spr.*, CXXIV, 394) creu que els noms de colors van ésser portats des de França cap al nord d'Italia en una època relativament tardana.

§ 12. La A, com en castellà i en provençal, es conserva en català en tota la regió estudiada.¹ D'aquí que cap criteri distintiu d'importància pot trobar-se en el seu tractament, al revés de ço que ocorre entre'l provençal i el francès. Allà on tenim un *au ay*, hi tenim de fet una evolució de la consonant següent, cap resultat

1. La distinció entre la *a* palatal, la *a* velar i la *a* mitja no existeix en els parlars del nostre domini lingüístic per més que davant de *l* la *a* sembla ésser una mica més oberta; de fet és la *l* que influeix. Tampoc se pot distingir entre *ā* i *ǣ*.

de la vocal. Aquella surt sobretot en la Vall d'Aràn, que vocalitza la L, la v i la B en determinades condicions. (V. la 2.ª part.)

§ 13. En A + N tenim un criteri distintiu entre l'aranès i el català : la nasalització de la *a* paral·lela a la de la *e* i *i* : comp. *pān demān*. La caiguda de la -N és, per consegüent, molt posterior a la caiguda de les vocals finals. El fenomen de la nasalització el tenim també en francès i en portuguès, sols que en les dues llengües no queda rastre de la consonant nasal. (v. Cornu, *Gr. rom. Phil.*, I, 946, 1003.)

§ 14. El tractament de A > e característic del francès i que es troba en els dialectes de la Suïssa francesa en determinades condicions, en l'alt-engandí, en l'emilià i esporàdicament en el piemontès, surt també en el mallorquí de Felanitx, de Sineu i de Son Servera i en cançons populars de Mallorca.¹ Hem trobat un exemple de e < A per la regió nord-aragonesa en el segle XI *ipsum castrum de pere nostro vel de matre nostra* (*Col. docs.*, a. 1059, 7) exemple que si no té cap valor pel fet de ésser aïllat, podria donar fonament per a examinar a fons el problema de la A, que, si sembla haver-se conservat, podria també haver estat subjecta a una evolució que avui ens és desconeguda.

§ 15. Al parlar de *frayle* més amunt, se diu que és importat del provençal, com el català *frare*. Aquí pot observar-se que l'influència provençal sobre'l català no va exercir-se al principi de la nostra llengua escrita, sinó amb la literatura. Comparant les grafies dels *Documents en langue catalane des Hautes Vallées du Segre* (*RHi.*, 1908) amb les *Homilies d'Organyà*, publicades pel mateix J. Miret i Sans en la *Rev. bibl. cat.*, 1907, en els primers trobem moltes menys grafies provençals que en les segones, escrites més tard i procedents de la mateixa regió. Aquests provençalismes augmenten si es fa la comparació amb els documents catalans publicats per Alart.²

1. *Boll. Dicc.*, IV, 215. — Hadwiger: *Romanische Forschungen*, XX, pl. 727 s.

2. *Rev. l. r.*, II-XI...

13. — A + palatal

		FACTU	LACRIMAS	CASEU FORMATICU	MARTIU
Vall d'Arán	Canejàn	<i>et</i>	<i>lèrmes</i>	<i>urmáje</i>	<i>márs</i>
	Moncurbau	»	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>fèt</i>	<i>lárimas</i>	<i>formáçe</i>	»
	Castanesa	»	»	»	»
	Les Pauls	<i>fèit</i>	»	»	»
	Pont de Suert	»	»	»	»
	Sopeira	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc	<i>feto</i>	<i>lárimes</i>	<i>kèsø</i>	<i>márdo</i>
	Castelló		<i>lágrimas</i>	»	»
	Campo		»	»	»
	Graus		»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>fèito</i>	<i>lárimas</i>	»	»
	Lascuarre	»	»	<i>formáçe</i>	»
	Roda	»	»	<i>kèsø</i>	»
	Beranuy	<i>fèit</i>	»	<i>formáçe</i>	<i>márs</i>
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	»	»
	Benavarre	»	»	»	»
	Juseu	»	»	<i>kèsø</i>	<i>márdo</i>
	Aguilaniu	<i>fèito</i>	»	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	<i>éco</i>	<i>lágrimas</i>	»	»
	Tamarit	<i>fèit</i>	<i>lárimes</i>	<i>formáçe</i>	<i>márs</i>
	Sant Esteve	»	»	<i>kèsø</i>	»
	Fonz		<i>lárimas</i>	»	<i>márdo</i>
	Peralta	»	<i>lárimes</i>	<i>formáçe</i>	<i>márs</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>fèt</i>	<i>lármes</i>	<i>formáje</i>	»
	Masalcoreig	»	»	»	»
	Fraga	<i>fèit</i>	<i>lárimes</i>	<i>formáje</i>	»
	Candasnos	<i>éco</i>	<i>lárimas</i>	<i>kèsø</i>	<i>márdo</i>
	Vilella	<i>fèit</i>	<i>lárimes</i>	<i>formáje</i>	<i>márs</i>
	Ballovar	<i>éco</i>	<i>lárimas</i>	<i>kèsø</i>	<i>márdo</i>

A + palatal

		FASCIS	AREA	AB + BASSIU	CAPSA	LACTE
Vall d'Arán	Canejàn	<i>hè</i>	<i>yíra</i>	<i>eláwáe</i>	<i>kála</i>	<i>lèit</i>
	Moncurbau	<i>èz</i>	»	<i>bác</i>	<i>kápsa</i>	»
	Salardú	<i>èe</i>	»	»	<i>kála</i>	<i>lèi</i>
	Viella		»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>fèe</i>	<i>èra</i>	»	<i>kápsa</i>	<i>lèt</i>
	Castanesa	<i>fáie</i>	»	<i>báie</i>	»	»
	Les Pauls	<i>fáieo</i>	»	»	<i>kája</i>	»
	Pont de Suert	<i>fèie</i>	»	»	<i>bábza</i>	»
	Sopeira	<i>fáie</i>	»	»	<i>kápsa</i>	»
	Areny	»	»	»	»	<i>lèit</i>
Ribera Èssera	Benasc	<i>fás</i>	<i>èra</i>	<i>abáieo</i>	<i>káica</i>	<i>lèie</i>
	Castelló	<i>fáieo</i>	»	»	»	»
	Campo	»	<i>èra</i>	»	<i>(kaieón)</i>	»
	Graus	»	»	»	<i>káxa</i>	»
Ribera Isábana	Laguarres	»	»		<i>káica</i>	<i>lèit</i>
	Lascuarre	»	»	»	»	»
	Roda	»	»	»	»	»
	Beranuy	»	»	<i>abáie</i>	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>fáie</i>	»	»	»	»
	Benavarre	»	»	»	»	<i>lèt</i>
	Juseu	<i>fáieo</i>	»	<i>abáieo</i>	»	»
	Aguilaniu	»	»	»	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	
Llitera	Binèfar	<i>fáxo</i>			<i>káxa</i>	<i>lèie</i>
	Tamarit	<i>fèie</i>			<i>káieo</i>	<i>lèit</i>
	Sant Esteve	»			<i>káiee</i>	»
	Fonz	<i>fáeo</i>			<i>káxa</i>	<i>lèie</i>
	Peralta	<i>fèie</i>			<i>káica</i>	<i>lèit</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	<i>ère</i>	<i>abáie</i>	<i>kápsè</i>	<i>lèt</i>
	Masalcoreig	»	»	»	»	<i>lèit</i>
	Fraga	<i>fáie</i>	»	»	»	»
	Candasnos	<i>ac</i>	<i>èra</i>	<i>báxo</i>	<i>káxa</i>	<i>lèie</i>
	Vilella	<i>fáie</i>	»	<i>abáie</i>	<i>kápsa</i>	<i>lèit</i>
	Ballovar		»	<i>báxo</i>	<i>káxa</i>	<i>lèie</i>

Observació. El mot CASEU té únicament representant en la regió aragonesa, *kəso*. En canvi la regió catalana i l'aranesa presenten *formáçe*, *urmáje* < *FORMATICU. La paraula *formáçe* és secundària, sens dubte: ara, si el català va posseir el CASEUS, no pot dir-se. Comp. L. Gauchat, *Comment on nomme le fromage dans nos patois* (ap. *Bull. Gloss.*, 1907, 14-21) i Ch. Lucksinger, *Das Melkereigerät in der rom. Alpendialekten der Schweiz* (*Schweizer. Archiv für Volkskunde*, IX, 1905).

§ 16. Segons la condició de la palatal o consonants que segueixen, la A té una evolució o una altra. En català A + CT dóna *ç*; en totes les llengües romàniques occidentals s'ha de partir d'una patalització de CT. El català antic tenia l'etapa *ei*, com ens ho proven les grafies que constantment surten en els documents dels segles XII i XIII.¹ L'etapa *ei* surt també en l'antic lleonès.² En castellà antic i en aragonès l'evolució devia tenir lloc en una època preliterària.³ A la regió de la frontera ens trobem amb una extensió que encara avui conserva l'etapa intermitja *ei*. Aquesta conservació és interessant, car ens reproduïx vivent el fonema que sols coneixíem per l'història, fonema que ostenten avui encara també els dialectes gascons. (V. *ALF.*, 246 *lait*.) El resultat de A + CT > *ait*, *eit*, és tractat diferentment segons les regions: el castellà en el seu reflexe *e* parteix de l'etapa *ei*, així com el llenguadocià i el provençal parteixen de *ai* (comp. *lait*, *laï*). El gascó, el català, l'aragonès, el francès, el provençal, presenten *et* < *eit*; el portuguès dóna *eit*: *malêitas*. — L'extensió de *t* i *é* < -CT- en provençal antic, la dóna Suchier en la carta VI, que acompanya l'interessant capítol del francès i el provençal del *Grundriss. rom. Phil.*

§ 17. L'exemple LACRIMAS no ens ofereix pas una evolució popular en la regió de la frontera: sols la Vall d'Aràn presenta el

1. En les *Homilies d'Organyà* p. ex.: *perfeita* 1, 22; 3, 8; *faitz* 8, 8.
2. Staaff, *Etude sur l'ancien dialecte léonais*.
3. L'únic exemple que puc citar és *pletu* a. 1054, 1, *pleitum*, a. 1059, 14 (*Col. docs.*). PLACITUM paraula de dret que surt per primera vegada en temps dels Carolingis, no pot aportar-se com a prova definitiva i sembla ésser una importació de França (v. Gröber, *Arch. lat. Lex.*, V, 439). L'alacantí presenta solament *pléit*; en els altres casos té *é*: *fét* *lét*.

tractament que correspon a A + palat., si bé el resultat de l'evolució no coincideix amb el de LACTE. La forma de *lèrmes* és ben hereditaria. Fòra de l'Aràn trobem els tipus *lárimes* i *lágrimas*. En el primer la c ha tornat i desapareixent sense deixar rastre; en el segon ha perseverat la a sense formar diftong per no haver deixat encara la consonant la seva sonorització. Per explicar el *larmes*, freqüent en català antic i en dialectes catalans (v. Lleida), hem de partir del *lárimes* convertit en *lár(i)mes*.

§ 18. Un fet especial pot observar-se en els casos de A + CT que hem aduït. La Vall d'Aràn, presenta constantment *é*, quan tots els altres pobles presenten *e*, *éy*. A la Vall d'Aràn no tenim dependència catalana tan forta que hagi influït en la *e*. En quant a Peralta, Tamarit, Sant Esteve, hem de tenir present que són pobles que en la reconquesta no van estar en relació amb la regió de Benavarre ni amb la de Lleida.

§ 19. La diftongació que tenim en *iera* < AREA pot ésser deguda a l'influència de l'article, fenòmen que s'observa també en dialectes catalans (la Plana de Vich) on AREA té el tractament comú amb el sufix -ARIUS en provençal i en francès.

§ 20. Incloem aquí els casos de A + PS, A + CS, A + SC nexes que donen tots un resultat comú al de la A seguida de palatal. En català, i en portuguès,¹ encara avui tenim -*áic*- etapa que va posseir el castellà antic,² així com el provençal té *is* (*caissa*). El català oriental es distingeix de l'occidental pel tractament de -PS-, -CS-, -SC- que representa *ε* < *ie* després que *a* torna *e* en alguns casos, mentre que l'occidental representa una etapa més antiga, no havent passat de l'etapa *ai*.

§ 21. En FASCIS, tenim algunes irregularitats aparents. En el *hè* de Canejàn, crec que la falta de -*ε* és deguda a la fonètica de la frase : la pregunta del qüestionari era : *un feix de llenya*.

1. Cornu : *Gr. rom. Phil.*, I, 924 : *déixo* < LAXO, *fréixo* < FRAXINUS, *quéixo* < CAPSUS.

2. Hansen : *Spanische Grammatik*, 52.

Cp. a Moncurbau on $\epsilon\epsilon > \epsilon z$ sota la influencia de la d següent. En *fáico fáicos* tenim un igualament als substantius de la segona; la -o és d'època bastant recent. Respecte del resultat de $a + i < sc$ se troben totes les etapes des del *fas* (Benasc) sense evolució palatal fins al *fáico* (Castelló), *fèie* (Pont de Suert) i *feï* (Senet).

§ 22. En CAPSA no hi tenim evolució popular; -ps- dóna -ps- en tota la regió. A la Vall d'Aràn hi trobem, *kálsa*, *kápsa*. El català coneix *káca* «cofre» quan és gran, i *kápsa* quan és petita «boîte». Aquí tenim una barreja dels dos tipus per designar «caixa», «cofre».

§ 23. El resultat de -ss + palat. no és per tot arreu el mateix : el català, en una serie de casos, presenta ϵ , ie : BASSU > *bác*, POSSIAT > *púica*, INGROSSIARE > *enigrucí*. En vell provençal tenim *bais*, *baisar*, *engroissar*, *poissa*, etc. L'evolució és semblant a la del català, però aquest ha palatalitzat la consonant sota l'influència de la i , cosa que no ha fet en provençal.¹ En castellà tenim *baja* al costat de *bajar*, *engrossar*, ço que'ns prova que el mateix que el portuguès d'avui (*bexiga*, *songuixuga*, *enxofre* < SULFURE²) ha posseït també l'etapa ϵ (Vegi's Morel-Fatio, *Rom.*, VIII, 622).

14. — A en el sufix -ARIUS

		GUTTA + ARIAS	JENU- ARIU	CARBO- NARIU	*COCHLEA + ARIA	NUC + ARIU
Vall d'Aràn	Canejàn	<i>gutères</i>	<i>jë</i>	<i>karbunyé</i>	<i>kuléra</i>	<i>nugé</i>
	Moncurbau	»	»	<i>karbuné</i>	<i>kuléra</i>	»
	Salardú	»	»	»	<i>kulére</i>	»
	Viella	»	»	»	<i>kuléra</i>	»

1. S'ha de tenir en compte que l'articulació de la s catalana és prepalatal entremig de la de la ϵ i s franceses que és alveolar. (vid. Saroïhandy, 1,858). A Asturies encara avui tenen $\epsilon < s$: *enxullo* < INSUBULUM, *xastre* «astre» (A. Rato: *Vocabulario de palabras y frases bables*, 1892).

2. Cornu : *Gr. rom. Phil.*, I, 989. — Gonçalves Viana : *Ortografia Nacional*, 104.

		GUTTA + ARIAS	JENU- ARIU	CARBO- NARIU	*COCHLEA + ARIA	NUC + ARIU
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>gotèrēs</i>	<i>éinē</i>	<i>karbonē</i>	<i>kulēra</i>	<i>nugé</i>
	Castanesa	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	»	»
	Pont de Suert	»	»	»	»	»
	Sopeira	»	»	»	»	»
	Areny	»	<i>jinē</i>	»	»	»
Ribera Èssera	Benasc		<i>enēro</i>	<i>karbonēro</i>	»	<i>nugēro</i>
	Castelló		<i>enēro</i>	»	»	»
	Campo	<i>gotilēras</i>	»	<i>karbonēro</i>	<i>kučára</i>	»
	Graus	»	»	»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>(kanalēras)</i>	»		<i>kučéra</i>	»
	Lascuarre	<i>gotēras</i>	»		»	»
	Roda	<i>gotelēras</i>	<i>enēro</i>		<i>kučára</i>	<i>nogé</i>
	Beranuy		<i>éinē</i>	<i>karbonē</i>	<i>kulēra</i>	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>(kanalēres)</i>	<i>éinē</i>		»	<i>nugé</i>
	Benavarre	<i>(kanalēras)</i>	»		<i>kučára</i>	»
	Juseu	»	<i>enēro</i>		»	<i>nogēro</i>
	Aguilaniu	»	»		»	»
	Torres Obispo	»	»		»	»
Llitera	Binèfar	<i>gotēras</i>	»		»	»
	Tamarit	<i>(kanalēris)</i>	<i>éinē</i>		<i>kulēro</i>	<i>nougé</i>
	Sant Esteve	<i>gotēres</i>	<i>enēro</i>		<i>kulēre</i>	<i>nougé</i>
	Fonz	<i>gotēras</i>	»		<i>kučéra</i>	<i>nogēro</i>
	Peralta	<i>kanalēros</i>	<i>éinē</i>		<i>kulē</i>	<i>nugé</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida		<i>jenē</i>	<i>karbonē</i>	<i>kulēre</i>	<i>nogé</i>
	Masalcoreig	<i>(kanalēres)</i>	<i>jinē</i>	»	»	»
	Fraga	<i>gotelēres</i>	»	»	»	»
	Candanos		<i>enēro</i>		<i>kučára</i>	<i>nogēro</i>
	Vilella		<i>jinē</i>	<i>karbonē</i>	<i>kulēra</i>	<i>nogé</i>
	Ballovar		<i>enēro</i>		<i>kučára</i>	<i>nogēro</i>

Observacions. a. Per assenyalar les «canaleres», a més dels tipus GUTTA + ARIA i *GUTTA + ELLA tenim els derivats amb

kanal, *kanalèrès*. El primer pren el nom de les *gotes* que cauen, el segon de la *canal* conductora de l'aigua.

b. En CARBONARIU > *karbunyé* (Canejàn) constatem un *yé* < ARIU; aquest tipus sembla ésser vingut de Tolosa o de les estacions del comú amb el tràfec del carbó. A França trobem el tipus *karbunyé* en el departament de Haute Garonne, mentre a Bagnères de Luchon trobem *karbwé*, que s'estén quasi per tota la Gascunya.

c. En *kuléra*, que Schuchardt deriva de COCHLEA, tenim un creuament amb el tipus castellà *kuiára*. El resultat d'aquest creuament és el *kuiéra*, abundant en els pobles de la frontera.

d. En *nugé* hem de partir d'un *NUCA per explicar la conservació de la *g*. Les formes rosselloneses *nuga* «nou», *nuges* «nous» (*Rom. Etym.*, II, pàg. 13, 13) ens comproven el canvi de declinació.

§ 24. L'història del sufixe -ARIUS, un dels problemes complicats de les llengües romàniques, no ofereix dificultat per a les llengües de la península ibèrica, on el dit sufixe esdevé **airo*, *eiro* (etapa del portuguès), *ero* (cast.), *er* (cat.). Aquesta evolució és la que trobem en els pobles de la frontera catalano-aragonesa. Per a la forma *iera* de la Plana de Vich, v. § 19, per al *yero* del depart. de Aude en Provença, v. ALF., 20, *aire*. Una etapa *-iero anterior a -ero sembla que no ha existit en la nostra península; el cas que surt en les antigues *Glosses espanyoles* (segle XI i dialecte de Navarra) : *ad homicidium faciendum : por fere ke faciat omiciero*, J. Pribsch, *Altspanische Glossen* (*Zfrrph.*, XIX, 5) sembla ésser la -i de HOMICIDIUM + -ero; algunes glosses més avall, trobem *auguria*; *agueros*; *laneficia*; *sorteros* (*ib.*, 7).

§ 25. Deixant apart el comparar el resultat de -ARIUS amb les altres llengües romàniques,¹ fem constar que el resultat -ero, -era ja el trobem, en el segle IX, en la regió que avui forma la frontera:

1. V. E. Staaf, *Le Suffix -ARIUS dans les langues romanes*, Upsala, 1896. — H. Morf, *Arch. neu Spr.*, XCIV, 342. — Meyer-Lübke, *Gram. Rom. Spr.*, I, 522. — A. Thomas, *Nouveaux Essais*, 110.

penna Aguilera, a. 891 (*Esp. Sagr.*, 37, 306), citat per Codera (*Discursos*, 35), *lupera* (entre 1034-1063) (*Docs.*, 15, 3), *in anguera* (*ib.*, 16, 12); *scemeno kamarero* (*ib.*, 21, 13); *in arripera de ara*; *illa millera* (*ib.*, 55, 17); *Sunier godefred* (*ib.*, 64, 35); *et alium in lobera* (*ib.*, 70, 9); *de matitero usque in essera* (84, 4); *de Boqueras*, (1904^a, 11); *fanionares* (*ib.*, 1093, 30); *Arrotellares* (*ib.*, 1094, 9); *inascero* (*ib.*, 1090^c 235); *almunia que vocatur iccara* (*ib.*, 1092^a 14); *aguera* (1066^b 46); *carascher* (*ib.*, 1056^a); *benavar* (*ib.*, 105^b 1).

En la regió catalana (alta Vall del Segre) tenim : *ni establiment de caualer ni de pedo*, Miret, *RHi.*, 1908, doc. de 1080-1095, 9; *cavalleria* (*ib.*); *someras*, Miret, doc. de 1030. D'altres regions tenim en la *Revista de Bibliografia catalana*, 1907; *cuzlares*, *ib.*; *serteres*, *ib.*, doc. 1075; *pregeres que facit ego*, *ib.*, doc. 1092, 1; *Espluga de Romegnera*, Miret, *Arxiu del Gran Priorat*, 1150; *terme de Galliner*, *ib.*, 1151.

§ 26. En els antics documents trobem, doncs, el sufixe -ARIU, que ja ha operat la seva evolució. Un fet s'ha de constatar, i és la presència d' -*ar*, sobretot en els noms de lloc, al costat de -*er*.¹

Una prova que al començament del segle VIII -ARIU tenia l'etapa d'avui -*é* ens la dóna Codera (*Discursos*, 191) al trobar citat el nom de Balaguer (Lleida) amb una grafia aràbiga sense el sò de la -*r*.

Els mots en -*ari* no entren en els primers documents vulgars catalans. En canvi, en la *Traducció dels Usatges*, són freqüentíssims al costat de -*er*, -*era*. Si -*ari* és una continuació de -*ar*, o és una forma savia independent, essent -*ar* un rest del sufixe gòtic -ARI, del qual parla A. Thomas (*Nouveaux Essais*, 119 s.), com si els dos són una continuació de -ARIS, queda per resoldre.

§ 27. Posem aquí un comentari sobre'ls mots AQUA i COACULAS. El primer dóna *áigwa* a la Vall d'Aràn i en tots els pobles

1. L'acta de la Consagració de la Seu d'Urgell, de 840, segons J. Miret i Sans, però que per son aire sembla redactada molt més tard, és un inventari dels noms de pobles dels Pireneus fins a la ratlla d'Aragó. Per al present cas fan els noms següents : *Paliars*, *ipsa Ferrera*, *Hars*, *Bescharan*, *Napinerios*, *Argilers*, *Siskero*, *Linars*, *Terreros*, *Palioliis*, *Aransar*, *Travesera*, *Stavar*, *La navaster*, *Turtera*, *Kaballera*, *Macianeros*, *Kastellare*, *Agilageros*, *Ribeira*, *Ferrera*. (Villanueva : *Viaje*, 1X, 285 ss.)

catalans de la frontera, mentres que COACULAS (alternant amb la forma *kodornışcs* a Campo, Graus, Binèfar, Candanos, Ballovar i *perdigánas* a Fonz) ens ofereix les variants : *kállcs* (Aràn), *gavúdlcs* (Ribagorçana), *gwállas* i *gwálas* (el restant del domini).

La forma *áigwa*, derivaria segons C. Hürlimann, d'una etapa *AIWA' que s'ha de suposar per a tot el domini català, sigui *áigc* (català oriental), sigui *áigo* (balear), sigui *ávia* (valencià).

La comprovació de C. Hürlimann que el tractament de -kw- coincidex amb el de la w del germànic ens fa suposar que el tipus *aigua* del català d'avui és més aviat una reconstrucció que una evolució directa. En la *La Traducció dels Usatges*¹ surt una serie de vegades : *ayga* (10, 36); *dagga calda o freda* (16, 20); *aygues* (14, 26); *ayge freda* (26, 4). Comp. al costat d'aquests exemples els següents : *egals parts* (20, 3); *egalment* (16, 20); *coegals* (24, 13); *Cincogesma* (26, 28); *egal* (29, 3); *egaltat* (29, 31); *en la garda* (8, 5); *com treua sia gardada* (18, 17); *garda* (21, 25); *gorda* (25, 34). El català d'avui presenta *gwárdo* i *górdo*, *igwál* i *igól*, *siñkujézmę* *siñkwajézmę*. En quant a la regió de la frontera, trobem *Lascorre*, *Alascorre* pel poble de *Lascuarre*, en els segles XI i XII.² Si la regió que avui té *wa* ha posseït o, bé podem concloure que un *áigo* va precedir a *áigwę*, producte d'un retrocés.

En quant a COACULAS, comp. les formes aduïdes per Meyer-Lübke (*Zu den lateinischen Glossen.*, *Wiener Studien*, XXV, 10): *catornices*; *quaquare* 574,35, abruzz. *quaqueraquà*, it. *quaglia*, baix engad. *quakra*. En el *Rom. Etym. Wörterbuch* suposa que el vell castellà *coalla* és de procedència provençal. El mateix s'hauria de dir del català *gwádlà*, *gwála*. La caiguda de la w en provençal ja va tenir lloc en el segle IX; per consegüent, el *gwádlà* havia d'haver entrat ja en aquella època si volem acceptar tal procedència.

§ 28. Un criteri distintiu d'importància entre l'aranès i el català-aragonès és el tractament de AU llatina que esdevé o en català i aragonès i es conserva *au* a l'altra banda del Pireneu: *káuza* CAUSA, *práuþę* PAUPER, *táuřę* TAURUM d'una part, *kóřę*,

1. *Die Entwicklung des lateinischen AQUA.*, 39 ss., Zürich, 1903.

2. Publicada per Mn. J. Gudiol, *Anuari de l'Institut*, 1907.

3. L'extensió de *wa* > *ø* : *gólle*, *igól*, *kóřę*, comprèn avui quasi tot el domini català oriental (vid. Mn. Alcover, *Bolletí*, IV, 215).

pòbrę, tòro de l'altra. Aquest tractament de AU ha d'ésser bastant antic¹; no obstant, no és anterior (feta excepció d'uns quants exemples que ja en llatí tenien o) al francès *c^a > ch*, i és posterior a la sonorització de l'explosiva intervocàlica *k* : cast. *juego, poco* (v. Meyer-Lübke, *Einf.*, 106 s.). Segons Cornu (*Gr. rom. Phil.*, I, 839) *au* encara existia en portuguès² al segle x; en el nord de Portugal ve a *ou oi* i a Lisboa *ô*, el mateix en síl·laba tònica que àtona *cousa, lousa* (< * LAUSA) *chotar* (< * CLAUDITARE). La conservació de *au* la tenim també en rumanesc i en reto-romà (Meyer-Lübke, *Gram. rom. Sp.*, I, 235).

15. — o oberta lliure

		POPULU	SCHOLA	BONU	HOMINE	CORDE	LONGE
Vall d'Aran	Canejàn	<i>pòblę</i>	<i>ęskòla</i>	<i>bün</i>	<i>òmę</i>	<i>kòr</i>	<i>lweń</i>
	Moncurbau	»	»	»	»	»	»
	Salardú	»	»	<i>bu</i>	»		»
	Viella	»	»	<i>bün</i>	»		»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>pòblę</i>		<i>bò</i>	»	<i>kòr</i>	<i>lún</i>
	Castanesa	»	<i>ęskwèla</i>	»	»	»	»
	Les Pauls	<i>(lòk)</i>	»	»	»	<i>(kòrasòn)</i>	»
	Pont de Suert	<i>pòblę</i>		<i>bò</i>	<i>òmę</i>	<i>kòr</i>	»
	Sopeira	»		»	»	»	»
	Areny	<i>pòblę</i>		»	»	»	»
Ribera Èssera	Benasc		<i>ęskwèla</i>	<i>bweńo</i>	»	»	»
	Castelló		»	»	»	<i>(kòrasòn)</i>	<i>lweń</i>
	Campo		»	»	»	»	»
	Graus		»	»	<i>òmbrę</i>	»	<i>(lèxos)</i>
Ribera Isàbana	Laguarres	<i>(luga)</i>	<i>ęskwèla</i>	»	»	»	»
	Lascuarre	»	»	»	<i>òmę</i>	»	<i>lweń</i>
	Roda	<i>(lòk)</i>	<i>ęskwèla</i>	»	»	»	<i>lún</i>
	Beranuy	»		»	»	<i>kòre</i>	»

1. En un document de 855 procedent de la Plana de Vich trobem *in comitatu osona per Ausona*. En canvi els documents de l'Alart encara presenten *au*.

2. J. Leite Vasconcellos : *Esquisse d'une dialectologie portugaise*, pàg. 12.

		POPULU	SCHOLA	BONU	HOMINE	CORDE	LONGE
Encontrada de Benavarre	Tolva	(lòk)	eskòla	bò	òmē	kòr	lún
	Benavarre	»	eskweila	»	»	»	»
	Juseu		»	bweino	»	(koraşon)	»
	Aguilaniu	(lugá)	»	»	òmē		luen
	Torres Obispo	»	»	»	»	kò	»
Llitera	Binèfar	pwèblò	»	gwèno	òmbrē	(koraşon)	lèxos
	Tamarit	(lòk)	eskòlò	bò	òmī	kò	lún
	Sant Esteve	(luá)	eskòlē	»	òmē	(koraşon)	lúm
	Fonz	(lugá)	eskweila	bweino	»	»	(lweigo)
	Peralta	(lòk)		bò	»	kò	lún
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	pòbble		»	»	kòr	lún
	Masalcoreig	»		»	»	»	»
	Fraga	»		»	»	»	»
	Candassos	pwèblò		bweino	òmbrē	(koraşon)	lèxos
	Vilella	pòblē		bò	òmē	kò	lún
	Ballovar	pwèblò		gwèno	òmbrē	(koraşon)	lèxos

16. — o oberta + labial

		BOVES	*OVOS	*JOVENE	DIE JOVIS	+ DECEN NOVEN
Vall d'Aràn	Canejàn	bòs	gwèus	fwèin	dijáus	dezanáu
	Moncurbau	»	»	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	bòus	òus	èòbē	dièòus	dinòu
	Castanesa	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	»	»
	Pont de Suert	»	»	»	»	»
	Sopeira	bòus	òus	»	»	»
	Areny	»	»	fwèbē	dijòus	dinòu
Ribera Èssera	Benasc	bòus	òus	èòbē	èwèbēs	dyeşinwèbe
	Castelló	»	»	»	»	»
	Campo	bòus	gwègos	èòbēn	»	»
	Graus	»	»	»	xwèbēs	»

		BOVES	*OVOS	*JOVENE	DIE JOVIS	+ DECEM NOVEM
Ribera Isàbana	Laguarres	<i>bòus</i>	<i>gwégos</i>	<i>éobe</i>	<i>xwébes</i>	<i>dyesinwébe</i>
	Lascuarre	»	<i>bwébes</i>	»	»	<i>denou</i>
	Roda	<i>bòus</i>	<i>gwégos</i>	»	»	»
	Beranuy	»	<i>òus</i>	»	»	<i>denou</i>
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	»	<i>dicòus</i>	
	Benavarre	»	»	»	»	<i>dyesinwébe</i>
	Juseu	»	<i>gwégos</i>	»	<i>xwébes</i>	»
	Aguilaniu	»	»	»	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	<i>gwéis</i>	»	<i>xòben</i>	»	»
	Tamarit	<i>bòus</i>	<i>òus</i>	<i>éobe</i>	<i>dicòus</i>	<i>denou</i>
	Sant Esteve	»	»	<i>éobe</i>	<i>xwébes</i>	
	Fonz	»	<i>gwégos</i>	<i>éobe</i>	»	<i>(nwébe)</i>
	Peralta	»	<i>òus</i>	<i>éobe</i>	<i>dicòus</i>	
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	»	<i>jòbe</i>	<i>dijòus</i>	<i>dinou</i>
	Masalcoreig	»	»	»	»	<i>denou</i>
	Fraga	»	»	»	»	»
	Candanos		<i>bwébes</i>	<i>xòben</i>	<i>xwébes</i>	<i>dyesinwébe</i>
	Vilella	<i>bòus</i>	<i>òus</i>	<i>jòbe</i>	<i>dijòus</i>	<i>denou</i>
	Ballovar	<i>gwéis</i>	<i>gwégos</i>	<i>xòben</i>	<i>xwébes</i>	<i>dyesinwébe</i>

Observació. En *OVOS s'ha de partir d'una o breu; el mateix hem de suposar per a JUVENE que ha vingut a JOVENE per influència de la v.

§ 29. Les diferents formes que figuren a la taula com a representants de BOVES no sabríem com explicar-les. Compari's l'aranès *bòs* al costat de *gwéus*. Es molt inversemblant que en *bòs* tinguem una continuació directa de BOVES. Tingui's en compte que allà on BOVES devé *gwéis*, *OVOS fa *gwégos*. Per exemples de la diftongació de BOVE en antic castellà, v. Pietsch, *Zfrrph.*, XXXIV. 340 ss.

§ 30. Paral·lelament a *dijáus*, *dezanáu*, en diferents indrets del domini català tenim *náu* (Balaguer, Pons [Lleida]); el mateix

fenomen es troba en l'alacantí (Novelda, Pinós, Monòvar), segons comunicació d'En P. Barnils. Cf. també *Boll. Dicc.*, IV, 223,

17. — o oberta travada

		GROSSOS	*OSSOS	*PONTE	*FONTE	MORTE
Vall d'Arán	Canejàn	<i>grósi</i>	<i>ósi</i>	<i>pònt</i>	<i>òn</i>	<i>mòrt</i>
	Moncurbau	»	<i>gwási</i>	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»	»
	Viella	»	<i>wási</i>	<i>pòn</i>	»	<i>mòrt</i>
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>gróses</i>	<i>ósus</i>	»	<i>fòn</i>	<i>mòrt</i>
	Castanesa	<i>grósas</i>		»	»	»
	Les Pauls		<i>gwéssos</i>	»	»	»
	Pont de Suert		<i>ósos</i>	»	»	»
	Sopeira		»	»	»	»
	Areny		»	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc		<i>gwéssos</i>	<i>pwén</i>	<i>fwén</i>	<i>mwérte</i>
	Castelló		»	»	»	»
	Campo		»	<i>pwénte</i>	»	»
	Graus		»	<i>pwénte</i>	<i>fwénte</i>	»
Ribera Isabana	Laguarres		»	<i>pòn</i>	<i>fòn</i>	»
	Lascuarre		»	»	»	»
	Roda		»	<i>pòn</i>	»	»
	Beranuy		»	»	<i>fòn</i>	<i>mòrt</i>
Encontrada de Benavarre	Tolva		<i>ósos</i>	»	»	»
	Benavarre		»	»	»	»
	Juseu		<i>gwéssos</i>	»	»	<i>mwérte</i>
	Aguilaniu		»	<i>pwénte</i>		»
	Torres Obispo		»	<i>pòn</i>		»
Llitera	Binèfar		»	<i>pwénte</i>	<i>fwénte</i>	»
	Tamarit		<i>ósos</i>	<i>pòn</i>	<i>fòn</i>	<i>mòrt</i>
	Sant Esteve		<i>gwéssos</i>	»	»	»
	Fonz		»	<i>pwénte</i>	<i>fwénte</i>	<i>mwérte</i>
	Peralta		<i>ósos</i>	<i>pòn</i>	<i>fòn</i>	<i>mòrt</i>

	GROSSOS	*OSSOS	*PONTE	*FONTE	MORTE
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	ósos	pón	fón	mórt
	Masalcoreig	»	»	»	»
	Fraga	»	pón	fón	»
	Candanos	gréssos	prente	frente	mweerte
	Vilella	ósos	pón	fón	»
	Ballovar	gréssos	prente	frente	mweerte

§ 31. Menéndez Pidal (*Congrés*, 343), al parlar dels criteris de separació dialectal, observa : *La distinción del aragonés y el catalán debe señalarse por el límite de la ĕ i ð latinas según se diptonguen o no, como rasgo más compresivo de todas las variedades del aragonés y el catalán y como única base fija que nos puede servir en toda la extensión de la frontera*, reproduint-ho més tard en *RDR.*, II, 122. Si el tractament de la ĕ i ð no és la única base fixa per a conèixer la frontera catalano-aragonesa, no deixa d'ésser un criteri important. Mai hem d'oblidar que tota frontera lingüística, que no té una base etnogràfica, està constituïda per una serie de criteris distintius que no viuen en son terreny, sinó que constitueixen les dues extremitats perifèriques, on se topen dos o més centres d'expansió. En la nostra frontera tenim un límit quasi constant on arriba l'extensió màxima de diftongació; aquest divergeix escassament segons que's tracti de o lliure o travada o de o + lab. Els exemples aduits per o lliure no són abundants ni els més indicats, cal confessar-ho; en ells, no obstant, podem veure el tractament de la o tornant *o* en el domini català (feta una petita excepció de Sopeira i Arenuy) i *we* en la regió aragonesa.

§ 32. La o travada presenta igualment la diftongació. Aquesta, desconeguda del francès, al contrari de la o lliure, es troba avui a Friaul i a l'Engadina ¹ en condicions determinades. Tenim a més la diftongació de la o en *ue* a Cerignola, Bari, Altamura,

1. Friaul *gruess*, engad. *groes*, friaul *fuesse*, engad. *fossa*. (Meyer-Lübke : *Gram. rom. Spr.*, I, 170); cf. també Gartner : *Gr. rom. Phil.*, I, 623, i *Handbuch der retoromanischen Sprache und Literatur*, 138-159.

Brindisi, Lecce, Tarento, Arnesano, Copertino, Veglia, Bogusa, Trani, Ostuni en la península salatina, en l'italià central, vora'l curs del riu Nera, i es trobava en el territori itàlico-romànic de Roma i Nàpols (Goindanich, *L'origine e le forme della dittongazione*, 63 s.).

La diftongació de o travada presenta, poc més poc menys, la mateixa extensió que la de o lliure, així com la regió catalana presenta o, llevat d'alguna excepció sense importància. És interessant que BOVES quasi desconeixi la diftongació. Aquesta paraula tampoc la coneix en la regió central del domini castellà, de tal manera que les formes diftongades procedeixen de l'est o de l'oest (K. Pietsch, *Zfrrph.*, XXXIV, 641). El veïnatge de dues labials haurà pertorbat, sens dubte, la diftongació. En *OSSOS la diftongació és molt més estensa que en *OVOS *OSSU (comp. Vall d'Aràn, *wasi gawasi, weus*). Davant de labial sembla que la diftongació no ha entrat tan fàcilment. Comp. *JUVENE, *OVOS, BOVES; també és especial el fenomen comú al gascó o + lab. > au (*nau, dijaus*) paral·lel al de *gwasi*.

§ 33. Rastres de diftongació de o en els vells documents, catalans, no es troben. En canvi l'aragonès aviat la presenta : *villa de arraguezuelo* (R. I., pàg. 65, 12); *nueblas* (nom de poble) (*ib.*, 10, 9); *soldos* (R. I., 1036^c, 9) *donna* (*ib.*, 7); *casanueva* (*ib.*, 1088, 32); *cumfratre meo nuenna* (*ib.* 1043^a, 2); *nuenna frater* (*ib.* 26) *in portis* (*ib.*, 1041, 20); *in territorio portolis* avui el poble de Puertolas; (*ib.*, 1049^b 2); *quæ afruentat ex una parte* (*ib.*, 1094^b 1) (*Col. docs.*). L'*Ars Grammaticæ*, del segle XIV, escrita a Monçó, vacil·la en la diftongació : *de dos cuerpus* (foli 8 v.º); *corda escola* (*ib.*, 10 v.º); *poble* (*ib.*, 11.^r 1), *monte, fonte, ponte* (13.^r 2), *juego* (*ib.*, 17.^r), *puerro* (porrum) (*ib.*, 17), *mort* (*ib.*). El *Llibre de la Confraria de Sant Nicholau de Graus* també presenta exemples de diftongació: *quels tiane bueno de Laguarres* (nom d'una persona de Laguarres) (foli 8.^r), *diez sueldos luego secutados* (*ib.*, 10.^r). L'escrivà d'aquest darrer llibre, procedent d'Aguilaniu, ens posa en clar que la frontera per a la diftongació, en el segle XVI, era, poc més poc menys, com avui, com els primers documents ens la proven en l'alta muntanya d'Aragó en el segle XI i l'*Ars Grammaticæ* ens la prova per a Monçó, escola dependent de la famosa Universitat de Lleida en el segle XIV.

18. — o oberta + palatal

		FOCU	FOLIAS	COXA	DECEM + OCTO
Vall d'Aràn	Canejàn	<i>wɛk</i>	<i>wɛlɛs</i>	<i>kavɛca</i>	<i>dɛzawɛit</i>
	Moncurbau	»	<i>gwɛlɛs</i>	»	<i>dɛzagwɛit</i>
	Salardú	»	<i>fwɛlɛs</i>	»	<i>dɛzawɛit</i>
	Viella	»	<i>fwɛlɛs</i>	»	<i>dɛzawɛi</i>
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>fɔk</i>	<i>fúlɛs</i>	<i>kúccn</i> (pl.)	<i>dɛbúit</i>
	Castanesa	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	»
	Pont de Suert	»	»	»	<i>dibúit</i>
	Sapeira	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc	»	<i>fwɛlɛs</i>		<i>dingwɛit</i>
	Castelló	»	<i>fwɛlɛs</i>		<i>dyɛsiɔɔ</i>
	Campo	<i>fwɛgo</i>	<i>ɔxas</i>		»
	Graus	»	»		<i>dyɛsiɔɔ</i>
Ribera Isábana	Laguarres	<i>fɔk</i>	<i>fúlɛs</i>		<i>dɛbúit</i>
	Lascuarre	»	»		»
	Roda	»	»		»
	Beranuy	»	»		»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	<i>fúlɛs</i>		»
	Benavarre	»	<i>fúlɛs</i>		»
	Juseu	»	<i>ɔxas</i>		<i>dɛsiɔɔ</i>
	Aguilaniu	<i>fwɛgo</i>	»		<i>dɛsiɔɔ</i>
	Torres Obispo	»	»		»
Llitera	Binèfar	»	»		»
	Tamarit	<i>fɔk</i>	<i>fúlɛs</i>		<i>dɛbúit</i>
	Sant Esteve	»	<i>fúlɛs</i>		<i>buit</i> (OCTO)
	Fonz	<i>fwɛgo</i>	<i>ɔxas</i>		
	Peralta	<i>fɔk</i>	<i>fúlɛs</i>		<i>buit</i> (OCTO)
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	<i>fúlɛs</i>	<i>kúiccs</i>	<i>dibúit</i>
	Masalcoreig	»	»	»	<i>buit</i> (OCTO)
	Fraga	»	»	»	»
	Candanos	<i>fwɛgo</i>	<i>ɔxas</i>	»	<i>dyɛsiɔɔ</i>
	Vilella	<i>fɔk</i>	<i>fwólɛs</i>	»	<i>buit</i> (OCTO)
	Ballovar	<i>fwɛgo</i>	<i>ɔxas</i>	»	<i>ɔɔ</i> »

§ 34. El provençal coneix la diftongació condicionada de la vocal tònica quan la segueix una palatal. Però FOCU, per raó de -CU, no deuria presentar-la. Aquí cap la qüestió si s'ha de partir de FOCI per a explicar la diftongació. Els tipus *wɛ*, *hwɛk*, *wɛtɛ* són comuns a la Gascunya, així com els territoris de la Provença presenten *fyok* (v. *ALF.*, 558) i el domini francès /œ. En aquest cas és precis renunciar a totes les teories donades per explicar l'evolució d'aquesta paraula.

§ 35. *wɛlɛs* és un representant del neutre FOLIUM, que, pel seu plural abstracte, ha passat a la primera declinació significant «una fulla» (comp. *arma*, pl. *armas*); *òxas* sembla ésser d'influència castellana; *fwɛlas* ens dona el tipus aragonès, com el *nueyt* NOCTE dels documents antics.

		HODIE	OCULOS	NOCTE	CORIU	*NOCE	*JOCU
Vall d'Aràn	Canejàn	<i>gwɛ</i>	<i>gwɛls</i>	<i>nɛt</i>	<i>kwɛire</i>	<i>nɔdes</i>	<i>ʃɔk</i>
	Moncurbau	<i>gwɛ</i>	»	»	<i>kwɛ</i>	(<i>eskáres</i>)	»
	Salardú	»	»	»	»	<i>nɔu</i>	»
	Viella	»	<i>wɛls</i>	»	<i>kwɛire</i>	(<i>eskáres</i>)	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>abúi</i>	<i>úls</i>	<i>nit</i>	<i>kúire</i>	<i>nɔus</i>	<i>ɛɔk</i>
	Castanesa	»	»	»	<i>kúire</i>	»	»
	Les Pauls	»	»	»	<i>kwɛro</i>	»	»
	Pont de Suert	»	»	»	<i>kúire</i>	»	»
	Sopeira	»	»	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»	»	<i>ʃɔk</i>
Ribera d'Èssera	Benasc	<i>gwɛ</i>	<i>gwɛls</i>	»	<i>kwɛro</i>	<i>nwɛses</i>	<i>ɛɔk</i>
	Castelló	»	»	»	»	»	<i>ɛwɛgo</i>
	Campo	<i>ɔi</i>	<i>òxos</i>	<i>nòç</i>	»	<i>nwɛses</i>	<i>ɛwɛgo</i>
	Graus	»	»	»	»	<i>nwɛses</i>	»
Ribera d'Isàbana	Laguarres	<i>abúi</i>	<i>úls</i>	<i>nít</i>	»		<i>ɛwɛgo</i>
	Lascuarre	»	»	»	»		<i>ɛɔk</i>
	Roda	»	»	»	<i>kwɛro</i>		»
	Beranuy	»	»	»	»		»

		HODIE	OCULOS	NOCTE	CORIU	*NOCE	*JOCU
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>abúi</i>	<i>úls</i>	<i>nit</i>	<i>kwẽro</i>	<i>nòus</i>	<i>èok</i>
	Benavarre	»	»	»	»	»	<i>xwégo</i>
	Juseu	»	<i>òxos</i>	»	»	»	<i>xwégo</i>
	Aguilaniu	<i>oi</i>	»	<i>nòçç</i>	»	»	<i>xwégo</i>
	Torres Obispo	»	»	»	»	»	<i>xwégo</i>
Llitera	Binèfar	<i>oi</i>	»	»	»	<i>nwéçs</i>	»
	Tamarit	<i>abúi</i>	<i>úlc</i>	<i>nit</i>		<i>anòus</i>	<i>èok</i>
	Sant Esteve	»	<i>úls</i>	»	<i>kwẽro</i>	»	»
	Fonz	<i>oi</i>	<i>òxos</i>	<i>nòçç</i>	»	<i>nwéçs</i>	<i>èwégo</i>
	Peralta	<i>abúi</i>	<i>úls</i>	<i>nit</i>		<i>anòus</i>	<i>èok</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	<i>úlc</i>	»	<i>kúryo</i>	»	<i>jòk</i>
	Masalcoreig	»	<i>úls</i>	»	»	<i>nòus</i>	»
	Fraga	»	<i>úlc</i>	»	»	»	»
	Candanos	<i>oi</i>	<i>òxos</i>	<i>nòçç</i>	<i>kwẽro</i>	<i>nwéçs</i>	<i>xwégo</i>
	Vilella	<i>abúi</i>	<i>úls</i>	<i>nit</i>	<i>kúryo</i>	<i>nòus</i>	<i>jòk</i>
	Ballovar	<i>oi</i>	<i>òxos</i>	<i>nòçç</i>	<i>kwẽro</i>	<i>nwéçs</i>	<i>xwégo</i>

§ 36. En HODIE tenim un altre cas de diftongació; a la Vall d'Aràn, la *g* es una evolució de la *w*. Aquesta paraula presenta tres caràcters ben distintius segons el domini : *wé*, *gwé* per al gascó (a Benasc i Castelló tenim influència de Bagnères), *abui*, per als pobles catalans. La *o* + palat. torna *wi*, i d'aquí neix la *b* que trobem en *buit* < OCTO i en *dibuit* < DECE + OCTO. Aquesta *b*-apareix també a l'Aude, Tarn i Ariège : *bèy*, *abèy*, *abwey* (v. *ALF.*, 72, *aujourd'hui*), com a la Suïssa francesa en alguns punts amb *vi*, *veve*, *bo* (61, 50, 40), *vuè* (927), *vwæc* (926), *vui* (951). La *v* surt també en els dialectes llombards (comp. milanès *vott* < OCTO). Aquest fenomen se troba allà on el ret, venecià i llombard se topen en els pobles de Tres i Corredo prop les Judicaries, *vuœu* *vuœvi* < *voso*, *ovi* (Tres), *vuœu*, *vuœvi* (Corredo), i, finalment, a Buchenstein *vuof* i Colle de Santa Lucia, *vof* a la Vall de Gader (Gartner : *Handbuch der retoromanischen Sprache und Literatur*. 158 s.).

§ 37. En OCULOS tenim condicions semblants a les del cas precedent, per més que no's presenta *b*- ni *v*-, potser degut a la

falta d'una vocal final. Es curiós observar com una *u* i *ü*, com a resultat de la palatal, compareixen en el domini wal·ló *uy* < OC(U)LU *üy*, evolució paral·lela al català (*ALF.*, 932, núms. 192 - 199, respectivament 182, 183).

§ 38. En els pobles de l'Aragó no hi tenim representant de *LECTU* : per això no pot establir-se cap paral·lelisme amb *NOCTE*. En català la palatalització del nexa -CT- va tenir lloc aviat, i creiem que per a les formes catalanes i provençals s'ha de partir d'un *nuoyt*. El tipus *anoitz* surt en Jaufre (v. Levy : *Supplement Wörterbuch*, s. *noch*). Si les formes *nuch* i *nuit* presuposen un *nueyzt*, que surt tan sovint i que és la base de *neg*, *neit*, no està resolt; si la suposéssim tindríem que el català *nuitz* (*Homilies d'Organyà*, 8, 20), *nuit* (*ib.*, 9, 1) i l'etapa d'avui *nit*, procedirien d'una diftongació *nei*; l'aranès *net* té per base la diftongació *nueit*. La diftongació que suposem per a *net*, la tenim en *kwēire*, de la Vall d'Aràn; el *kúire*, *kúiro*, *kúit*, presenten una etapa més antiga que *nit*; en la forma *kúryo* seria molt probable una transposició de *kúiro*, *kúire* > *kúryo*. Els exemples *lit*, *nit*, *kúiro*, fan posar la pregunta si en català va existir o no la diftongació condicionada com en provençal.

§ 39. El tractament de *o* + palat. forma un capítol apart en l'història de la *o*. El procés és diferent en català, castellà, aragonès i gascó, constituint un dels criteris distintius més importants : *o* + *c* + *o* o *u* en català esdevé *ø* mentre que l'aragonès i el castellà diftonguen i el gascó també (cat. *fók*, aran. *fwek*, arag. *fwego*), mentre *o* + palat. dóna en català *uy*, en vell aragonès *we*, en castellà *o*, reapareixent el diftong *ue* a l'oest.¹ La diftongació també pertany al gascó, que presenta la mateixa etapa que el castellà en *o* lliure i travada.

L'influència que la palatal exerceix sobre la *o* assenyala en el català una tendència ben diferent de la que's nota en l'aragonès i l'aranès. La palatal influeix sobre la vocal precedent fins a fer-la tornar *u* (*úls*, *fúlas*, *kúiro*) o a assimilar-se-la completa-

1. Cf. Pietsch : *Zfzph.*, XXXIV, 646.—Menéndez Pidal : *El dialecto leonés*, 3 s. — J. Leite Vasconcellos : *Esquisse de dialectologie portugaise*, 199. — E. Staaff : *Etude sur l'ancien dialecte léonais*.

ment (*nuyt* > *nit*). En canvi el vell aragonès i el gascó tendeixen al resultat *we* que hem de veure segurament en la *ç* (< o + palat.), que surt constantment a Ariège, Tarn, Aude, dominis de diftongació a l'est i a l'oest (v. *ALF.*, cartes 729, 368, 392). La diftongació falta avui en els pobles de la frontera, i sols la presenten Benasc i Castelló. A la regió baixa, l'influència de Graus ha fet perdre aquest tipus característic de l'aragonès.

El tractament de o + palat. paral·lel al català el trobem a Miranda : *nuite* < NOCTE, *uito* < OCTO, *bui* < HODIE (Meyer-Lübke, *Gram. rom. Spr.*, I, 175). També el constatem en el val·ló : NOCTE > *nüt*, COCTU > *kü*, OCULU > *uy*, OCTO > *üt*, FOLIA > *fuy*, HODIE > *uy* (*ALF.*, cartes 729, 368, 932, 703, 559, 72).

§ 40. La diversitat en el tractament de o + palat. ja la trobem en els antics documents : *uei* (segle XI, a la regió del nord d'Aragó); *ad illo pueio* (R. I, 1056^a, 51); *de pueio romel* (*ib.*, 60); *castro de pueio* (*ib.*, 1058, 3); *ipso pueio* (*ib.*, 1063^a, 95); *sancti salvatoris de Puio* (*ib.*, 1069, 10); *Pueio Vincent* (*ib.*, 1083^a, 61); *puciocolos* (*ib.*, 1089^b, 13); *ad illo pueio* (*ib.*, 1092^a, 23).

Els documents procedents de la regió catalana no coneixen *uei*¹; tenen *u* : del *pug que* (*RHi.*, 1908, doc. de 1905, pp. per J. Miret i Sans); *del pug* (*ib.*, doc. segle XII); *dia d'uy* (*ib.*, segle XII); *sobre'ls uls* (*Homilies d'Organyà*, 5, 11); *puys* (*Traducció dels Usatges*, 9, 27); *nits* (*ib.*, 12, 24); *cuita* (*ib.*, 14, 13); *traer los uls* (*ib.*, 18, 28); *vuytobes* (*ib.*, 25, 20); *ojo* (*Ars Grammaticæ*, 5^r, 2); *foch* (*ib.*, 8^r, 1); *suegro* (*ib.*, 14^r). El llibre de la confraria de Sant Nicholau no ens presenta cap cas especial. Un document català escrit a la Vall d'Aràn en 1594 presenta la diftongació : *per escut desagoet sous* (per escut divuit sous).

La diftongació també la trobem en provençal antic (v. Voretzsch en *Festgabe für H. Suchier*) : *luec*, *fuec*, *juec*, 598; *vuelh*, *suelh*, *duelh*, 602; *ueit*, *ueich*, *ueg*, 607; *nuech*, *nueit* < NOCTE, *ducich*, *ducg* < DOCTU, *cueich* < COCTU, 607; *fucilh* < FOLIUM, 609.

1. Es aquest un criteri ben important per distingir els documents catalans dels provençals.

19. — o tancada lliure

		LUPU	POMAS	LABORATORE	PAVORE	FLORES
Vall d'Aràn	Canejàn	<i>lúp</i>	<i>púmes</i>	<i>lauradú</i>	<i>pou</i>	<i>flús</i>
	Moncurbau	»	»	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>lop</i>	<i>pomas</i>	<i>lauradó</i>	<i>pó</i>	<i>flós</i>
	Castanesa	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	<i>pó</i>	<i>flós</i>
	Pont de Suert	»	»	»	<i>pó</i>	»
	Sopeira	»	»	»	»	<i>flós</i>
	Areny	»	»	»	»	»
Ribera Èssera	Benasc	»	<i>pómes</i>	»		<i>flós</i>
	Castelló	»	<i>pómas</i>	<i>labradó</i>		»
	Campo	»	<i>(mansánas)</i>	»		<i>flóres</i>
	Graus	<i>lobó</i>	»	»	<i>(myédo)</i>	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>lop</i>	»	»	»	<i>flós</i>
	Lascuarre	»	»	<i>lauradó</i>	»	»
	Roda	»	»	»	<i>pó</i>	»
	Beranuy	»	»	»	»	<i>flós</i>
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	<i>pómes</i>	»	»	»
	Benavarre	»	<i>(mansánas)</i>	»	»	<i>flós</i>
	Juseu	»	<i>(mansánas)</i>	»	<i>pó (myédo)</i>	»
	Aguilaniu	<i>lobó</i>	»	»	<i>(myédo)</i>	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	»	»	<i>labradó</i>	»	<i>flóres</i>
	Tamarit	<i>lop</i>	<i>(mansánas)</i>	<i>lauradó</i>	<i>pó</i>	<i>flós</i>
	Sant Esteve	»	<i>(mansánas)</i>	»		<i>flós</i>
	Fonz	<i>lobó</i>	<i>(mansánas)</i>	<i>labradó</i>	<i>(myédo)</i>	<i>flóres</i>
	Peralta	<i>lop</i>	<i>(mansánas)</i>	<i>lauradó</i>	<i>pó</i>	<i>flós</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	<i>pómes</i>	»	<i>pó</i>	<i>flós</i>
	Masalcoreig	»	»	»	<i>pó</i>	»
	Fraga	»	»	»	»	»
	Candasnos	<i>lobó</i>	<i>(mansánas)</i>	<i>labradór</i>	<i>(myédo)</i>	<i>flóres</i>
	Vilella	<i>lop</i>	<i>pómas</i>	<i>lauradó</i>	<i>pó</i>	<i>flós</i>
	Ballovar	<i>lobó</i>	<i>(mansánas)</i>	<i>labradór</i>	<i>(myédo)</i>	<i>flóres</i>

Observacions. a. El nostre domini presenta dos mots per designar les «pomes»: *pómes* a la regió catalana, *manşánes* a la regió aragonesa junt amb una serie de pobles catalans. No pot decidir-se si el tipus *manzanas* és importació castellana. Els tractadistes catalans d'agricultura en el segle XVI distingien entre *pomers* i *maçaners* (Comp. *De re rustica*, ms. espanyol 291 de Biblioteca Nacional de París, fol. 86. *De plantar maçaners en sequa*).

b. $p\phi < \text{PAVORE}$, per reculament de l'accent, presenta una evolució especial; $\text{PAVORE} > paó(re) > páo > p\phi$.

20. — o tancada travada

		PULLU	PLUMBU	URSOS	OLLA	MULTA	FURNU
Vall d'Arán	Canejàn	(<i>purét</i>)	<i>plúm</i>	<i>úsi</i>	<i>úla</i>	<i>múlta</i>	<i>edjúrñ</i>
	Moncurbau	(<i>purík</i>)	»	»	»	»	<i>úr</i>
	Salardú		»	»	»	»	»
	Viella	<i>püé</i>	»	»	<i>óla</i>	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>pól</i>	<i>plóm</i>	<i>ósos</i>	<i>óla</i>	<i>mólta</i>	<i>fúrñ</i>
	Castanesa	»	»	<i>ósos</i>	»	»	<i>fórñ</i>
	Les Pauls	»	»	<i>ósos</i>	»	»	<i>fórt</i>
	Pont de Suert	»	»	<i>ósos</i>	»	<i>mólta</i>	<i>fórñ</i>
	Sopeira	»	»	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»	»	»
Ribera Eßera	Benasc	<i>pól</i>	»	<i>ósos</i>	»	<i>mólta</i>	<i>fórt</i>
	Castelló	<i>pól</i>	»	»	<i>óla</i>	<i>mólta</i>	»
	Campo	<i>pólo</i>	<i>plómo</i>	<i>ósos</i>	»	<i>múia</i>	»
	Graus	»	»	<i>ósos</i>	»	»	<i>fórno</i>
Ribera Isábana	Laguarres		<i>plóm</i>	»			<i>fórt</i>
	Lascuarre		»	<i>ósos</i>			»
	Roda		»	»	<i>óla</i>		»
	Beranuy	<i>pól</i>	»	»	»	<i>mólta</i>	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	<i>ónsos</i>	»	»	»
	Benavarre	»	»	»	»	»	»
	Juseu	»	»	»	»	<i>múia</i>	»
	Aguilaniu	<i>pólo</i>	<i>plómo</i>	»	»	»	<i>fórno</i>
	Torres Obispo	»	»	»	»	»	»

		PULLU	PLUMBU	URSOS	OLLA	MULTA	FURNU
Llitera	Binèfar	<i>pòlo</i>	<i>plòmø</i>	<i>ònsos</i>	<i>òla</i>	<i>múia</i>	<i>òrno</i>
	Tamarit	<i>pòl</i>	<i>plòm</i>	»	<i>òlo</i>	<i>mòlto</i>	<i>fòrn</i>
	Sant Esteve	»	»	»	<i>òle</i>	<i>mòlto</i>	<i>fòrt</i>
	Fonz	<i>pòlo</i>	<i>plòmø</i>	»	<i>òla</i>	<i>múia</i>	<i>fòrno</i>
	Peralta	<i>pòl</i>	<i>plòm</i>	»	»	<i>mòlta</i>	<i>fòrt</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	»	»	<i>òle</i>		<i>fòrn</i>
	Masalcoreig	»	»	»	»		<i>fòrn</i>
	Fraga	»	»	»	»		»
	Candanos	<i>pòlo</i>	<i>plòmø</i>		<i>òla</i>		»
	Vilella	<i>pòl</i>	<i>plòm</i>	<i>ònsos</i>	<i>òla</i>		»
	Ballovar	<i>pòlo</i>	<i>plòmø</i>		<i>òla</i>		<i>òrno</i>

Observacions. a. *püü* < PULLU és una forma un poc estranya, com ho és la de *püü'*, *püüts* < PUTEU. Aquest sò ens prova que l'extensió de la *ü* segueix amb vitalitat encara. De no ésser així podria creure's que, almenys per a aquests dos exemples, el canvi de o en u és anterior al de u en ü.

b. *usi* < URSOS sembla ésser un representant dels antics casos de nominatiu del plural en provençal. La forma *onsos* és interessant per trobar-se en la *Cançó del pros Bernat*, d'en Milà i Fontanals, que's refereix al comte Bernat de Ribagorça. El mot que hagi pogut servir com a base d'una analogia per introduir la *n* en *os* no podem assenyalar-lo, però sí cab suposar que, segons *bø* (s.), *bøns* (pl.), pot haver-se format un *øs*, *ons* (pl.), i del *ons* un singular *ønso* (s.), i d'aquest un plural *ønso*.

§ 41. El tractament de la o tancada travada o lliure constitueix criteri de separació entre nostres dialectes i l'aranès. El català i l'aragonès donen *ó*, l'aranès *ú*. Falta saber si el català ha posseït també la *ú* que trobem encara en tot el Rosselló, Conflent i Vallespir i que ja podem observar en els documents antics escrits en català procedents d'aquestes regions. El possessiu *lur* < ILLO-RUM surt ja en la forma *lur* en els documents més endarrerits; la atonicitat sembla que no és raó suficient per a explicar el canvi de o > u no havent esdevingut en francès ni en provençal. Tenim

ademés en català una serie de noms de lloc formats amb MONTE: *Sant Llorenç de Munt, La Demunt, Els Muns* (Plana de Vich, Llusanès). Si la *u* s'ha d'explicar per influència de la nasal, ¿per què no tenim també *pun* > PONTE, *fun* < FONTE? En *llur*, no obstant, és concebible l'influència d'un singular ILLUIUS sobre la creació d'un plural ILLURUM.

21. — o tancada + palatal

		RUBEU	PUTEU	FENUCULU	CRUCE	VOCE
Vall d'Arán	Canejàn	<i>r̄oḷ</i>	<i>p̄iuc</i>	<i>úl</i>	<i>kr̄eu</i>	<i>b̄eu</i>
	Moncurbau	»	<i>p̄üts</i>	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	»	<i>p̄ou</i>	<i>fenòl</i>	»	»
	Castanesa	»	»	<i>fenòl</i>	»	»
	Lcs Pauls	»	<i>p̄oso</i>	»	»	»
	Pont de Suert	»	<i>p̄ou</i>	»	»	»
	Sopeira	»	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc	<i>r̄oyo</i>	<i>p̄oso</i>		<i>krús</i>	<i>b̄os</i>
	Castelló	»	»		»	»
	Campo	»	<i>p̄oso</i>	<i>senòxo</i>	»	<i>b̄os</i>
	Graus	»	»	»	<i>krus</i>	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>r̄oḷ</i>	»	<i>fenòl</i>	»	»
	Lascuarre	»	»	»	<i>kr̄eu</i>	»
	Roda	»	»	<i>senòl</i>	»	»
	Beranuy	»	<i>p̄ou</i>	<i>fenòl</i>	»	<i>b̄os</i>
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	<i>p̄ou</i>	»	<i>kr̄eu</i>	<i>b̄eu</i>
	Benavarre	»	»	<i>fenòl</i>	<i>kr̄eu</i>	<i>b̄eu</i>
	Juseu	<i>r̄oyo</i>	<i>p̄ou</i>	<i>fenòl</i>	<i>krús</i>	<i>b̄os</i>
	Aguilaniu	»	<i>p̄oso</i>	<i>senòl</i>	»	»
	Torres Obispo	»	»		»	»

		RUBEU	PUTEU	FENUCULU	CRUCE	VOCE
Llitera	Binèfar	<i>ròyo</i>	<i>pòso</i>	<i>inòxo</i>	<i>krús</i>	<i>bòs</i>
	Tamarit	<i>ròi</i>	<i>pòu</i>	<i>fenòl</i>	<i>krèu</i>	<i>bèu</i>
	Sant Esteve	<i>ròyo</i>	»	»	»	<i>bòs</i>
	Fonz	»	<i>pòso</i>	<i>senòl</i>	<i>krús</i>	»
	Peralta	<i>ròi</i>	<i>pòu</i>	<i>fenòl</i>	<i>krèu</i>	»
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>ròe</i>	<i>pòu</i>	»	»	<i>bèu</i>
	Masalcoreig	»	»	»	»	»
	Fraga	»	»	<i>fenòl</i>	»	»
	Candanos		<i>pòso</i>	<i>senòxo</i>	<i>krús</i>	<i>bòs</i>
	Vilella		<i>pòu</i>	<i>fenòl</i>	<i>krèu</i>	<i>bèu</i>
	Ballovar		<i>pòso</i>	<i>senòxo</i>	<i>krús</i>	<i>bòs</i>

§ 42. La o oberta + palat. esdevé *u* en català, com hem vist més amunt. Amb molta més raó, doncs, sembla que hauríem de tenir *u* < ó + palat.; però no és aquest el cas, sinó que tenim la conservació de o. Com pot observar-se, la regió de la frontera que forma la zona aragonesa, mai presenta les vocals tòniques *e* i *o*, sinó sempre *e* i *o* o bé la diftongació. Aquesta zona, que conserva tancades les vocals tòniques, la formen els pobles de les riberes de l'Éssera i de l'Isàbana, i en la majoria dels casos hi entren també Torres Obispo, Juseu, Aguilaniu, Calasanz, Fonz, Azanuy, Binèfar, Ballovar, Candanos. Aquesta mateixa frontera és la que senyala quasi constantment el resultat de RUBEU > *ròyo* contra *ròi*. La Vall d'Aràn, que fa *u* de o tancada + palat. (*u* < FENUCULU), i algunes vegades *ü* (*püé* < PUTEU i PULLU), ha conservat la *o* en RUBEU, segurament per influència catalana.

§ 43. Un fenomen característic del català dintre les altres llengües romàniques, és el tractament de o en CRUCE, VOCE, DUCTU, que's resolen en *krèu*, *bèu*, *dèu* (català oriental). A la frontera topem els tipus *krèu*, *bèu* al costat de *krús*, *bòs*.

La Vall d'Aràn, per influència catalana, té *bèu*, *krèu*.¹ En una època no molt anterior a la conquesta de Mallorca, Catalunya

1. Niepage: *Laut und Formenlehre der mallorkinischen Urkundensprache*, RDR., I, 313, nota que l'etapa *bèu*, *krèu* o *bours* < VIDERE va ésser comú al català.

havia de tenir un sò comú convenient a l'etapa històrica del nostre fonema. Aquest sò ens l'asseguren les grafies dels antics textos *croð* (*Hom. Organyà*, 2, 13); *Venc una vols lessus del castell...* (*Crònica del rey En Jaume I*, cap. 2, 18).¹ Aquí tenim un representant de VOCE. Exemples iguals trobem en R. Llull, en els textos publicats per J. Miret i Sans² i en els documents publicats per l'Alart.³ En els antics documents catalans de caràcter no literari es confonen sovint les grafies *e*, *o*, corresponents a la E tancada : *tebou*, *tebeu* < TEPIDU, *vou*, *veu* (*Llibre de Medicina apellat Maser*, ms. espanyol 210 de la Biblioteca Nacional de París).

A més tenim en català DUCTU > *dēu* i *dēu*, que trobem també en la forma *bēu*. Si bé pot pensar-se en una analogia amb *veu* < VOCE, sorgeix la pregunta : és possible que VOCE hagi influenciat *dēu*, fent-li canviar la consonant inicial? Lo més probable és que tenim aquí una regressió lingüística. En una certa època la -B-, -D-, -G- desapareixen en català, com sembla que desaparegueren en el provençal més antic, com més clarament ho podem veure en el francès. D'un *la dēu* tenim un *la cū* i d'un *la vcu* (< VOCE) *la cu*; torna a introduir-se després la *b* (< v) en *la beu* (< ILLA VOCE), i llavors de *la cu* (< DUCTU), que ha passat a femení com FONTE, es forma *la beu*.

22. — U llarga

		LUNA	MATURAS	JUNIU	DIE LUNE	*PRUNAS	*UNGLA
Vall d'Arán	Canejàn	<i>lūa</i>	<i>madiures</i>	<i>ñūu</i>	<i>deliūs</i>	<i>prūcs</i>	<i>iūngla</i>
	Moncurbau	»	»	»	<i>dēliūs</i>	»	»
	Salardú	»	»	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>lūna</i>	<i>madūres</i>	<i>cūu</i>	<i>dēlūns</i>	<i>prūncs</i>	<i>iūngla</i>
	Castanesa	»	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	<i>dilūms</i>	<i>prūns</i>	<i>ūla</i>
	Pont de Suert	»	»	»	»	<i>prūncs</i>	<i>iūngla</i>
	Sopeira	»	»	»	»	»	»
	Areny	»	»	<i>ñūu</i>	»	<i>prūnas</i>	<i>iūnla</i>

1. P. Nonell : *Anàlisi Morfològic*, 24.
2. *Sempre han tingut bec les oques.*
3. Saroïhandy (*Gr. rom. Phil.*, I, 851) : diu que *creu veu* procedeixen d'un antic **crou* **vou*.

		LUNA	MATURAS	JUNIU	DIE LUNE	*PRUNAS	*UNGLA
Ribera Éssera	Benasc	lúna	madúres	éúyo	lúms	perúns	úya
	Castelló	»	madúras	»	»	perúnas	»
	Campo	»	»	»	lúnes	(sirgweías)	»
	Graus	lúna	»	»	lúnçs	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	lúna	»	éúy	lúms	prúnas	»
	Lascuarre	»	»	»	lúnes	»	»
	Roda	»	»	éúyo	»	»	»
	Beranuy	»	»	éúy	dilúms	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	madúres	»	»	prúnçs	
	Benavarre	»	madúras	»	»	prúnas	úya
	Juseu	»	»	éúyo	lúnes	»	»
	Aguilaniu	»	»	»	»		»
	Torres Obispo	»	»	xúnio	»		»
Llitera	Binèfar	lúna	»	xúniyo	lúnçs	(sirweías)	»
	Tamarit	lúno	madúres	éúy	dilúms	prúnçs	{ ungie úye
	Sant Esteve	lúne	»	»	lúnçs	»	úne
	Fonz	lúna	madúras	éúyo	»	prúnas	úya
	Peralta	lúno	madúrçs	éúy	dilúms	prúnçs	úno
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	lúne	madúres	júy	»	prúnçs	úngle
	Masalcoreig	»	»	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»	»	»
	Candasnos	lúna	madúras	xúniyo	lúnçs		úya
	Vilella	lúna	»	júy	dilúms	prúnçs	úngla
	Ballovar	lúna	»	xúnio	lúnçs		úya

Observació. UNGLA suposa una u llarga per al castellà i el català : *uña, ungla*. El tractament català no és el popular, sinó que és savi, com ho prova la forma que surt a la frontera *úla*. PUGNU cat. *púy*, cast. *puño*, demana també una *ü* o suposa una influència de la *y*.

§ 44. Com pot veure's pels exemples de la taula, el gascó i el català-aragonès tracten diferentment la u : el gascó en fa *ü*, el català-aragonès *u*. A més dels exemples aduits, pot comprovar-se

l'extensió de la *ü* en *krü* < CRUDU, *üü* < UNU, *crüta* (Canejàn) *FRUCTA, *dür* < DURU, *desüs* < DESU(R)SU, *nüt* < NUDU, contra els catalans *kru*, *un*, *fruita*, *desús*, *nu*. La serra pirenenca serveix de límit a aquest fenomen, que s'estén per tota la Gal·lia i travessa els Alps fins al nord d'Itàlia i Piemont (v. Meyer-Lübke, *Gram. rom. Spr.*, I, 72).

§ 45. L'explicació de l'origen de la *ü* està representada per l'hipòtesi Ascoli-Suchier, que suposa el canvi de *u* en *ü* ja en el segle IV, amb tot i trobar la dificultat de la *u* en els dialectes anglo-normands¹ i en el català, que tingué de reintroduir la *u* (*Gr. rom. Phil.*, I, 729). Meyer-Lübke (*Einf.*, 207-212) parla extensament del canvi de *u* > *ü* sense fixar època. Per al prov. *piuze* (vell franc. *puce*) suposa que *ü* existia en provençal quan encara el francès tenia *u*. Aquest exemple no és pas convincent perquè *pi* en *piuze* pot ésser un resultat d'un PL- per una metàtesi de PULICE > *PULCE > *PLUCE, com en PEDUCULU > *plóló* (Benasc, Rib. de l'Éssera) *piòxo* (Campo), sard. *piogu*, engad. *pluogl*²; o potser hi hem de veure una falsa regressió de *pi* < PL-, més que una metàtesi de la L, i llavors no tenim necessitat de partir de *ü*. La falta del canvi de *u* > *ü*, i el canvi de *u* > *o* davant nasal (*Einf.*, 209), en el Wal·lis i en el val·ló, fan creure en una introducció tardana de *ü* < *u*. Ultimament han tornat a parlar de la qüestió el mateix Meyer-Lübke (*Mélanges Willmotte*, 377 ss.) i J. Jud (*Arch. neu. Spr.*, CXXIV, 208) i Philippon (*Rom.*, XL, 1 ss.)

En la Gascunya encara viu avui el diftong *we* : *hwēk* < FOCU al costat de *jók* < JOCU (cf. *ALF.*, 568 *jeu.*, 719 *jeu*); la Provença presenta *üok*, *yok*, *üe*; el gascò en tots els casos de diftongació de ò + palat., presenta *we*, mai *üe*, *yo*. Sembla que d'aquest fet se podria deduir que, al passar ò + palat. > *uo* a la regió de Provença, *u* havia esdevingut *ü*, mentre a la Gascunya no havia experimentat encara una tal evolució.

Per una grafia equivocada : *mes se oblique a tota rugor* (rigor)

1. La frontera entre *u* i *ü* en els textos antics anglo-normands va assenyalar-la Suchier (*Litt. bl. f. germ. und rom. Phil.*, 1888, 176).

2. Salvioni (*Zfroph.*, XXIII, 521), vol explicar-lo per influència de PELLIS.

de iusticia (doc. de 1594, procedent de Gessa, Vall d'Aràn), podem creure que la *ü* es trobava en aquest lloc, tan pròxim al domini català. El canvi de *u* en *ü* s'ha operat en diferents èpoques segons les regions i segons la vitalitat dels dialectes.

B. Vocals finals¹

23. — A a l'interior de frase (-A ...)

		TOTA	*PLATTEA	CAPRA	CRISTA	CAMISIA
Vall d'Aràn	Canejàn	<i>túta</i>	<i>plása</i>	<i>krába</i>	<i>krésta</i>	<i>kamíza</i>
	Moncurbau	»	»	»	<i>krésta</i>	»
	Salardú	»	<i>pláse</i>	<i>krábe</i>	<i>kréstē</i>	<i>kamíze</i>
	Viella	»	<i>plása</i>	<i>krába</i>	<i>krésta</i>	<i>kamíza</i>
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>tóta</i>	<i>plása</i>	»	»	<i>kamíza</i>
	Castanesa	»	»	<i>krábe</i>	»	<i>kamíze</i>
	Les Pauls	»	»	<i>krába</i>	»	<i>kamísa</i>
	Pont de Suert	»	»	»	»	<i>kamíza</i>
	Sopeira	»	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc	<i>tóta</i>	<i>plása</i>	»	»	<i>kamísa</i>
	Castelló	»	»	»	»	»
	Campo	<i>tóta</i>	<i>plása</i>	»	»	»
	Graus	»	»	»	»	»
Ribera Isàbana	Laguarres		<i>plása</i>	»	»	»
	Lascuarre		»	»	»	»
	Roda		»	»	»	»
	Beranuy	<i>tóta</i>	<i>plása</i>	»	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	»	»	»
	Benavarre	»	»	»	»	»
	Juseu	<i>tóta</i>		»	»	»
	Aguilaniu	»		»	»	»
	Torres Obispo	»		»	»	»

1. Les vocals tòniques secundaries i el tractament dels proparoxítons no ofereixen criteris distintius.

		TOTA	*PLATTEA	CAPRA	CRISTA	CAMISIA
Llitera	Binèfar	<i>tòda</i>	<i>plása</i>	<i>krába</i>	<i>krèsta</i>	<i>kamisa</i>
	Tamarit	<i>tòto</i>	<i>pláso</i>	<i>krábø</i>	<i>krèstø</i>	<i>kamiso</i>
	Sant Esteve	<i>tòte</i>	<i>plása</i>	<i>krábe</i>	<i>krèste</i>	<i>kamise</i>
	Fonz	<i>tòda</i>	»	<i>krába</i>	<i>krèsta</i>	<i>kamisa</i>
	Peralta	<i>tòto</i>	<i>pláso</i>	<i>krábø</i>	<i>krèstø</i>	<i>kamiso</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>tòta</i>	<i>plása</i>	<i>kábra</i>	<i>krèsta</i>	<i>kamiza</i>
	Masalcoreig	»	»	<i>kábra</i>	»	»
	Fraga	»	<i>plása</i>	»	»	»
	Candanos	<i>tòda</i>	<i>plása</i>	»	»	<i>kamisa</i>
	Vilella	<i>tòta</i>	<i>plása</i>	»	»	<i>kamiza</i>
	Ballovar	<i>tòda</i>	<i>plása</i>	»	»	<i>kamisa</i>

24. — A a la fi de frase (-A)

		FERIA	FENESTRA	HERBA
Vall d'Arán	Canejàn	<i>fira</i>	<i>ayèstra</i>	<i>èrba</i>
	Moncurbau	»	»	»
	Salardú	<i>fíre</i>	<i>yèstre</i>	<i>èrbe</i>
	Viella	<i>fira</i>	<i>ayèstra</i>	<i>èrba</i>
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>fira</i>	<i>finèstra</i>	<i>èrba</i>
	Castanesa	<i>fíre</i>	<i>finèstre</i>	<i>èrbe</i>
	Les Pauls	<i>fira</i>	<i>(bentána)</i>	<i>èrba</i>
	Pont de Suert	»	<i>finèstra</i>	»
	Sopeira	»	»	»
	Areny	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc	<i>fèria</i>	<i>(bentána)</i>	<i>yèrba</i>
	Castelló	<i>fèria</i>	»	»
	Campo	»	»	»
	Graus	»	»	»
Ribera Isabana	Laguarres	<i>fira</i>	»	<i>èrba</i>
	Lascuarre	»	»	»
	Roda	»	»	»
	Beranuy	»	»	»

		FERIA	FENESTRA	HERBA
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>fíre</i>	<i>finestre</i>	<i>érbe</i>
	Benavarre	<i>fíra</i>	<i>finestra</i>	<i>érba</i>
	Juseu	»	(<i>bentána</i>)	<i>érba</i>
	Aguilaniu	»	»	<i>yérba</i>
	Torres Obispo	»	»	<i>érba</i>
Llitera	Binèfar	<i>fèrya</i>	»	<i>yérba</i>
	Tamarit	<i>fíro</i>	(<i>bentáno</i>)	<i>érbo</i>
	Sant Esteve	<i>fíre</i>	(<i>bentáne</i>)	<i>érbe</i>
	Fonz	<i>fèrya</i>	(<i>bentana</i>)	<i>yérba</i>
	Peralta	<i>fíro</i>	(<i>bentáno</i>)	<i>érbo</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>fíre</i>	<i>finestre</i>	<i>érbe</i>
	Masalcoreig	»	»	»
	Fraga	»	»	»
	Candasnos	<i>fèrya</i>	(<i>bentána</i>)	<i>yérba</i>
	Vilella	<i>fíra</i>	<i>finestra</i>	<i>érba</i>
	Ballovar	<i>fèrya</i>	<i>bentána</i>	<i>yérba</i>

§ 46. Com pot veure's per les dues taules precedents, el resultat de -A és el mateix a l'interior que a la fi de frase, feta excepció del poble de Tolva que presenta -*ç* a la fi, probablement per analogia amb el plural -*es*. En termes generals pot dir-se que la -A és conserva a la regió aragonesa presentant una certa tendència envers -*ç* a la regió catalana.

Salardú ens dóna -*ç* en alguns casos, fenomen que probablement podria explicar-se per influència catalana de la part d'Esterrí. Castanesa tot sol presenta -*ç*, voltat de pobles amb -*a*, sens que un puga aclarir perquè compareix una tal evolució. Tampoc pot explicar-se per què Sant Esteve presenta la mateixa *ç*, estant com està voltat de Tamarit i Peralta amb -*o*, i de Binèfar i Fonz amb -*a*. Lleida, Masalcoreig i Fraga presenten constantment -*ç*. Aquí potser s'hi ha de veure una influència remota del parlar d'Urgell.

La -A de la tercera persona del singular en el verb tendeix a -*ç* en tota la regió de la frontera : *kánte*, *pòrte*, etc. Si aquí se tracta d'una influència especial de la -T o d'una analogia amb la segona persona en -*es*, no ho sabem.

25. — A + s a l'interior de frase (-AS...)

		ROSAS	*FICAS	*PERAS	*POMAS	*FOLIAS
Vall d'Aràn	Canejàn	<i>ròzes</i>	<i>íges</i>	<i>pèrēs</i>	<i>púmes</i>	<i>wèles</i>
	Moncurbau	»	»	»	»	<i>gwèles</i>
	Salardú	»	»	»	»	<i>fwèles</i>
	Viella	»	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	»	<i>fíges</i>	»	<i>pòmes</i>	<i>fúles</i>
	Castanesa	»	»	»	»	»
	Les Pauls	<i>ròsas</i>	<i>fígas</i>	<i>pèras</i>	<i>pòmas</i>	<i>fúlas</i>
	Pont de Suert	<i>ròzes</i>	<i>fíges</i>	<i>pèrēs</i>	<i>pòmes</i>	<i>fúles</i>
	Sopeira	»	»	»	»	»
	Areny	<i>ròzas</i>	<i>fígas</i>	<i>pèras</i>	<i>pòmas</i>	<i>fúlas</i>
Ribera Èssera	Benasc	<i>ròses</i>	<i>fíges</i>	<i>pèrēs</i>	<i>pòmes</i>	<i>fwèles</i>
	Castelló	<i>ròsas</i>	<i>fígas</i>	<i>pèras</i>	<i>pòmas</i>	<i>fwèlas</i>
	Campo	»	<i>ígos</i>	»	(<i>manşánas</i>)	<i>òxas</i>
	Graus	»	»	»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>ròsas</i>	<i>fígas</i>	»	»	<i>fúlas</i>
	Lascuarre	»	»	»	»	»
	Roda	»	»	»	»	»
	Beranuy	»	»	»	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>ròses</i>	<i>fíges</i>	<i>pèrēs</i>	<i>pòmes</i>	<i>fúles</i>
	Benavarre	<i>ròsas</i>	<i>fígas</i>	<i>pèras</i>	(<i>mansánas</i>)	<i>fúlas</i>
	Juseu	»	»	»	(<i>manşánas</i>)	<i>òxas</i>
	Aguilaniu	»	»	»	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»
Llittera	Binèfar	»	<i>ígos</i>	»	»	»
	Tamarit	<i>ròses</i>	<i>fíges</i>	<i>pèrēs</i>	(<i>mansános</i>)	<i>fúles</i>
	Sant Esteve	»	»	<i>pèras</i>	(<i>manşánas</i>)	<i>fúlas</i>
	Fonz	<i>ròsas</i>	<i>fígas</i>	<i>pèras</i>	»	<i>òxas</i>
	Peralta	<i>ròsos</i>	»	<i>pèros</i>	(<i>manşános</i>)	<i>fúlos</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>ròzes</i>	<i>fíges</i>	<i>pèrēs</i>	<i>pòmes</i>	<i>fúles</i>
	Masalcoreig	»	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»	»
	Candanos	<i>ròsas</i>	<i>ígos</i>	<i>pèras</i>	(<i>manşánas</i>)	<i>òxas</i>
	Vilella	<i>ròzes</i>	<i>fíges</i>	<i>pèrēs</i>	<i>pòmes</i>	<i>fúles</i>
	Ballovar	<i>ròsas</i>	<i>ígos</i>	<i>pèras</i>	(<i>manşánas</i>)	<i>òxas</i>

26. — A + s al fi de frase (-AS.)

		*CERESIAS	CAMPANAS	PRUNAS	SICCAS
Vall d'Arán	Canejàn	<i>serídes</i>	<i>kampánes</i>	<i>prües</i>	<i>sêkes</i>
	Moncurbau	<i>seríres</i>	»	»	»
	Salardú	<i>serídes</i>	»	»	»
	Viella	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>sirêres</i>	»	<i>prünes</i>	<i>sêkes</i>
	Castanesa	»	»	»	»
	Les Pauls	<i>sirêras</i>	<i>kampánas</i>	<i>prüns</i>	<i>sêkas</i>
	Pont de Suert	<i>sirêres</i>	<i>kampánes</i>	<i>prünes</i>	<i>sêkes</i>
	Sopeira	»	»	»	»
	Areny	<i>sirêras</i>	<i>kampánas</i>	<i>prünas</i>	<i>sêkas</i>
Ribera Éssera	Benasc	<i>sisêres</i>	<i>kampánes</i>	<i>prünes</i>	<i>sêkes</i>
	Castelló	<i>sirêras</i>	<i>kampánas</i>	<i>prünas</i>	<i>sêkas</i>
	Campo	<i>şirêşas</i>	»	(<i>şirguêlas</i>)	»
	Graus	»	»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>şirêras</i>	»	<i>prünas</i>	<i>sêkas</i>
	Lascuarre	»	»	»	»
	Roda	»	»	»	»
	Beranuy	<i>sirêras</i>	»	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>sirêres</i>	<i>kampánes</i>	<i>prünes</i>	<i>sêkes</i>
	Benavarre	<i>sirêras</i>	<i>kampánas</i>	<i>prünas</i>	<i>sêkas</i>
	Juseu	<i>şirêşas</i>	»	»	»
	Aguilaniu	»	»	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	<i>şerêşas</i>	»	(<i>şirwêlas</i>)	<i>sêkos</i>
	Tamarit	<i>sirêris</i>	<i>kampánes</i>	<i>prünes</i>	<i>sêkes</i>
	Sant Esteve	<i>şirêşes</i>	»	»	»
	Fonz	<i>şirêşas</i>	<i>kampánas</i>	<i>prünas</i>	<i>sêkas</i>
	Peralta	<i>şirêşos</i>	»	<i>prünos</i>	<i>sêkos</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>sirêres</i>	<i>kampánes</i>	<i>prünes</i>	<i>sêkes</i>
	Masalcoreig	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»
	Candasnos	<i>şerêşas</i>	<i>kampánas</i>		<i>sêkos</i>
	Vilella	<i>sirêres</i>	»	<i>prünes</i>	<i>sêkes</i>
	Ballovar	<i>şerêşas</i>	»		<i>sêkos</i>

§ 47. Comparant el resultat que ens dóna -As dintre de frase o en pausa, trobem una completa coincidència. L'Aràn presenta -*es* contra els altres pobles gascons que tenen -*as*, -*es*, -*os*. Els pobles de l'Aràn que no coneixen la -*e* en el singular, la presenten en el plural constantment; els pobles de la Conca del Ribagorçana, fòra Areny, tenen -*as*. Les Pauls presenta constantment -*as*. Si comparem l'extensió del tipus -*es*, el final -*as* fa l'efecte d'ésser un resultat modern. Les Pauls va a comprar a Castelló de Los més que a Vilaller, i Castelló té -*as* : fins aquí no tenim res de cert. Benasc, que té en la seva vall Castelló, presenta constantment -*es*; i aquesta presenta un caràcter eminentment arcàic : d'aquí podem deduir que Castelló i Castanesa van tenir temps enrera -*es*. El mateix podem dir d'Areny en comparació amb Tolva, que té constantment -*es*. Els pobles de l'Éssera amb els del pla de Benavarre tenen -*as*. El Llitera ens presenta un cas especial : -*os* a Tamarit i Peralta, -*es* a Sant Esteve i -*as* a Fonz, varietat ben notable en una regió plana i de població acostada. Aquest fet s'explica si es té en compte el moment geogràfico-econòmic. Fonz no ha tingut mai res a veure amb Tamarit; Sant Esteve, que avui dirigeix les seves relacions cap a Binèfar, va tenir son centre a Tamarit, com l'hi té Peralta. D'ell va rebre la -*e* que encara avui conserva i que Tamarit havia rebut probablement de Lleida. Però ¿com s'explica la -*o* en els dos pobles citats? Jo crec que per influència castellana s'ha extès la -*a* en -*as*, tant interior com final, en tota la regió compresa entre el Cinca i el Ribagorçana, i aquesta -*as* ha esdevingut -*o* a Tamarit i a Peralta.

Lleida presenta -*es* constantment dintre i a la fi de frase (pausa). Aquesta -*e* la podem constatar en les riberes del Segre fins a Balaguer, Tàrraga, Borges Blanques.¹ La reconquesta del Pla d'Urgell i Lleida va ésser obra especial dels comtes d'Urgell; els pobles de les riberes del Segre van estar en continua relació amb Lleida; una Catalunya occidental existia ensems que una Catalunya oriental. L'extensió actual de la *e* (< A + s) creiem que s'ha d'explicar per factors històrico-econòmics. Es interessant que Fraga, Torrent, Mequinença presenten encara la -*e*, mentre que Vilella presenta -*a*.

1. Arqués i Arrufat : *Boll. Dicc.*, IV, 22.

§ 48. Les grafies no ens permeten pas reconstruir la ruta seguida per -AS en la seva evolució. Es una qüestió complicadíssima. Mentre els documents procedents de l'alta Vall del Segre, publicats per en J. Miret i Sans,¹ presenten constantment -es, els que vénen de la part alta d'Aragó presenten constantment -as : *Fortilgas* (doc. a. 1083^a, 45), *Fontanicas* (doc. a. 1087^a, 30), *ueraguas* (doc. a. 1057, 67), *illas casas de cortillas* (a. 1035), en canvi *carnes-toltes* = *carnestollendas* (a. 1037, 19). Hem de suposar que encara no es coneixien els plurals en -es, per quant, si comparem els documents escrits al Rosselló en aquesta època, ja surt -es : *et de ipsas tuas justitias et de tes senorias* (a. 976, Alart, *Rev. l. r.*, III, 271), *aquas et eguals boschs et maneras presentia et futura* (ib.), *vel aloes vel baylies* (a. 1010, ib.). Tenim tres documents del segle XIII, procedents del monestir d'Alaó (avui Sopeira), on trobem -es i -as barrejat. El document C³ de 1249 conté les següents frases: *E viij sols que uia pres de la deuma que i sien pagades et dimito de sancta marie de pallerol. vj argensadas de oli per tres quadregesimas que i sian cremades..... al vilar de torrents ab totes les melores que io i e feitas et ab las compres, scilicet de oliuet.....* Com se veu, a la ribera del Ribagorçana, a mitjàn segle XIII, tenien una barreja en les grafies. Aquesta barreja ens surt en l'*Ars Grammaticæ* procedent, segons hem dit, de Monçó : *dones* (4 v.), *armas* (ib.), *en las bassas* (ib., 8 r., 2), *rugas* (9 v., 1), *dellas granatas* (ib., 10 r., 2), *son de dones* (ib., 3 v.), *son de fombres* (ib., 5 v., 1). El *Llibre de la Confraria de Sant Nicholau* ens presenta també plurals en -es : *com siran podades les dites viñes* (fol. 12 v.), *tallen les dites dos corres* (ib.), *et puha venra las penyoras* (ib., 15 r.), *messions algunas Rahonables* (ib., 17 r.). Les *Ordinacions de Saragosa* (Col. docs., III) presenten també algún cas de plurals en -es : *todes les sobredites coses encara* (a. 1291, 139, 13); *las cosas comunales* (ib., 138, 2), *todas las sobraditas cosas* (ib., 139, 17). — Els documents de la Vall d'Aràn de fi del segle XVI també presenten -es : *per degunes interposades persones* (a. 1594, procedent de Gessa), *ab totes ses entrades y issides* (ib.), *de totes sarges tant eclesiastiques com seculars* (ib.), *diguen dites vespres* (a. 1615, procedent de Gessa),

1. RHi., 1908. — Congrès, 521.

2. V. Oliva : Congrès, 434.

francha ne quita de toles sarges (ib.), de sas propies toquats (ib.). Aquests exemples ens mostren que la terminació *-es* d'avui pot ostentar ja una tradició secular.

§ 49. Dels documents aduits aquí amb referencia a *-as* podem deduir-ne molt poca cosa a causa de l'inconstància en l'empleu de *-es*. Tot lo més podem deduir-ne que el sò *-es* hauria existit i que en una època donada hauria evolucionat a *-as* en virtut d'una reconstrucció: la prova la tenim en els exemples de les *Ordinacions de Saragossa*, del *Ars Grammaticæ*, i del *Llibre de la Confraria de Sant Nicholau*, de Graus.

§ 50. B. Schädel, en son article *Zur Entwicklung des finalen A im Ampurdà*, senta una teoria distingint les *-A* finals del català segons que es trobin dintre o a la fi del grupo d'expiració, segons que es trobin en paraula tònica o àtona. Si tenim en compte que el resultat de la *-A* és el mateix dintre que a la fi de frase (i entenguem lo mateix per a *-as*), tal distinció no passa d'ésser teòrica i l'orella no arriba a distingir semblants matisos. El mateix principi aplica en son primer capítol de la Fonètica del treball *Die katalanischen Pirenäendialekte (RDR., I, 38 ss.)*, on estudia les *-A* d'una serie de Valls dels Pireneus catalans. Aquesta divisió teòrica per les variants *-a*, d'avui, Schädel l'aplica per fer-ne l'història; i així, prenent les *Ordinacions e bans del comtat de Empuries* (ed. A. Balaguer i Merino), escrites a Castelló d'Empuries, creu descobrir en les grafies *-a*, *-as*, *-es*, les mateixes condicions que en el parlar de Figueres presenten avui les *-a* finals, dintre de frase i en pausa. No comprenem com B. Schädel, que tant ha criticat els textos catalans publicats fins al present, s'atreveix a apoiar una qüestió tan delicada com la pronúncia de les *-a* finals dintre de frase i en pausa en el segle XIV basant-se en un text que no sabem si el seu escriba era de Castelló, que no sabem com les grafies han sigut resoltes, que no procedeix de la localitat mateixa que serveix per a comparació amb el parlar d'avui, encara que, tant a Castelló com a Figueres, l'*a* i *e* àtones se confonen sempre en *ɛ*, i amb una paraula que el mateix document no ens diu allà on l'escriba respirava o, cansat, feia una pausa. L'estadística de les grafies no ens diu absolutament res; acabem de demostrar

que en una regió on avui tenim *-a*, *-as*, les grafies de documents ens presenten *-es*. Per això és absolutament inacceptable que la *-a* originàriament estesa per tot el domini català s'hagi conservat avui en pausa sols a l'oest (*RDR.*, I, 393); que en general fins al segle XII en tot el domini tinguéssim *a* relaxada i que si fa no fa des del segle XIII tinguem *ε* a l'est per a les paraules àtones. I lo mateix s'ha de dir de les filiacions fetes per a la *A* tònica (*ib.*, 401) i les filiacions per a *-AS* (*ib.*, 410).

¿Com és possible establir cronològicament les etapes de les *-a* finals catalanes basant-se solament en l'ordre fisiològic de les vocals sense conèixer les seves tendències d'evolució, sense posseir materials de documents localitzats? En la Plana de Vich la nova generació presenta *-ε*, *-εs* en tots els casos que poden canviar-se per les *-a* : en canvi el joves de dotze i catorze anys pronuncien constantment *es* (*lez dōnes kezádes*). Com ha observat en P. Barnils per a l'alacantí i nosaltres hem pogut constatar a Mallorca i en pobles pirenenics, la vocal tònica i la palatal precedent exerceixen una gran influència en el desplegament de la *-a*. La tramudança de *sò* s'opera de la tònica cap a l'àtona.

I. *Proparoxítons*

§ 51. En la divisió dels diferents proparoxítons s'atén a la vocal final, per més que el problema en aquestes paraules estigui en el tractament de la vocal mitja àtona. Respecte de la vocal final en *-A*, *-AS*, presenten el mateix resultat que els grups paroxítons en *-A* *-AS* a fi de frase. Respecte als mots en *-O*, ja sigui la síncopa llatina ja secundària ens donen *-o* en la regió aragonesa i cap vocal final o *e* a la regió catalana. Els que presenten la *-o*, o cap vocal final, són casos que havien esdevingut paroxítons en llatí (comp. *VECLUS*, *FRIGDUS*, *FENUCLU*).

En els proparoxítons *-E*, *-ES* no tenim cap diversitat en el plural; per tot tenim *-es* mentre el singular deixa caure les dues vocals posttòniques : *sáñ* < *SANGUINE*, *eicám* < *EXAMINE*, o perd la final en *ómē* < *HOMINE*. Aquestes condicions, que regeixen a la part catalana, estan en oposició amb la conservació de *-E* en la part aragonesa : *sángre*, *ómbre*, *icámbrē*.

Comp. les taules següents:

27. — -AS

		SPATULAS	COACULAS	LACRIMAS
Vall d'Aràn	Canejàn	<i>espálles</i>	<i>kálles</i>	<i>lèrmes</i>
	Moncurbau	»	»	»
	Salardú	»	»	»
	Viella	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>espálles</i>	<i>gwáðles</i>	<i>lárimes</i>
	Castanesa	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»
	Pont de Suert	<i>aspálles</i>	»	»
	Sopeira	»	»	»
	Areny	<i>espállas</i>	<i>gwállas</i>	<i>lárimas</i>
Ribera Eßera	Benasc	<i>espálles</i>	<i>gwáles</i>	<i>lárimes</i>
	Castelló	<i>espálgas</i>	<i>gwélas</i>	<i>lágrimas</i>
	Campo	<i>(laskéna)</i>	<i>(kodorníses)</i>	»
	Graus	»	»	<i>lárimas</i>
Ribera Isábana	Laguarres	»	<i>gwálas</i>	»
	Lascuarre	<i>espállas</i>	»	»
	Roda	»	»	»
	Beranuy	»	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>espálles</i>	<i>gwállles</i>	<i>lárimes</i>
	Benavarre	<i>espálas</i>	<i>gwálas</i>	<i>lárimas</i>
	Juseu		»	»
	Aguilaniu		»	»
	Torres Obispo	<i>(askéna)</i>	?	»
Llitera	Binèfar	<i>(ómbro)</i>	<i>(kodorníses)</i>	<i>lágrimas</i>
	Tamarit	<i>espáles</i>	<i>gwálos</i>	<i>lárimes</i>
	Sant Esteve	»	<i>gwáles</i>	»
	Fonz	<i>(ómbros)</i>	<i>(perdigánas)</i>	<i>lárimas</i>
	Peralta	<i>espálos</i>	<i>gwálos</i>	<i>lárimes</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>aspáles</i>	<i>gwállles</i>	<i>lármes</i>
	Masalcoreig	»	»	»
	Fraga	»	»	»
	Candanos		<i>(kodorníses)</i>	<i>lágrimas</i>
	Vilella	<i>espáles</i>	<i>gwálas</i>	<i>lárimes</i>
	Ballovar		<i>(kodorníses)</i>	<i>lágrimas</i>

28. — -E

		SANGUINE	HOMINE	JUVENE	PAUPERE	EXAMINE
Vall d'Aran	Canejàn	<i>sañ</i>	<i>òme</i>	<i>ñwèn</i>	<i>práuḃe</i>	<i>ecámē</i>
	Moncurbau	»	»	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	»	»	<i>éḃe</i>	<i>pòbre</i>	<i>ecám</i>
	Castanesa	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	»	»
	Pont de Suert	»	»	»	»	<i>çicám</i>
	Sopeira	»	»	»	»	»
	Areny	»	»	<i>jóḃe</i>	»	»
Ribera Èssera	Benasc	»	»	<i>éḃe</i>	»	<i>eiçámēn</i>
	Castelló	?	»	»	<i>pòbre</i>	<i>ecámē</i>
	Campo	?	<i>òmbre</i>	<i>éḃen</i>	»	
	Graus	<i>sáñgre</i>	»	»	»	<i>icámbrē</i>
Ribera Isábana	Laguarres	»	<i>òme</i>	<i>éḃe</i>	»	<i>eiçám</i>
	Lascuarre	<i>sáñ</i>	»	»	»	<i>icám</i>
	Roda	<i>sáñgre</i>	»	»	»	<i>eiçám</i>
	Beranuy	<i>sáñ</i>	»	»	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	<i>òme</i>	»	»	»
	Benavarre	»	»	»	»	»
	Juseu	<i>sáñgre</i>	<i>òme</i>	»	»	<i>eiçámbrē</i>
	Aguilaniu	»	»	»	»	
	Torres Obispo	»	?	»	»	<i>icámbrē</i>
Llittera	Binèfar	»	<i>òmbre</i>	<i>xòḃen</i>	»	<i>axámbrē</i>
	Tamarit	<i>sáñ</i>	<i>òmi</i>	<i>éḃe</i>	»	<i>eiçám</i>
	Sant Esteve	»	<i>òme</i>	»	»	»
	Fonz	<i>sáñgre</i>	»	»	»	<i>icámēn</i>
	Peralta	<i>sañ</i>	»	<i>éḃe</i>	»	<i>eiçám</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	»	<i>jóḃe</i>	<i>pòbre</i>	<i>ecám</i>
	Masalcoreig	»	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»	»
	Candanos	<i>sáñgre</i>	<i>òmbre</i>	<i>xòḃen</i>	<i>pòbre</i>	<i>exámbrē</i>
	Vilella	<i>sáñ</i>	<i>òme</i>	<i>jóḃe</i>	»	<i>ecám</i>
	Ballovar	<i>sáñgre</i>	<i>òmbre</i>	<i>xòḃen</i>	»	<i>exámbrē</i>

Observacions. a. Per a aquest mot tenim la continuació de dos tipus : SANGUINEM cast. *sangre* (it. *sanguine*, log. *sambene*) i SANGUIS cat. *sán* (prov., port. *sangue*, rum. *sînge*, eng. *soung*). Comp. Meyer-Lübke, *Gram. rom. Spr.*, II, 21.

b. La diftongació en *jaïn* és deguda a l'influència de la labial següent.

c. En l'aranès *praube* tenim metàtesi o transposició de la *r*; *au* se conserva. Es interessant el fenomen de la reducció dels nexes *br*, *pr*, *dr*, en aranès perden la *r* (*dekeme*, cat. *dècembre*; *pébe*, cat. *pèbre*; *trénde*, cat. *tèndre*; *lèbes*, cat. *lèbre*).

d. En *eixám* (Pont de Suert) tenim una *i* < cs. Aquest nexa probablement ha influït en la formació de la *i*, que és el tipus de la frontera i que sembla ésser un resultat de l'*ei*. Per tota la regió té el mateix significat «eixam d'abelles». El nexa -cs esdevé *x* en la regió aragonesa i *c* en la catalana.

29. — -o

		PLACITU	POPULU	FIDICU	JENIPERU	FRIGIDU
Vall d'Arán	Canejàn	<i>plèi</i>	<i>pòble</i>	<i>ijje</i>	<i>jímbru</i>	<i>erèt</i>
	Moncurbau	<i>plèt</i>	»	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»	<i>erèt</i>
	Viella	»	»	»	»	<i>eixèt</i>
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>plèk</i>	»	<i>fèje</i>	<i>cinèbru</i>	<i>frèt</i>
	Castanesa	»	»	<i>fèje</i>	»	»
	Les Pauls	<i>plèit</i>	»	»	<i>cinèbro</i>	»
	Pont de Suert	»	<i>pòple</i>	»	»	»
	Sopeira	»	»	»	<i>cinèbre</i>	»
	Areny	»	»	»	<i>jínèbre</i>	»
Ribera Eßera	Benasc	<i>plèito</i>	»	»	<i>cinèbro</i>	»
	Castelló	»	»	»	»	»
	Campo	<i>plèito</i>	»	<i>fígado</i>	»	<i>frío</i>
	Graus	»	»	»	»	»

		PLACITU	POPULU	FIDICU	JENIPERU	FRIGIDU
Ribera Jalana	Laguarres	<i>plēito</i>		<i>fēē</i>	<i>ēnēbro</i>	<i>frēt</i>
	Lascuarre	»		»	<i>ēinēbro</i>	»
	Roda	»		»	»	»
	Beranuy	<i>plēit</i>		»	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>plēit</i>		»	<i>ēinēbro</i>	»
	Benavarre	»		»	<i>ēinēbro</i>	»
	Juseu	<i>plēito</i>		<i>igado</i>	»	»
	Aguilaniu	»		<i>fígado</i>	»	»
	Torres Obispo	»		<i>igádo</i>	»	<i>frío</i>
Llitera	Binèfar	<i>plēito</i>		<i>fēē</i>	<i>xinēbro</i>	<i>frēt</i>
	Tamarit	<i>plēit</i>		»	<i>ēinēbro</i>	»
	Sant Esteve	<i>plēito</i>		<i>igado</i>	<i>ēinēbro</i>	»
	Fonz	<i>plēito</i>		<i>fígado</i>	»	<i>frío</i>
	Peralta	<i>plēit</i>		<i>fēē</i>	»	<i>frēt</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>plēt</i>	<i>pōble</i>	<i>fējje</i>	<i>jīnēbre</i>	»
	Masalcoreig	<i>plēit</i>	»	»	<i>jīnēbro</i>	»
	Fraga	<i>plēit</i>	<i>pōble</i>	»	<i>jīnēbre</i>	»
	Candanos	<i>plēito</i>	<i>(lugar)</i>	<i>igado</i>		<i>frío</i>
	Vilella		<i>pōble</i>	<i>fējje</i>	<i>jīnēbre</i>	<i>frēt</i>
	Ballovar	<i>plēito</i>	<i>(lugar)</i>	<i>igado</i>		<i>frío</i>

Observacions. a. En *plēit* (< PLACITU) tenim una paraula de dret vinguda del Nord de França, segons Gröber.

b. POPULUS (llatí antic POPLUS) en la significació de *vilatge*, *redol de cases*, sembla que no és antic; la falta d'aquest tipus, en la frontera substituït per *lugar*, el trobar-se constantment en els documents llatins dels segles X i XI de la regió catalana (*in loco de in prefato loco quem vocant Nargo*,¹ a. 1097) ens fa suposar que encara no teníem el POPULU en significació de *redol de cases*.

c. G. Paris (*Miscellanea Ascoli*, pàgs. 40-64) va estudiar magistralment els representants de FICATUM en les llengües romà-

1. J. Miret i Sans: *Documents en langue catalane* (RHi., 1908).

niques, i en el seu origen aquesta paraula de cuina és un creuament amb el grec *συνωτόν*. Per a les formes catalanes i provençals s'ha de partir d'un *FIDICUM, mentre que per a les aragoneses-castellanes s'ha de partir de FICATUM (> *igadó*). Binèlar presenta *igádø* amb avançament de l'accent (v. Schuchardt, *Zfzph.*, XXVIII, 437). Aquesta tendència de fer paroxítons tots els proparoxítons és una especialitat dialectal del *Somontano* que comprèn els pobles d'una i altra ribera del Cinca des de Barbastre a Monçó.

d. En *jímbriu* observem un refondiment de *ie* > *i* degut a la caiguda de N. Aquesta consonant, abans de desaparèixer, nasalitza la *i*, i aquesta, al trobar-se davant de la labial, fa néixer la *m*, procés fonètic que ens explica la caiguda de la -N- intervocàlica del gascó. — En tota la regió tenim com a vocal de sosteniment -u-ø; sols la -ø es troba a Viella, Areny, Lleida, Fraga, Vilella; potser el canvi de -o > ø després dels nexes de consonants que reclamen una vocal de sosteniment, és modern.

e. En *fret* s'ha de partir d'un FRIGIDUS que representa el tipus per a la regió catalana i per al provençal, mentre per al castellà-aragonès hem de partir d'un FRIGDUS (comp. Meyer-Lübke, *Einf.*, 124).

§ 52. Com ja observàvem per endavant i pot encara comprovar-se amb els exemples que precedeixen, el català tracta els proparoxítons diferentment de ço que fa l'aragonès. En els nexes que demanen la vocal de sosteniment, trobem *e* i algunes vegades fins allà on hauria d'haver-hi -o (*pòble* < POPULU) o ø (*mòble*). Una -e en català la trobem després de *bl*, *pl* (*noble*, *poble*), *pr*, *br* (*pèbre* < PIPERE, *tímbre* < TREMERE), *tr*, *dr* (*estre* < ESSERE, *endre* < VENDERE, *endre* < CINERE). Sense entrar més en la qüestió dels proparoxítons, pot posar-se aquí l'hipòtesi: els proparoxítons sols conserven la vocal final quan aquesta és -A, caient llavors la vocal mitja àtona. En els altres casos la vocal final desapareix sempre. La seva conservació aparent és deguda a nexes consonàntics que demanen una vocal de sosteniment i a mots que no presenten cap evolució popular.

II. PAROXÍTONS

30. — -E

		SALE	NEVE	PATRE	MATRE	NOCTE	VOCE
Vall d'Arán	Canejàn	<i>sáu</i>	<i>uèu</i>	<i>pàrɛ</i>	<i>marɛ</i>	<i>nét</i>	<i>bèu</i>
	Moncurbau	»	»	»	»	»	»
	Salardú	»	»	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>sál</i>	<i>nèu</i>	»	»	<i>nít</i>	»
	Castanesa	»	»	»	»	»	»
	Les Pauls	»	»	»	»	»	»
	Pont de Suert	»	»	»	»	»	»
	Sopeira	»	<i>nèu</i>	»	»	»	»
	Areny	»	»	»	»	»	»
Ribera Éssera	Benasc	<i>sál</i>	<i>nèu</i>	<i>pái</i>	<i>mái</i>	»	<i>bòs</i>
	Castelló	»	<i>nèu</i>	»	»	»	»
	Campo	»	<i>nièbe</i>	<i>pádrɛ</i>	<i>mádrɛ</i>	<i>nócɛ</i>	<i>bòs</i>
	Graus	»	<i>nièbe</i>	»	»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>sál</i>	<i>nèu</i>	<i>pàrɛ</i>	<i>máɛ</i>	<i>nít</i>	»
	Lascuarre	»	»	»	»	»	»
	Roda	»	»	»	»	»	»
	Beranuy	»	»	»	(<i>mamá</i>)	»	<i>bòs</i>
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	»	»	<i>máɛ</i>	»	<i>bèu</i>
	Benavarre	»	»	»	»	»	<i>bèu</i>
	Juseu	»	»	»	»	»	<i>bòs</i>
	Aguilaniu	»	»	<i>pádrɛ</i>	<i>mádrɛ</i>	<i>nócɛ</i>	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	<i>sál</i>	<i>nièbe</i>	»	»	»	»
	Tamarit	<i>sál</i>	<i>nèu</i>	<i>pàrɛ</i>	<i>máɛ</i>	<i>nít</i>	<i>bèu</i>
	Sant Esteve	»	»	»	»	»	<i>bòs</i>
	Fonz	<i>sál</i>	<i>nièbe</i>	»	<i>mádrɛ</i>	<i>nócɛ</i>	»
	Peralta	<i>sál</i>	<i>nèu</i>	»	<i>máɛ</i>	<i>nít</i>	»

		SALE	NEVE	PATRE	MATRE	NOCTE	VOCE
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	<i>sál</i>	<i>nèu</i>	<i>páre</i>	<i>máre</i>	<i>nít</i>	<i>bèu</i>
	Masalcoreig	»	<i>nèu</i>	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»	»	»
	Candanos	<i>sál</i>	<i>nièbe</i>	<i>pádre</i>	<i>mádre</i>	<i>nòce</i>	<i>bòs</i>
	Vilella	<i>sál</i>	<i>nèu</i>	<i>páre</i>	<i>máre</i>	<i>nít</i>	<i>bèu</i>
	Ballovar	<i>sál</i>	<i>nièbe</i>	<i>pádre</i>	<i>mádre</i>	<i>nòce</i>	<i>bòs</i>

§ 53. Els exemples de -E després de TR ens ofereixen un cas especial en català, on sovint presenten -u quan l'aragonès i castellà han de tenir -e. Notem, de passada, que el català ens dóna també *ç* per als mots en -O (comp. *pérç* < PETRUM). Si la vocal final va caure i després hi ha sigut equivocadament introduïda la -e per regressió, no podem decidir-ho.

En els mots en -e després de TR es produeix un fenomen morfològic molt interessant. En una part del domini català la -e després de TR, BR es confón amb la -a : *kázç*, *frárç* (català oriental). Aquesta confusió fonètica mena en principi una confusió morfològica, i així, quan diem *ládre*, *nègre*, etc., no sabem si es tracta d'un masculí o d'un femení, si un substantiu subsegüent no ve a determinar el gènere. (Comp. § 67.)

§ 54. La caiguda de la -e va tenir lloc relativament tard en domini català; una prova en tenim en el tractament de CRUCE, VOCE. La palatal havia d'haver esdevingut fricativa per aconseguir més tard l'evolució a *u*; devia ésser en una època més tardana que la de la caiguda de la -e en provençal, quan aquest ens presenta *kròts*, *bòts*. Si admetem l'hipòtesi de Meyer-Lübke que *Beja* ve de *Pace* i que en temps de l'invasió aràbiga encara no s'havia conseguit l'etapa *ts* < CE (*Einf.*, 142) perquè d'altra manera no podia explicar-se la substitució aràbiga *j* (comp. *Tajo*, *Tejo* < TOGUS), hem de suposar que la caiguda de la -e no va completar-se abans del segle VIII.

§ 55. En la ribera de l'Éssera trobarem *bòys*, per més que sembla que hi ha de conviure *gwéïs*; d'altra manera no s'explica el *gwéïs* d'Aguilaniu. Aquesta forma és interessant per la conservació de la -e; per explicar aquesta forma hem de partir de **boe*

**boes* > *gwee gwees*. Segons Pietsch (*Zfph.*, XXXIV, 641, i XXXV, 116) la *-e* ha vingut a *-i* després de la diftongació. Si *gweis* a Aguilaniu fos portat de Fonz i en tota la ribera de l'Èssera no existís més que *bóys*, podríem deduir la perduda de la *-e* en tota la regió pel caràcter hereditari del mot i els casos que avui la presenten serien formes modernes.

§ 56. La presència de la *-e* en paroxíton en castellà-aragonès, i la seva perduda constant (tret quan és vocal de sosteniment) en català, constitueix un criteri distintiu ben important en la regió catalano-aragonesa de la frontera. Examinant una sèrie d'exemples que hi tenim recollits, trobem cat. *nít*, arag. *nòte* (conservació de la *-e* després de *-CT*); cat. *mòrt*, arag. *mwérte* (*-RT*); cat. *kárn*, arag. *kárne* (*-RN*); cat. *pón*, arag. *pweñte* (*-NT*); davant de arag. *bós*, *bóz*, cat. *vèu*; arag. *krús*, cat. *kréu* (*-C*); arag. *niève*, cat. *néu* (*-v*); arag. cat. *sal*; arag. *flór*, cat. *fló* (*-R*); arag. *bién*, cat. *bé* (*-N*). Dels exemples precedents pot deduir-se que la presència de la *-e* és molt més constant després de nexes de consonants que després de consonant senzilla.

§ 57. El castellà antic no havia pas conservat la *-E* segons sembla, sinó que l'havia deixada caure : comp. *nave* amb *naf* i *nau*, *nieve* i *nief*, *lueñe* i *luen*, *valle* i *val*, *miesse* i *mies*, *torre* i *tor*, *noche* i *noch*, *diente* i *dient*, *arte* i *art*, *fuste* i *fust*, *grande* i *gran*, *romance* i *romanz*, *dulce* i *dulz*, *pece* i *pez*. (Hansen, *Spanische Grammatik*, 35. — Comp. Baist, *Kritischer Jahresbericht*, V. 396.) Hansen (*loc. cit.*) creu que la raó perquè el castellà modern prefereix les formes amb *-e* s'ha de cercar en una analogia amb el plural : *arte* per influència de *artes*; *calle* de *calles*; que la *-e* va caure en pausa i va conservar-se dintre de frase en determinades condicions. — La *-e* castellana d'avui s'ha de considerar com a resultat d'una regressió : de les formes plurals és molt probable que la *-e* hagi sigut introduïda al singular; però encara ens falta saber el per què la *-e* s'ha conservat en plural. Potser, originàriament, la *-e* castellana no va ésser més que un medi per distingir el singular del plural.

§ 58. Els documents antics procedents de la regió catalana presenten les mateixes condicions que avui respecte de la caiguda de la vocal *-e*. En la regió de la frontera observem els següents casos : *su padre* (*Ars Gram.*, 3^r), *grande verdate* (*ib.*, 4^r), *flor* (*ib.*, 5^r, 2), *cabeçal* (*ib.*, 7^r, 1), *orde* (*ib.*, 6^r, 1), *avientes otra iusta escusación* (*Ord. Barbastro*, 6), *sienes licencia* (*ib.*), *sienes mandamiento* (*ib.*, a), *e de nueyt* (*ib.*, 9), *siet sueldos* (*ib.*, 10), *dos sous los quals prenga* (*Llibre de la Confraria de Sant Nicholau*, 8 r.), *lo dit día o altri* (*ib.*), *a la post* (*ib.*), *mayor part* (*ib.*, 8 v.), *mitat* (11 v.). Per aquests exemples podem deduir que la *-e* és relativament moderna en la regió que avui forma frontera, i que es tracta d'una reconstrucció deguda a l'influència castellana.

31. — -o

		PLATU	NUDU	FURNU	FERRU	CASTELLU	VINU
Vall d'Arán	Canejàn	<i>prái</i>	<i>nüi</i>	<i>edjurn</i>	<i>er</i>	<i>kastéi</i>	<i>bín</i>
	Moncurbau	<i>prát</i>	<i>nüt</i>	<i>úr</i>	»	<i>kastét</i>	»
	Salardú	»	»	»	»	»	»
	Viella	»	»	»	»	»	»
Ribera Ribagorçana	Senet	»	<i>núk</i>	<i>jurn</i>	<i>féro</i>	<i>kastél</i>	<i>bí</i>
	Castanesa	»	»	<i>forn</i>	<i>féri</i>	»	»
	Les Pauls	»	»	<i>fört</i>	<i>fēri</i>	»	»
	Pont de Suert	»	»	<i>forn</i>	<i>fēro</i>	»	»
	Sopeira	»	»	»	»	»	»
	Areny	»	<i>nús</i>	»	<i>fēri</i>	»	»
Ribera Éssera	Benasc	<i>práu</i>	<i>núgo</i>	<i>fört</i>	»	<i>kastllo</i>	<i>bínø</i>
	Castelló	»	<i>núdo</i>	»	»	»	»
	Campo	»	»	»	<i>fjēro</i>	»	»
	Graus	»	»	<i>forno</i>	»	»	»
Ribera Isàbana	Laguarres	»	<i>núk</i>	<i>fört</i>	<i>fēri</i>	<i>kastél</i>	»
	Lascuarre	<i>prát</i>	»	»	»	»	»
	Roda	<i>práu</i>	»	»	»	»	»
	Beranuy	<i>prát</i>	»	»	»	»	<i>bí</i>

		PRATU	NUDU	FURNU	FERRU	CASTELLU	VINU
Encontrada de Benavarre	Tolva	<i>prát</i>	<i>núk</i>	<i>fört</i>	<i>fëri</i>	<i>kastël</i>	<i>bí</i>
	Benavarre	»	»	»	»	»	»
	Juseu	<i>práu</i>	<i>uúdo</i>	»	»	<i>kastílo</i>	<i>bino</i>
	Aguilaniu	»	»	<i>forno</i>	»	»	»
	Torres Obispo	»	»	»	»	»	»
Llitera	Binèfar	<i>prádo</i>	<i>núdo</i>	<i>orno</i>	<i>yëro</i>	»	»
	Tamarit	<i>prát</i>	<i>nús</i>	<i>forn</i>	<i>fëri</i>	<i>kastël</i>	<i>bí</i>
	Sant Esteve	<i>prádo</i>	<i>núk</i>	<i>fört</i>	»	»	<i>bino</i>
	Fonz	»	<i>uúdo</i>	<i>forno</i>	<i>fyëro</i>	<i>kastílo</i>	»
	Peralta	<i>prát</i>	<i>núk</i>	<i>fört</i>	<i>fëri</i>	<i>kastël</i>	<i>bí</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	<i>nús</i>	<i>forn</i>	<i>fëro</i>	<i>kastël</i>	»
	Masalcoreig	»	»	»	»	»	»
	Fraga	»	<i>núk</i>	<i>forn</i>	»	»	»
	Candanos	<i>prádo</i>	<i>uúdo</i>	<i>orno</i>	<i>yëro</i>	<i>kastílo</i>	<i>bino</i>
	Vilella	<i>prát</i>	<i>nús</i>	<i>forn</i>	<i>fëro</i>	<i>kastël</i>	<i>bí</i>
	Ballovar	<i>prádo</i>	<i>uúdo</i>	<i>orno</i>	<i>yëro</i>	<i>kastílo</i>	<i>bino</i>

Observacions. a. *prác, núc, kastëc* presenten una -*e* relativament moderna, posterior a l'evolució de -*el* > -*t*.

b. La -*t* de *fört* que es troba estesa per tot el català (v. *Gr. rom. Phil.*, I, 867, comp. *marl cart*), sembla ésser analògica : d'un s. *mort* pl. *morts*, s. *sort* pl. *sorts*, s'ha estès la -*t* en casos on no era ni etimològica ni fonètica, com pl. *fors*, s. *fort*, pl. *ibërs* s. *ibërt*, etc.

§ 59. Saroïhandy (*Gr. rom. Phil.*, I, 846) diu que la caiguda d'una vocal àtona en la síl·laba final no és un fenomen exclusivament català. Si comparem la frontera catalano-llenguadociana o catalano-gascona (v. les formes de Senet i Viella), la perdua d'una vocal final àtona no és cap fenomen exclusivament català; si mirem la frontera catalano-aragonesa, hi trobem un criteri distintiu de gran importància per a la conservació de la -*e*, -*o* en la part aragonesa i la seva perdua en la catalana. Basta observar que els nostres pagesos, quan volen parlar castellà, afegeixen una -*o* a tots els substantius masculins i als participis : *feto*, *dito*,

parlado, etc. Es el criteri distintiu més important que viu en la consciència del poble. Saroïhandy, al fer aquella afirmació, tenia més davant dels ulls la frontera política que la lingüística. Si alguns pobles de les altes valls pirenenques presenten en alguns casos la caiguda de la -o (Bielsa, Benasc), s'ha de tenir en compte que han estat en continua relació amb Gascunya, i que Benasc abans de la formació de la frontera lingüística segurament no conexia la -o.

§ 60. Els nexes de consonants que demanen una vocal de sosteniment en català (BL, PL, BR, PR, TR, DR, RR) presenten una -e en la regió catalana allà on etimològicament tenim una -o (*pere* < PETRU), mentre que la regió aragonesa té -o (*ánco* < AMPLU). Un cas especial tenim després de RR on la -o torna i passant per l'etapa -e (*fèri* al costat de *fèro*); *kaño* conserva la -o en tot el domini català.

En els tres casos hi ha una separació completa : la caiguda de la -o en català, la seva conservació en aragonès.

§ 61. En els antics documents trobem els següents exemples de la regió aragonesa del nord : *uno caballo* (Col. docs., I, doc. 10,373), *sine tano çinso* (ib., 1073, 8); *conceylo que* (*ordinaciones de Zaragoza* de 1291, 138, 2), *el dito casu* (ib.); *loguo* (*Ars Gram.*, 4 v.), *loþ* (ib., 4 r.); *dur*, *corn*, *poble*, *porc* (ib., 4 v., 2), *ojo*, *virtuos* (ib., 5 r., 2), *amamiento*, *dormimiento*, *oymiento* (ib., 6 v., 2); *uendimiento*, *dissoiimiento*, *soluimiento* (ib.). En el document de 1247 publicat per J. Miret i Sans (*Congrés*, 521), procedent probablement de Graus, tenim : *Ramiro*, *temple*, *consej* : *Sant Pere*. En el *Llibre de la Confraria de Sant Nicholau* : *Guardar lo profit de dita confraria* (fol. 6 r.), *que quan lo visari ira* (ib., 7 r.) *en lo lit de la confraria* (ib.), *bueno¹ de laguarres traudo de la dita confraria* (ib., 8 r.), *del any mil* (ib., 7 r.).

Les *Ordinaciones y Paramientos de Barbastro* de fins del segle XIV i part del XV, presenten sempre la -o : *los Jurados serán eleytos en cada hun anyo el dito consejlo* (pàg. 7) *ni sia mant-*

1. Nom propi. Es important per trobar-se la diftongació de la o oberta i la conservació de la -o en Laguarres al començament del segle XVI.

nido defendido cuidado como vezino por el dito concellyo (ib.).

Pels antics documents podem deduir que a Barbastre i a l'alta muntanya d'Aragó es va conservar la -o en l'edat mitjana; que a Monçó i a Graus hi havia vacil·lació : en uns casos se conservava i en altres no.

§ 62. Analitzant més amunt el compost *MURUCÆCU* > *muricèk* hem vist que *c* + *æ* ve a *ie* per influència castellana, i això mateix pot dir-se respecte de la -u de *syégu*, estesa per tot Catalunya. Si la qualitat i no la quantitat dels exemples és la norma per a la reconstrucció de l'història de la llengua, un parell de casos demostren que la -o és una reconstrucció en la ribera de l'Èssera. A Benasc tenim *núgo* < *NUDU*, forma que seria inexplicable si no hagués existit una etapa *nuk* que avui trobem a la ribera de l'Isàbana; la -o, per tant, és una introducció. En tota la ribera de l'Èssera tenim -áu < *ATU* (*kantáu*, *kòmpráu*, etc.) i al seu costat -o en *kastílo*, *gálo*, *bíno*, etc. La *u* de *kantáu* és un resultat d'una -d, i en conseqüència hem de suposar una època en la qual se pronunciava **cantad*, **donad*, **comprad* (aquesta -d se troba constantment en els documents catalans antics). La -o serà, doncs, una reconstrucció que avui ha vingut a ésser un dels criteris distintius més importants entre el català i l'aragonès.

32. — -os

		<u>NIDOS</u>	<u>ANNOS</u>	<u>CUNICULOS</u>	<u>CABALLOS</u>	<u>*OSSOS</u>
Vall d'Arán	Canejàn	<i>níns</i>	<i>áns</i>	<i>kuníls</i>	<i>cibaús</i>	<i>ósi</i>
	Moncurbau	»	»	»	»	<i>gwási</i>
	Salardú	»	<i>áns</i>	»	»	»
	Viella	»	<i>áns</i>	»	»	<i>wási</i>
Ribera Ribagorçana	Senet	<i>níus</i>	<i>áns</i>	<i>kuníls</i>	<i>kabáls</i>	<i>ósus</i>
	Castanesa	»	»	<i>kóníls</i>	»	»
	Les Pauls	»	»	»	»	<i>gwésos</i>
	Pont de Suert	»	<i>ánc</i>	<i>kónílc</i>	»	<i>ósp</i>
	Sopeira	»	<i>áns</i>	<i>kóníls</i>		»
	Areny	»	»	»	<i>kabálc</i>	»

		NIDOS	ANNOS	CUNICULOS	CABALLOS	*OSSOS
Ribera Èssera	Benasc	<i>nièds</i>	<i>áys</i>	<i>kənèxos</i>	<i>kabále</i>	<i>gwésos</i>
	Castelló	<i>niédos</i>	»	»	»	»
	Campo	<i>viédos</i>	<i>áyos</i>	»	<i>kabálos</i>	»
	Graus	»	»	»	»	»
Ribera Isábana	Laguarres	<i>níus</i>	<i>áns</i>	<i>kəníls</i>	»	»
	Lascuarre	»	»	»	»	»
	Roda	»	»	»	<i>kabáls</i>	»
	Beranuy	»	»	»	»	»
Encontrada de Benavarre	Tolva	»	<i>áys</i>	»	»	<i>ósos</i>
	Benavarre	»	»	»	»	»
	Juseu	<i>viédos</i>	»	<i>kənèxos</i>	»	<i>gwésos</i>
	Aguillaniu	»	»	»	<i>kabálos</i>	»
	Torres Obispo	<i>viédos</i>	<i>áyos</i>	»	»	»
Llitera	Binèfar	<i>viédos</i>	»	»	»	»
	Tamarit	<i>níus</i>	<i>áys</i>	<i>kəníls</i>	<i>kabáls</i>	<i>ósos</i>
	Sant Esteve	»	»	»	»	<i>gwésos</i>
	Fonz	<i>viédos</i>	<i>áyos</i>	<i>kənèxos</i>	<i>kabálos</i>	»
	Peralta	<i>níus</i>	<i>áys</i>	<i>kuníls</i>	<i>kábáls</i>	<i>ósos</i>
Riberes baixes del Segre i del Cinca	Lleida	»	<i>áne</i>	<i>kəníle</i>	<i>kabále</i>	»
	Masalcoreig	»	»	»	»	»
	Fraga	»	»	»	»	»
	Candanos	<i>viédos</i>	<i>áyos</i>	<i>kənèxos</i>	<i>kabálos</i>	<i>gwésos</i>
	Vilella	<i>níus</i>	<i>áne</i>	<i>kəníle</i>	<i>kabále</i>	<i>ósos</i>
	Ballovar	<i>viédos</i>	<i>áyos</i>	<i>kənèxos</i>	<i>kábalos</i>	<i>gwésos</i>

§ 63. L'extensió màxima actual dels plurals en -os, a jutjar pels exemples dels documents mig-ivals, sembla haver tingut el seu centre d'origen a Barbastre; a Graus i a Monçó, en canvi, vacil·len en l'empleu d'aquestes formes. Un exemple ens demostrarà que la frontera d'avui no és més que una introducció moderna dels plurals en -os. Tenim la paraula *nidos* : a Castelló *niédos*, a Campos i Graus *viédos*, a Juseu, Aguilaniu, Fonz *viédos*, a Torres Obispo *viédos*; sols a Binèfar *nidos* i els altres pobles *níus*; i a l'Aràn *nins* amb escasses variants. La *v* no pot explicar-se sinó

per influència d'una *i*. Ja hem assenyalat la diftongació de la *i* en gascó (i també en provençal antic i modern) quan la segueix una *u*. En la nostra regió *niédos* suposa un *NIDU* > **nyeu* per via d'un *niu*; la diftongació de *niu* > **nieu* > *niéu* ens explica la palatalització de *n*; *vedo*, *vedos* són una reconstrucció sobre *niu* que ens acaba d'ésser confirmada per la forma *niets* de Benasc. La *-u* de *niu* procedeix de *-d*. En *nins* tenim una *n* analògica.

La forma *gwási* «ossos» que trobem a l'Aràn, sembla que és un plural provençal en *-is*.

§ 64. En català els mots que tenen per consonant final de la radical una *s* fan el plural en *-os* (comp. *ossos*, *pagesos*, *mesos*, etc.). Aquests plurals no s'han pas estès per tot el domini català. A Puigvert (Lleida) diuen encara *mòls kásēs* «molts casos», *pajèsēs* «pagesos». A Juseu i Aguilaniu tenim *éstes*, *íces*, per «estos». En català antic dominaven els plurals masculins en *-es* : *entorn los membres neruioses*, e *entorn totz los altres lochs temoroses* (*Cirurgia de Thederic*, traduïda per G. Correger de Mayorchá, fol. 1). — La formació d'aquests plurals s'explica per l'instint de la llengua en distingir els singulars dels plurals i evitar després una confusió entre els noms masculins i els femenins (v. Alcover, *Boll. Dicc.*, I, 426 s.) : L'homonímia del singular i del plural feia néixer els plurals en *-es*. L'homonímia en el nombre creava una confusió en el gènere, i aquesta havia de desaparèixer cedint el camp lliure als femenins, creant-se els plurals masculins en *-os*.

REGISTRE¹

A		
<i>abáico</i> 58	<i>anoitz</i> 75	<i>baja</i> 61
AB + BASSIU 58	<i>ans</i> 54, 105, 106	<i>bassas</i> 91
<i>abèy</i> 74	<i>ányos</i> 54, 55, 105, 106	BASSU 61
<i>abril</i> 34, 35	<i>aus</i> 54, 55, 105, 106	<i>baylies</i> 91
<i>abryeu</i> 34	<i>any</i> 104	<i>baxo</i> 58
<i>abúi</i> 73, 74	APRILE 34	<i>Beja</i> 100
<i>abwey</i> 74	AQUA 64, 65	<i>béla</i> 50
ÆSTAS 36	<i>araglèiza</i> 49	<i>benavar</i> 64
ÆSTIVU 34, 36	<i>Aransar</i> 64	<i>bentána</i> 43, 44, 87, 88
<i>afruentat</i> 71	AREA 58, 60	<i>beráno</i> 34, 35
<i>agga</i> 65	<i>argensadas</i> 91	<i>bèrdes</i> 39
<i>aguera</i> 64	<i>Argilers</i> 64	<i>Bescharan</i> 64
<i>agueros</i> 63	-ARIU 64	<i>bèu</i> 80, 81, 99, 100
<i>agèstos</i> 39	<i>arma</i> 73, 91	<i>bexiga</i> 61
<i>Aguilera</i> 64	<i>arraguezuelo</i> 71	<i>bèy</i> 74
<i>áige</i> 65	<i>arripera</i> 64	<i>bí</i> 102, 103
<i>akèl</i> 39, 40	<i>arte</i> 101	<i>biéla</i> 36, 51
<i>akèlos</i> 40	<i>artoliello</i> 47	<i>biegu</i> 47
<i>akèri</i> 39	<i>aş</i> 58	<i>bien</i> 47, 101
<i>Alascorre</i> 65	<i>aujourd'hui</i> 74	<i>biñ</i> 102
<i>aloes</i> 91	<i>auguria</i> 64	<i>biñ</i> 37
<i>amamiento</i> 40, 104	<i>ávia</i> 65	<i>bino</i> 102, 103, 105
AMICU 33	<i>ayèstra</i> 43, 46, 87	BLANK 54, 55
<i>amik</i> 33, 34	<i>ayga</i> 65	<i>bo</i> 66, 67, 74, 79
AMPLU 104		<i>boe</i> 100
<i>áncio</i> 104	B	<i>boes</i> 101
<i>anguera</i> 64	<i>bac</i> 58, 61	<i>bolisèk</i> 49
ANNOS 54, 55, 105, 106	<i>baisar</i> 61	BONU 66, 67
	<i>bajar</i> 61	<i>Boqueras</i> 64
		<i>bòs</i> 67, 99, 100, 101

1. En aquest registre figuren solament les paraules que han sigut objecte d'estudi.

Els números se refereixen a les planes. Les diferents variants dialectals, reportables a un mateix tipus, sempre que no pugui sorgir confusió, les donem sota una sola forma.

bòs 68
bòs 81, 99, 100
bòts 100
boure 81
bòus 67, 68, 100, 101
 BOVES 67, 68, 71
bòz 101
 BRANCA 54, 55
branche 55
bueno 71, 104
bui 76
buil 72, 74
bùn 66
breçbes 68
breño 67, 68
byëxa 50

C

caballo 104, 105, 106
cabcçal 102
cuissa 60
calle 101
 CAMISIA 85, 86
 CAMPANAS 89
cantad 105
 CAPRA 51, 52, 85, 86
 CAPSA 58
 CAPSUS 60
carascher 64
 CARBONARIU 61, 63
 CARNE 54, 55
 CARNESTOLTES 91
 CARRU, 54, 55
cart 103
Casafreda 32
Casanova 32
casanueva 71

CASEU FORMATICU 57
 CASEUS 59
castilla uelga 47
 CASTELLU 43, 44, 102, 103
catornices 65
caualer 64
 CAUSA 65
cavalleria 64
cel 47
cella 41
cendre 98
 CERASEA 40, 41
 CERESIAS 89
chotar 66
 CILIU 41
cill 41
Cincogesma 65
 CINERE 98
 CINICE 46
 CINIS 36
 CIRCULU 46
 *CLAUDITARE 66
 COACULAS 64, 65
 COCHLEA 63
 *COCHEARIA 61, 62
 COCTU 76
coegals 65
 *comprad 105
compras 91
conceylo 104, 105
consell 41, 104
 CONSILIU 40, 41
corda 71
 CORDE 66, 67
 CORIU 73, 74
corn 104
corres 91

cortillas 91
cosas 91
cousa 66
Cova 32
coxa 72
cremades 91
creu 82
 CRISTA 39, 40, 85, 86
 *crou 82
 CRUCE 80, 81
 CRUDU 84
cucich 76
cuerpus 71
cuidado 105
cuila 76
 CUNICULOS 40, 41, 105, 106
cuzlares 64
çinso 104
cibáus 105
çédra 42
çérkol 46
çincç 46
çiné 62
çinçbro 37, 38
çòbe 67, 68
çuy 82, 83
çwçbes 67, 68
çwçgo 73, 74

D

dçbúit 72
 DECEM + NOVEM 67, 68
 DECEM + OCTO 72, 74
 DECEM + SEPTEM 43, 44, 46

dēisēt 44
defendido 105
degunes 91
dēixo 60
deliūs 82
dēmá 53, 54, 56
DE + MANE 53, 54
Demunt 79
dēnōu 68
dēns 45, 46
DENTES 45, 46
desagoet 76
dēsēt 44
DESU(R)SU 84
dēsús 84
dēu 81, 82
dēzagwēit 46, 72
dezanáu 67, 68
dēzasēt 43, 46
dēzawēit 72
dēsioēp 72
dibuit 74
diēpūs 67, 68
DIE JOVIS 67, 68
DIE LUNE 82, 83
diente 101
diez 47
dijáus 67, 68, 71
diłúms 82, 83
dinōu 67, 68
dios 47
disēt 43, 44
dissouimiento 104
dit 102
dites 91
dito 103, 104, 105
DOCTU 76
donad 105

dones 91, 93
donna 71
dormimiento 47
DUCTU 81, 82
dueg 76
dueich 76
duelh 76
dulce 101
dur 104
dür 84
DURU 84
dyēntēs 45, 46
dyešinwēbe 67, 68
dyēsiēp 72
dyešisyēte 44, 46

E

eau de lessive 35
ECCLESIA 49, 50
ECCU + ILLOS 39, 40
ATQUE
ECCU + ILLU 39
eclesiastiques 91
ēc 58, 61
ēēp 57
ēdjurn 78, 102
ēdra 42, 43, 46
egal 65
egalment 65
egaltat 65
ēira 40, 41
eičám 93
eláwác 58
cleytos 104
-ELLU 46
enēp 62
engroissar 61

engrucí 61
entrades 91
enxofre 61
enxullo 61
ēr 102
ēra 58
ērba 87, 88
ērēbe 48
ērēda 40
redēp 38
eret 42
ērēu 37, 38
eriūta 84
escola 71
escusación 102
ESSERE 98
ēsta 43
ēstes 107
estre 98
estyēu 36
ēskáres 73
ēskōla 66, 67
ēstip 36
ēstiū 34, 35, 36
ēt 57
EXAMINE 93
eyēstra 46
ēz 58

F

FACTU 57
fáic 58
fáicp 58, 61
faitz 59
Faixes fortes 32
fanionares 64
fas 61

FASCIS 58, 60	FILU 34, 35	<i>fria</i> 41
<i>fèbre</i> 48, 49	<i>finestra</i> 43, 44, 87, 88	<i>frido</i> 42
<i>fèc</i> 58	<i>fira</i> 40, 41, 87, 88	FRIDU 42
<i>fèc</i> 97	<i>flaire</i> 52	*FRIGDA 40, 41
<i>fèc</i> 61	<i>flò</i> 101, 102	FRIGDUS 93
<i>fèit</i> 57	<i>flòres</i> 77	FRIGIDUS 42, 97
<i>fcitas</i> 91	<i>flòs</i> 77	<i>frío</i> 42, 97
<i>fèito</i> 57	<i>foch</i>	<i>froid</i> 42
<i>fèje</i> 97	FOCI 73	*FRUCTA 84
<i>fembres</i> 91	FOCU 72, 73, 84	<i>fruita</i> 84
FENESTRA 43, 44, 46, 87, 88	<i>fo</i> 73	<i>fucc</i> 76
<i>fenòl</i> 80, 81	FOLIAS 72, 88	<i>fucilh</i> 76
FENUCULU 80, 81	<i>fok</i> 72, 75	<i>fuesse</i> 70
FENUCLU 93	FOLIA 76	<i>júlas</i> 72, 75, 88
<i>feòles</i> 72	FOLIUM 73, 76	<i>fun</i> 79
<i>fria</i> 40, 41, 87, 88	<i>formac</i> 57, 59	<i>furn</i> 78, 102, 103
<i>fèri</i> 102, 103	*FORMATICU 59	FURNU 78, 79
<i>fèro</i> 102, 103	FORMICA 33	<i>fuy</i> 76
<i>Ferrera</i> 64	<i>formiga</i> 33, 34	<i>fwèk</i> 75
FERRU 102, 103	<i>fèn</i> 69, 70	<i>fwèlas</i> 72, 73, 88
FESTA 43, 44	<i>Fontanicas</i> 91	<i>fwèn</i> 69, 70
<i>fèsta</i> 43, 44	FONTE 69, 70, 71, 79	<i>fwègo</i> 72, 75
<i>fèt</i> 57, 59	<i>fèrn</i> 78, 79, 102, 103	<i>fwèbre</i> 48, 49
<i>fèto</i> 57, 103	<i>fèrne</i> 78, 79, 102, 103	<i>fwèro</i> 102, 103
<i>feu</i> 84	<i>fèrt</i> 78, 79, 102, 103	<i>fwèsta</i> 44
<i>fic</i> 35	<i>Fortilgas</i> 91	<i>fwok</i> 73
FICAS 33, 88	<i>fossa</i> 70	
FICATUM 97, 98	<i>frar</i> 51, 52, 56, 100	G
FIDICUM 97, 98	<i>fràire</i> 53	
<i>figa</i> 35	FRATRE 51, 52	<i>Galliner</i> 64
<i>figado</i> 97	FRAXINUS 60	<i>gàlo</i> 105
<i>figas</i> 33, 34, 88	<i>frayle</i> 56	<i>gavasi</i> 71
<i>Figuera de Malcuc</i> 32	<i>frèda</i> 40, 41	<i>gavadles</i> 65
<i>fil</i> 34, 35	<i>fredde</i> 42	<i>garda</i> 65
FILIU 34	<i>freixo</i> 60	<i>gardada</i> 65
<i>filò</i> 34, 35	<i>frère</i> 53	<i>germana</i> 52
<i>fil</i> 34, 35	<i>frèt</i> 42, 97, 98	<i>glèzya</i> 49
	<i>freydo</i> 42	<i>gòlle</i> 65

gorda 65
gotères 62
gotilèras 62
granatas 91
groes 70
gròsas 69
gròsi 69
GROSSOS 69, 70
grwéss 70
GUTTA + *ARIA* 61, 62
**GUTTA* + *ELLA* 62
gutères 61, 62
gwádlà 65
gwárdø 65
gwási 69, 105, 107
gwé 73, 74
gwee 101
gwégos 67, 68
gwéïs 68, 100
gwéles 72
gwéls 73
gwénø 67
gwéssos 67, 70, 105, 106
gwéu 67, 68

H

haben 9
Hars 64
hé 58, 60
HEDERA 42, 43
HERBA 87, 88
HEREDE 37
HODIE 73, 74, 76
HOMINE 66, 67
hwék 73, 84

I

ibert 103
icábne 93
ices 107
iello 46
iera 60, 63
iermanos 53
igadó 97, 98
iges 33, 88
igól 65
igos 34, 88
igwál 65
ilésya 49, 50
ilø 35
ILLA + *EDERA* 46
ILLA VOCE 82
-illo 40
ILLORUM 79
ILLUIUS 79
ILLURUM 79
il 34
INGROSSIARE 61
inòxø 81
INSUBULUM 61
interposades 91
issides 91
istos 34
iu 34

J

janella 44, 45
JANUA 44
jé 61
jedra 46
JENIPERU 37, 38, 97
JENUARIU 61, 62

jerma 53
jeu 84
jimbru 37, 98
jiné 62
jinébre 37, 38
jòbe 67, 68
JOCU 73, 74, 84
jók 73, 74, 84
**JOVENE* 67, 68
juec 76
juego 66, 71
JUNIPERUS 38
JUNIU 82, 83
jún 82, 83
justitias 91
JUVENE 68, 71
jwén 67, 68

K

kaballera 64
kabáls 105, 106
kabálos 106
kabéls 37, 38
kaica 58, 61
kaicón 58
kálles 65
káma 49, 50
kamarero 64
kamísa 85, 86
kampánas 89
kanalèras
kantáu 105
kánte 88
kapsa 58, 61
káŕ 54
karbóné 61, 62
karbonéro 62

<i>karbunye</i> 61, 62, 63	<i>kulëbra</i> 45	<i>loguo</i> 104
<i>karbwé</i> 63	<i>kulëra</i> 61, 62, 63	LONGE 66, 67
<i>kárn</i> 101	<i>kunil</i> 40, 41, 106	<i>lop</i> 104
<i>kárn</i> 54, 55	<i>kunsël</i> 40, 41	LOUSA 66
<i>kárnë</i> 54, 55, 101	<i>kúryo</i> 75	<i>luá</i> 67
<i>kārø</i> 54, 55	<i>kæë</i> 73	<i>lugár</i> 97
<i>kásës</i> 107	<i>kæërø</i> 73, 74	<i>luen</i> 101
<i>kastët</i> 43, 102, 103	<i>kæëre</i> 73	<i>liia</i> 82, 83
<i>kastellare</i> 64		<i>luec</i> 76
<i>kastël</i> 43, 44, 102, 103	L	<i>luëne</i> 101
<i>kastët</i> 43, 102		<i>liia</i> 83
<i>kastilø</i> 102, 103, 105	LABORATORE 77	<i>lúna</i> 82, 83
<i>kaša</i> 58	LACRIMAS 57, 59	<i>lune</i> 10
<i>kauza</i> 65	LACTE 58, 60	<i>lúnes</i> 83
<i>kavëca</i> 72	<i>lác</i> 59	<i>lup</i> 76
<i>kaxa</i> 58	<i>lait</i> 59	<i>lupera</i> 64
<i>kázë</i> 100	<i>laneficia</i> 63	LUPU 77
<i>këso</i> 57, 59	<i>Lascorre</i> 65	<i>lur</i> 79
<i>këzádes</i> 93	<i>lasieso</i> 47	<i>lyëbrës</i> 48, 49
<i>kødornësës</i> 65	*LAUSA 66	<i>llur</i> 79
<i>kompráu</i> 105	LAXO 60	<i>labradø</i> 77
<i>konëxo</i> 41, 106	<i>lëbes</i> 48	<i>ládre</i> 100
<i>konsëxo</i> 40, 41	LECTU 42, 49, 50	<i>lágrimas</i> 57
<i>kør</i> 66, 67	<i>lëc</i> 58	<i>lárimes</i> 57, 60
<i>kørasøn</i> 66, 67	<i>lët</i> 58	<i>lármes</i> 60
<i>køtre</i> 65	<i>lërmes</i> 57	<i>lauradø</i> 77
<i>køze</i> 65	LEPORES 48, 49	<i>lëbrës</i> 48, 49
<i>krába</i> 51, 52, 85, 86	<i>lexia</i> 33, 34, 36	<i>lécëu</i> 37
<i>krëu</i> 80, 81	LIBRAS 33, 34	<i>lëctü</i> 33, 34
<i>krësta</i> 39, 40, 85, 86	<i>lëxos</i> 66, 67	<i>lët</i> 58
<i>krëts</i> 100	<i>licü</i> 33	<i>lët</i> 49, 58, 59
<i>krü</i> 76, 84	<i>Linars</i> 64	<i>lëures</i> 37
<i>krús</i> 80, 81, 101	<i>lit</i> 104	<i>lëzia</i> 49
<i>kuáara</i> 62, 63	LIXIVA 35, 36	<i>lît</i> 42, 49, 50, 51, 75
<i>kúcs</i> 72	LIXIVU 33, 36	<i>lugá</i> 66, 67, 97
<i>kuëra</i> 62, 63	<i>lobera</i> 64	<i>lúms</i> 83
<i>kúire</i> 73, 75	<i>løbo</i> 76	<i>lúna</i> 82, 83
<i>kúit</i> 75	<i>loco</i> 97	<i>lúnes</i> 83

lún 66, 67
lók 66, 67
lóp 76
lwégo 67
lwén 66

M

Macianeros 66
maçaners 78
mádrę 51, 52, 99, 100
madúres 82, 83
maęstro 39, 40
MAGISTRU 39, 40
mai 51, 52, 99
mál 51, 52
malêitas 51
málo 51, 52
MALU 51, 52
mamá 99
mandamiento 102
maneras 91
mantenido 104, 105
maušanas 77, 78, 88
mañana 53, 54
marę 51, 52, 99, 100
mars 57
mart 103
martę 43, 44
MARTELLU 43, 44
martęl 43, 44
martęl 43
MARTIU 57
márşo 57
martyęlo 44
matitero 64
MATRE 51, 52, 99, 100
NATURAS 82, 83

máu 51
MEDIA 49, 50
mędya 49, 50
**MELE* 42, 43
męl 42, 43
melores 91
mère 52
mesos 107
męstre 39, 40
meu 42, 47
mię 51
mięa 49, 50
mies 101
miesse 101
mija 49, 50
millera 64
MILIU 40, 41
mił 40, 41
mílo 41
mitat 102
míxo 41
móblę 98
moliella 47
molta 78, 79
monte 71
morişyęgo 49, 50
mort 69, 70, 71, 101, 103
MORTE 69, 70
muęa 78, 79
muęiręk 49
multa 78, 79
Muns 79
munt 79
MURECÆCU 49, 50, 105
muricęk 105
murisęk 49, 50
mursegot 50

mwérle 69, 70, 103
myędo 77
myęja 49, 50
myel 43

N

nał 107
Napineros 64
nau 68, 71, 101
navaster 64
NAVE 101
neg 75
nęgrę 100
nei 75
neit 75
neruioses 107
nęt 73, 75, 99
néu 48, 49, 100, 101
NEVE 48, 49, 99, 100
ní 36
NIDOS 34, 36, 105, 106, 107
niędos 36, 106
uięds 106
nieł 101
nietro 47
nięts 36, 107
nięu 36
niębę 99, 100
nięvę 101
nieve 49, 101
nins 34, 105, 106
nis 36
nit 42, 73, 74, 75, 76, 99, 100, 101
nits 76
niu 107

<i>níus</i> 34, 35, 105, 106	<i>nwēsēs</i> 73, 74	OVUM 49
NIVE 49	<i>nwēbē</i> 68	<i>óxas</i> 72, 88
NOCE 73, 74	<i>nyēbē</i> 48, 49	<i>óxos</i> 73, 74
<i>noch</i> 75, 101	* <i>nyeu</i> 107	
<i>noche</i> 101	<i>yēdōs</i> 34, 35, 105, 107	P
NOCTE 42, 73, 74, 75,	<i>yēu</i> 48	
76, 99, 100	<i>yēu</i> 99	<i>pá</i> 53, 54
<i>nóçē</i> 73, 74, 99, 100,	<i>yiedōs</i> 37	<i>Pace</i> 100
101	<i>yúdo</i> 102, 103	<i>padre</i> 51, 52, 99, 100
<i>nōdēs</i> 73		102
* <i>noit</i> 42	O	<i>pagades</i> 91
<i>nougē</i> 62		<i>pagesos</i> 107
<i>nous</i> 73, 74	OCTO 72, 74, 76	<i>pai</i> 51, 52, 99
<i>nu</i> 84	OCULU 75, 76	<i>pajēsēs</i> 107
*NUCA 63	OCULOS 73, 74	<i>Paliolis</i> 64
NUCARIU 61, 62	<i>ōēp</i> 72, 73, 74	<i>Paliares</i> 64
<i>nuch</i> 75	<i>ojo</i> 76, 104	<i>pān</i> 53, 56
<i>núc</i> 103	OLLA 78, 79	<i>pan</i> 53, 54
<i>nüc</i> 102	<i>óla</i> 78, 79	PANE 53, 54
NUDU 84, 102, 103	<i>ōmbre</i> 66, 67, 97	<i>paó</i> 78
<i>núdo</i> 102, 103, 105	<i>ōmē</i> 66, 67, 93	<i>páre</i> 51, 52, 99, 100
<i>nueblas</i> 71	<i>omiciero</i> 63	<i>parlado</i> 104
<i>nuech</i> 76	<i>ōn</i> 69	<i>parl</i> 102
<i>nueit</i> 75, 76	<i>ons</i> 79	PATRE 51, 52, 99, 100
<i>nuenna</i> 71	<i>ōnsos</i> 79	PAUPER 65
<i>nueyt</i> 102	<i>orde</i> 102	PAVORE 77, 78
<i>nueytlz</i> 75	<i>ormiga</i> 34	<i>pē</i> 42
<i>nuga</i> 63	<i>ōrno</i> 79, 103	<i>pēbrē</i> 98
<i>núgē</i> 61, 62, 63	<i>os</i> 79	<i>pece</i> 101
<i>nugēro</i> 62	<i>ōsi</i> 69, 105	PECTU 50
<i>nugo</i> 102, 105	<i>ōsōs</i> 69, 70, 105, 106	<i>péça</i> 47
<i>nuit</i> 42, 75, 76	*OSSOS 69, 70, 71, 105,	<i>pēçp</i> 50
<i>nuite</i> 76	106	<i>pēd</i> 42
<i>nuitz</i> 75	*OSSU 71	PEDE 42, 43
<i>nuk</i> 102, 103, 105	<i>osus</i> 68	PEDUCULU 84
<i>nuoyt</i> 75	<i>ous</i> 67, 68	<i>pēdras</i> 42
<i>nús</i> 102, 103	<i>ovi</i> 74	<i>pēires</i> 42
<i>nüt</i> 76, 84, 102	*OVOS 67, 68, 71	<i>penyoras</i> 91

<i>péras</i> 88	<i>pletu</i> 59	<i>prat</i> 51, 52, 102, 103
*PERAS 88	<i>plôlo</i> 84	PRATU 51, 52, 102, 103
<i>perdigânas</i> 65	<i>plôm</i> 78, 79	<i>práu</i> 51, 52, 102, 103
<i>pere</i> 104	<i>plômô</i> 78, 79	<i>práuê</i> 65
<i>pêre</i> 56, 100	* <i>pluce</i> 84	<i>pregeres</i> 64
<i>Pere</i> 104	<i>pluogl</i> 84	PRETIU 49, 50
<i>père</i> 52	<i>plúm</i> 78	<i>prêts</i> 49
<i>pêres</i> 37, 38, 89	PLUMBU 78, 79	<i>pretz</i> 51
<i>perfeita</i> 59	<i>pô</i> 77, 78	<i>prêu</i> 42, 51, 50
<i>persones</i> 91	<i>pôble</i> 66, 67, 97, 98, 104	<i>présio</i> 49, 50
<i>perúnas</i> 89	<i>pôbre</i> 66	<i>profit</i> 104
<i>pés</i> 39, 40	<i>poco</i> 66	<i>propies</i> 92
<i>pêso</i> 39, 40	<i>podades</i> 91	<i>prües</i> 82, 89
*PESU 39, 40	<i>poissa</i> 61	PRUNAS 82, 83, 89
PETRAS 42, 43	<i>pôl</i> 78, 79	<i>prúnas</i> 82, 83, 89
PETRUM 100, 104	<i>pôlo</i> 78, 79	<i>pruns</i> 82, 89
<i>pêu</i> 42, 43	<i>pômas</i> 77, 78, 89	<i>puce</i> 84
<i>pêus</i> 37	<i>pomers</i> 78	<i>püc</i> 78, 79, 81
<i>pez</i> 101	<i>pônt</i> 69, 70, 101	<i>pueio</i> 76
<i>pí</i> 36	PONTE 69, 70, 71, 79	<i>puerro</i> 71
PILOS 37	POPULU 66, 67, 97, 98	<i>pug</i> 76
<i>pîn</i> 37	<i>porc</i> 104	<i>púica</i> 44
<i>pins</i> 36	<i>port</i> 44	<i>Puio</i> 76
PINU 37	<i>porta</i> 44	PULICE 84
<i>piogu</i> 84	<i>portavella</i> 44	*PULCE 84
<i>piôxo</i> 84	<i>pôrte</i> 88	PULLU 78, 79, 81
PIPERE 98	<i>portell</i> 44	<i>pumes</i> 88
PIRAS 37	<i>portella</i> 44, 45	<i>pun</i> 79
<i>pil</i> 50, 51	<i>portiello</i> 47	<i>pun</i> 83
<i>piuze</i> 84	<i>portis</i> 71	<i>puno</i> 83
PLACITU 97	<i>portolis</i> 71	<i>purét</i> 78
<i>plása</i> 85, 86	POSSIAT 61	<i>purík</i> 78
*PLATTEA 85, 86	<i>post</i> 102	PUTEU 79, 80, 81
<i>pleé</i> 97	<i>pou</i> 77, 80, 81	<i>püts</i> 79
<i>plét</i> 97	<i>pôso</i> 80, 81	<i>puys</i> 76
<i>pleit</i> 59, 97	<i>prác</i> 51, 102, 103	<i>pwêblo</i> 67
<i>pléito</i> 97	<i>prádo</i> 103	<i>pwén</i> 69
<i>pleitum</i> 59		<i>pwénté</i> 69, 70, 101

pyé 46

Q

quadragesimas 91

quaglia 65

quakra 65

quaquare 65

quaqueraqua 65

quêixo 60

R

Ramiro 104

rata pinyada 50

rêsêga 45

Ribeira 64

rik 33, 34

řôé 81

řôï 80, 81

Romegera

řôsas 88

ROSSAS 88

řôyô 80, 81

řôzes 88

RUBEU 80, 81

rugas 91

rugor 84

S

sal 99, 100, 107

SALE 99, 100

sán 54, 55, 93

sángre 54, 55, 93

SANGUE 54, 55

SANGUINE 93

sanguixuga 61

sarges 92

sáŕa 45, 46

sáu 99

SCHOLA 66, 67

sêkas 89

SEMPER 45, 46

sempré 45, 46

senorias 91

sêŕa 45, 46

serides 40, 89

sêrp 45, 46

SERPE 45, 46

SERRA 45, 46, 47

seu 47

SICCAS 89

sienes 102

sierra sitra 47

siet 102

siñkwajêsmę 65

sirêres 40, 41, 89

Siskero 64

sobredites 91

soldos 71

solvimiento 47, 104

someras 64

sort 103

sorteros 63

sous 102

suegro 76

sueldos 71

σωωτόν 98

SULFURE 61

Sunier 64

Stavar 64

stibo 36

syêgo 50

syempré 45, 46

senóxô 80, 81

serêsas 89

širêsas 41, 89

širgweilas 82, 83, 89

T

Tagus 100

Tajo 100

táurę 65

TAURUM 65

tébbia 42, 43

têbeł 42

têbêł 42

têbeu 43

tebeu 82

Tejo 100

têmbre 98

temoroses 107

temple 104

TEMPUS ÆSTIVUM 36

TEMPUS HIBERNUM 36

TEPIDU 42, 43, 82

terra 47

Terreros 64

tes 91

teu 47

tibia 43

tłbiu 42

tiene 47

tiyuzęła 49

todas 91

tor 101

tôro 66

torre 101

tôda 85, 86

TOTA 85, 86

tôta 85, 86

toles 91

traudo 104
Travessera 64
 TREMERE 98
Turtera 64
tustēm 45
tula 85

U

üe 84
ueraguas 91
ueich 76
ueg 76
uei 76
ueit 76
uito 76
uls 76
úl 80, 81
úla 78, 82, 83
úls 73, 74, 75
un 84
unigie 83
ungla 82, 83, 84
 *UNGLA 82, 83
uña 83
üok 84
úr 78, 102
urmáje 57, 59
urmíga 33
 URSOS 78, 79
usi 79
ustyēu 34
üt 76
uy 75, 76

wási 69, 71, 75
wę 73, 74
wék 72
wéles 72, 73
wete 73
wens 71

V

val 101
valle 101
 VECLA 50, 51
 VECLUS 93
vélás 36, 37
 VENDERE 98
vendre 98
ventana 45
verano 36
verão 36
verdade 102
vespres 91
veu 82, 101
vêve 74
vezino 105
ví 36, 74
 VIDERE 81
 VILLA 36
villa 51
 VILLARES 37
 VILLAS 37
 VINU 34, 102, 103
vins 36
viñes 91
virtuos 104

visari 104
 VOCE 80, 81, 82, 99,
 100

vof 74
voso 74
vots 82
vou 82
vuè 74
vuelh 76
vuēu 74
vuevi 74
vuof 74
vuou 74
vuovi 74
vui 74
vuytobes 76
wéles 88

X

xastre 61
xóben 68
xúniq 83
xwébes 67, 68
xwégo 74

Y

yédra 42, 43
yéra 58
yérba 87, 88
yéřo 103
yestra 46
yok 84

LA FRONTERA CATALANO-ARAGONESA

II

Resultats que dona l'investigació històrica:

Orígens del comtat de Ribagorça.

El comtat de Ribagorça al passar a l'Aragó
(començament del segle XI).

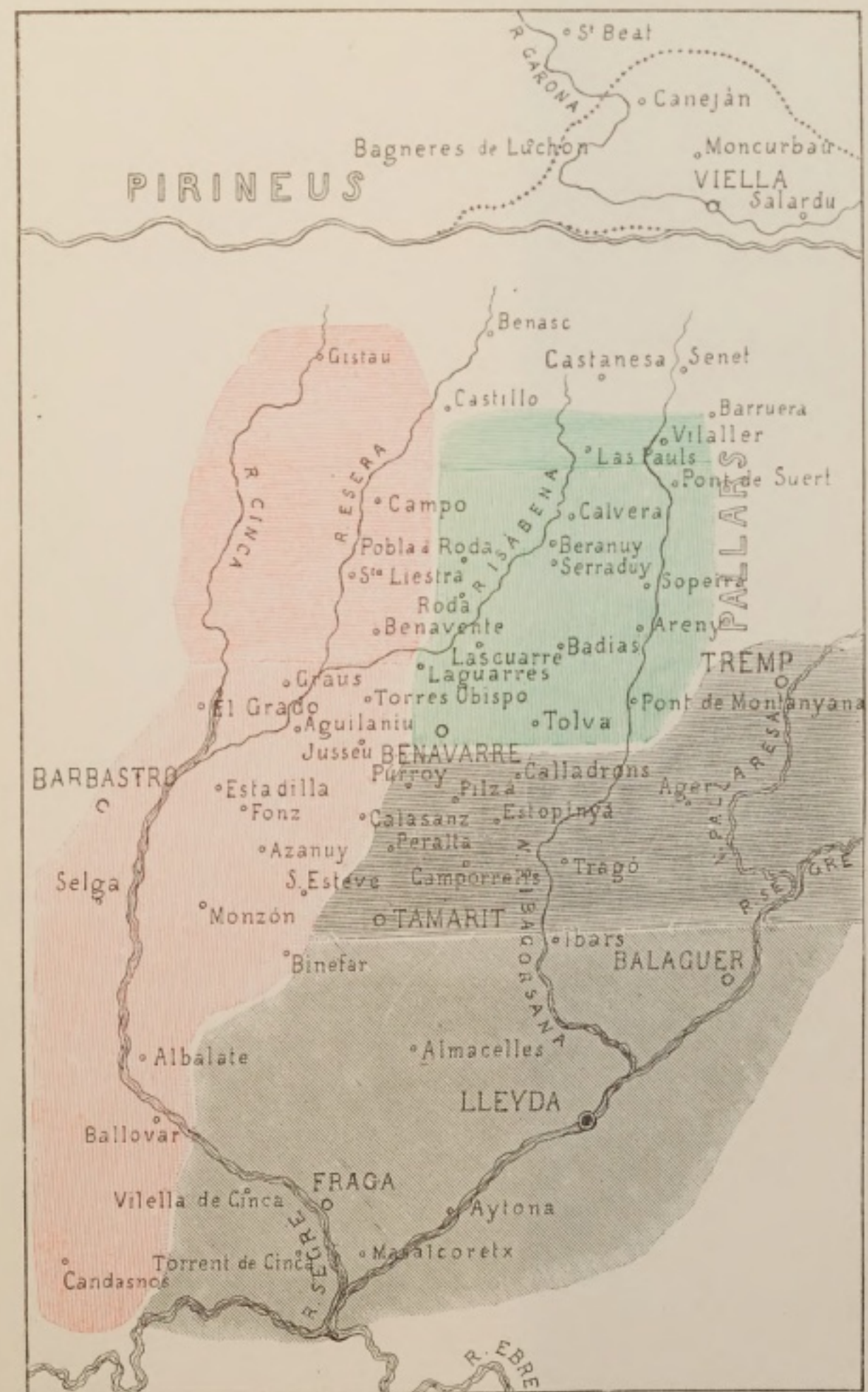

Aragó al pendre el Ribagorça (segle XI).

Terra reconquerida per l'Aragó, des del
començament del segle XI fins a 1148.

Terra presa per les cases d'Urgell i Bar-
celona (segle XI).

Terra presa per les cases d'Urgell i Bar-
celona en el segle XII (1148).

P. Barnils fec

ÍNDEX

	<u>Pàgs.</u>
Bibliografia.	5 - 8
Transcripció	9 - 10
Introducció.	11 - 33

I. VOCALS

A. *Vocals tòniques*

1. i llarga	33 - 37
2. e llarga lliure	37 - 39
3. e llarga travada	39 - 40
4. e tancada + palatal	40 - 42
5. e oberta lliure	42 - 43
6. e oberta travada	43 - 45
7. e oberta travada	45 - 47
8. e oberta + labial	48 - 49
9. e oberta + palatal	49 - 51
10. a lliure	51 - 53
11. a + nasal	53 - 54
12. a travada.	54 - 57
13. a + palatal	57 - 61
14. a en el sufix -ARIUS	61 - 66
15. o oberta lliure	66 - 67
16. o oberta + labial	67 - 69
17. o oberta travada	69 - 72
18. o oberta + palatal	72 - 76
19. o tancada lliure.	77 - 78
20. o tancada travada.	78 - 80
21. o tancada + palatal	80 - 82
22. u llarga	82 - 85

	B. <i>Vocals finals</i>	<u>Pàgs.</u>
23.	-A en l'interior de frase	85 - 86
24.	-A a la fi de frase	86 - 87
25.	-A + s en l'interior de frase	88
26.	-A + s a la fi de frase	89 - 93

I. *Proparoxitons*

27.	-AS.	94
28.	-E	95 - 96
29.	-O	96 - 98

II. *Paroxitons*

30.	-E	99 - 102
31.	-O	102 - 105
32.	-OS.	105 - 107

Registre	109
--------------------	-----

MAPES

- I. — Mapa general del domini lingüístic.
- II. — Resultats que dona l'investigació històrica.
- III. — Secció del domini on s'encontren els criteris de separació lingüística que determinen la frontera.

ERRADES

<u>Pàg.</u>	<u>Linea</u>	<u>Llegeixi's</u>
47	17	<i>nietro</i>
49	I	LEPORES
57	13,27	<i>márşo</i>
58	10	<i>kabza</i>
58	33	<i>aş</i>
61	18	<i>sanguixuga</i>
67	19	DECEM + NOVEM
68	I	DECEM + NOVEM
72	7	<i>kúçes</i>
89	13	<i>perúns</i>
100	30	TAGUS
102	14	PRATU
102	27	<i>fyêrø</i>
104	20	<i>tanto</i>

PUBLICACIONS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

INSTITUT DE LA LLENGUA CATALANA

BIBLIOTECA FILOLÒGICA:

Ptes.

I. — Documents en vulgar per a l'estudi de la llengua (segles XI, XII & XIII), per MN. PERE PUJOL.	2
II. — Die Mundart von Alacant. — Beitrag zur Kennt- nis des Valencianischen, von DR. PERE BARNILS GIOL . . .	4
III. — Diccionari de M. Aguiló. (Lletra A.)	
IV. — La frontera catalano-aragonesa, I, per ANTONI GRIERA	5
Butlletí de Dialectologia Catalana, vol. I (Abril- Desembre 1913).	3
Butlletí de Dialectologia Catalana, vol. II (Gener- Juny 1914)	1'50
Butlletí de Dialectologia Catalana, vol. II (Juliol- Desembre 1914), <i>en preparació</i>	1'50
Himnes Homèrics. Traducció en vers de JOAN MARA- GALL i text grec amb la traducció literal de P. BOSCH GIMPERA.	
Un vol. de IV-262 pàgines	5
Edició en paper de fil de 50 exemplars	15
Normes ortogràfiques	0'10

Biblioteca Scriptorum Graecorum et Romanorum cum ibericis versionibus, curante A. SEGALÁ, PHIL. PROF.

Vol. I. — CORNELII NEPOTIS. *Praefatio et Miltiadis Themistoclisque Vitae* (E. Crusat; A. M.ª Alves, S. J.; F. de Mello, S. J.; E. de Montoliu; C. Riba Bracons, interpretibus) 1

En existencia:

Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.
Barcelona, 1908. 5

En premsa:

Diccionari de M. Aguiló. (Lletra B.)
Recull d'estudis sobre la llengua de R. Lull.
El Gènesi, traducció de l'hebreu per MN. FREDERIC CLASCAR.

En preparació:

Vocabulari Ortogràfic de la Llengua Catalana.
Phonétique Catalane, de J. ARTEAGA PEREIRA.
Sobre la musicalitat del català. Estudi psicològic de E. WAIBLINGER.
Diccionari manual Llatí-Català, pel DR. F. CRUSAT I PRATS, professor a l'Universitat de Barcelona.
Revisió de Fonètica Catalana, de P. BARNILS.
Problemes Fonològics del Català, de P. BARNILS.
La frontera catalano-aragonesa, II, de MN. ANTONI GRIERA.
Diccionari de M. Aguiló. (Lletres C - Z.)
Atlas Lingüístic de Catalunya, Balears, Valencia, Rosselló i Sardenya.

INSTITUT HISTÒRICO-ARQUEOLÒGIC

Ptes.

Anuaris de l'Institut d'Estudis Catalans. Grans volums de més de 500 pàgines, profusament il·lustrats.

Anuari MCMVII, de 540 pàgines, 106 gravats i una tricromia. 30

Anuari MCMVIII, de 650 pàgines, 270 gravats i 7 làmines
apart 30

Anuari MCMIX-X, de 792 pàgines, 300 gravats i 6 làmines
apart 30

Anuari MCMXI-XII, de 774 pàgines, 471 gravats, 5 làmines
i una fototipia 30

Les Pintures Murals Catalanes. Se publica en fascicles monogràfics, gran foli, amb il·lustracions i làmines soltes en tricromia.

Fascicle I. — Pedret. 10

• II. — Sant Martí de Fenollar i Sant Miquel de
la Sèu 10

Fascicle III. — Tahull i Bohí, Santa Maria d'Aneu i Sant
Pere del Burgal 10

Fascicle IV. — Ginestarre, Estahon, Esterri de Cardós,
Mur i Ager. *En preparació.*

Les Monedes Catalanes. Estudi i descripció de les monedes carolingies, comtals, senyorials, reials i locals propies de Catalunya, per JOAQUIM BOTET I SISÓ. Obra completa en tres volums.

Volum I. 10

• II. 12

• III i darrer 20

Documents per l'Historia de la Cultura Catalana Medieval, publicats per A. RUBIÓ I LLUCH. Obra completa en dos volums.

Volum I, contenint més de 500 documents 16

• II i darrer. *En premsa.*

L'Arquitectura Romànica a Catalunya, per J. PUIG I CADAFAELCH, A. DE FALGUERA I J. GODAY. Obra completa en tres volums.

Volum I. — Precedents : L'Arquitectura romana; l'Arquitectura cristiana prerromànica 20

Volum II. — Des del segle IX a les darreries del segle XI. 25
 ♦ III i darrer. — Els segles XII i XIII. *En premsa.*

Les Obres d'Auzias March. Edició crítica en vista de tots els manuscrits i totes les edicions, per AMADEU PAGÈS.

Volum I. — Introducció. Text de les poesies I-LXXIV. 12
 ♦ II. — Poesies LXXV-CXXVIII. Glossari . . . 12

Altres obres en premsa i en preparació:

La Bíblia Catalana, treta de les antigues versions dels segles XIV.^a i XV.^a, per RAMÓN D'ALÒS.

Volum I. — Gènesi, Exode, Levític Nombres, Deuteronomi i Josuè. (Text de Londres.)

Els Segells Catalans, per FERRÁN DE SEGARRA.

Itinerari del Rei en Jaume el Conqueridor, per J. MIRRET I SANS.

Crònica dels Comtes de Barcelona i dels Reis d'Aragó, per L. BARRAU-DIHIGO i J. MASSÓ TORRENTS.

INSTITUT DE CIENCIES

Arxius. Any I, fascicles I, II i III, cada un. 4
 » II, fascicle I 4

Flora de Catalunya, per J. CADEVALL i ANGEL SALLENT.
 Fascicle I 5
 Fascicle II 5

Treballs de la Societat de Biologia, publicats sota la direcció d'A. PI SUNYER. Volum I, 1913 10

Malacologia de Catalunya, per ARTUR BOFILL POCH i J. DE CHÍA *En preparació.*

Tipografia L'Avenç : Massó, Casas & C^a : Rambla de Catalunya, 24 : Barcelona

HARVARD UNIVERSITY

<http://lib.harvard.edu>

**If the item is recalled, the borrower will
be notified of the need for an earlier return.**

WIDENER
CARREL STUDY
APR 25 2008
CHARGE
CANCELLATION

Thank you for helping us to preserve our collection!

3 2044 004 464 772

